

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BASİT VE BİRLEŞİK ZARF-FİLLERİN İFADE VE İŞLEVLERİ

Kâmil TİKEN

Zarf-fiil denilince bugüne kadar esas itibariyle basit zarf-fiiller akla gelmiş, bunlar üzerinde de, ifade ve işlevler esas alınarak yeterli inceleme yapılmadığı için olacak, istisnalar hariç, üstünkörü durulmuştur. Birleşik zarf-fiillerle ilgili çalışmalar daha az ve sistemsiz olmakla birlikte ipucu niteliği tayııcı birer adım olmaları sebebiyle bizce bunların önemi büyüktür. Yüklenmiş oldukları ifade ve işlevleri dolayısıyla sık sık kullandığımız bu zarf-fiilleri -tabii basitleri de- ayrıntılı olarak incelemeden Türkçenin girişik birleşik cümle yapısının gereği gibi anlaşılacağı kanaatinde değiliz.

İşte bu sebepten Türkiye Türkçesinin zarf-fiillerini incelemeye karar vermiş bulunuyoruz.

Taradığımız eserler:

M. Â.Ersoy'un *Safahat'ı* (SF), Y. Kemal'in *Kendi Gök Kubbemiz'i* (KGK), A.H. Tanpınar'ın *Beş Şehir'i* (BŞ), R. N. Güntekim'in *Anadolu Notları* (AN), P. Safa'nın *Matmazel Noraliyanın Koltuğu* (MNK), F.N. Çamlıbel'in *Han Duvarları* (HD), S. Faik'in *Mahalle Kahvesi-Havada Bulut'u* (MK-HB) adlı eserleri *C. Sıtkı'nın Bütün Şiirleri* (CSBŞ), F. K. Timurtaş'ın "*Tarih Boyunca Türkçecilik Cereyanı*" adlı makalesi (TBTC), Ö. F. Akün'ün "Namık Kemal ile Süleyman Paşa'nın Bağdad Sürgünlüğü Sırasında İlk Mektuplaşmaları" (NKİSPBSSİM) ve "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Mirâhur Sarı Süleyman Ağa Mücadelesi İle İlgili Bir Konuşma Zabtı" (MKMPVMSSAMİİBKZ) adlı makaleleri, M. Kaplan'ın *Kültür ve Dil'i* (KVD), S.A. Arvasi'nin *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz'i* (DVE), O. Horata'nın "Cemâli'nin Hümâ vü Hümâyûn Mesnevisi" adlı makalesi (CHVHM), D. Cebeci'nin "Harputta Bir Gün" adlı şiiri (HBG). dir

İnceleyeceğimiz zarf-fiiller:

Basit zarf-fiiller (Basit ve basitleşmiş ekli)

-a'lı zf., -alı'lı zf., -arak'lı zf., -ı'lı zf., -nca'lı zf., -ıp'lı zf., -madan'lı zf.

Birleşik zarf-fiiller

Çekimli fiil/isim ve zarf-fiil birleştiği olan:

"iken"li zf.

İsim-fiil (isim çekimi ekli/çekim eksiz) ve edat birleşği olanlar:

-ış gibi'li zf., -ışı dolayısıyla'lı zf., -ışı için'li zf., -ışı ile'li zf., -ışığına göre'li zf., -ışına kadar'lı zf., -ışından önce'li zf., -ışından sonra'lı zf., -ıştan beri'li zf., -ıştan sonra'lı zf., -ma gibi'li zf., -mağa/-maya kadar'lı zf., -mak dolayısıyla'lı zf., -mak gibi'li zf., -mak için'li zf., -mak kadar'lı zf., -mak üzere'li zf., -makla beraber'li zf., -makla birlikte'li zf., -maktan dolayı'lı zf., -maktan ziyade'li zf., -ması dolayısıyla'lı zf., -ması gibi'li zf., -ması için'li zf., -masına dair'li zf., -masına göre'li zf., -masına kadar'lı zf., -masına karşı'lı zf., -masına karşılık'lı zf., -masına mukabil'li zf., -masına rağmen'li zf., -masından beri'li zf., -masından dolayı'lı zf., -masından önce'li zf., -masından sonra'lı zf., -masıyla beraber'li zf., -masıyla birlikte'li zf., -maya göre'li zf., -maya rağmen'li zf., -mayla beraber'li zf.

İsim-fiil (isim çekimi ekli/çekim eksiz) ve edatlı dumda çekim ekli isim birleşği olanlar:

-ış suretiyle'li zf., -ış yüzünden'li zf., -ışı karşısında'lı zf., -ışı sırasında'lı zf., -ışı üzerinde'li zf., -ışı üzerine'li zf., -ma amacıyla'lı zf., -ma bakımından'lı zf., -ması hâlinde'li zf., -ma sırasında'lı zf., -mak amacıyla'lı zf., -mak bakımından'lı zf., -mak gayesiyle'li zf., -mak hususunda'lı zf., -mak kasdıyla'lı zf., -mak konusunda'lı zf., -mak maksadıyla'lı zf., -mak suretiyle'li zf., -mak şartıyla'lı zf., -mak yerine'li zf., -mak yüzünden'li zf., -ması bakımından'lı zf., -ması esnasında'lı zf., -ması hakkında'lı zf., -ması hususunda'lı zf., -ması itibariyle'li zf., -ması maksadıyla'lı zf., -ması münasebetiyle'li zf., -ması neticesi'li zf., -ması sebebiyle'li zf., -ması sırasında'lı zf., -ması şartıyla'lı zf., -ması şelinde'li zf., -ması üzerinden'li zf., -ması üzerine'li zf., -ması yüzünden'li zf.

İsim-fiil ve isim çekim eki birleşği olanlar:

-ışında'lı zf., -ışla'lı zf., -ışta'lı zf., -macasına'lı zf., -madan (<-ma-dan)'lı zf., -mağa/-maya'lı zf., -makla'lı zf., -maktan'lı zf., -masına'lı zf., -masından'lı zf., -masıyla'lı zf., -mayla'lı zf.

İsim-fiil, isim yapım ve çekim eki birleşği olan:

-maksızın'lı zf.

İsim-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz), edat ve sıfat birleşği olanlar:

-ışı ile ilgili'li zf., -ma ile ilgili zf., -ması ile ilgili zf.

Sıfat-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz) ve çekim edatı birleşği olanlar:

-acak/-acağı gibi'li zf., -acağı için'li zf., -acak/-acağı kadar'lı zf., -acağına dair'li zf., -acağına göre'li zf., -acağı üzere'li zf., -ana kadar'lı zf., -asıdan sonra'lı zf., -asıya kadar'lı zf., -dığı gibi'li zf., -dığı için'li zf., -dığı kadar'lı zf., -dığı üzere'li zf., -dığına dair'li zf., -dığına göre'li zf., -dğından beri'li zf., -dğından dolayı'lı zf., -dğından

fazla'lı zf., -dıktan başka'lı zf., -dıktan sonra'lı zf., -ıcı gibi'li zf., -mazdan evvel'li zf., -mazdan önce'li zf., -mış kadar'lı zf., -r gibi'li zf.

Sıfat-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz) ve çekim edatı durumunda çekim ekli isim birleşği olanlar:

-acağı anda'lı zf., -acağı hakkında'lı zf., -acağı hususunda'lı zf., -acağı ölçüde'li zf., -acağı sırada'lı zf., -acak derecede'li zf., -acak hâlde'li zf., -acak surette'li zf., -acak şekilde'li zf., -acak/-acağı yerde'li zf., -dığı anda'lı zf., -dığı hakkında'lı zf., -dığı hâlde'li zf., -dığı müddetçe'li zf., -dığı sırada'lı zf., -dığı takdirde'li zf., -dığı veçhile'li zf., -dığı yolda'lı zf.

Sıfat-fiil (isim çekim ekli) ve isim birleşği olanlar: -acağı zaman'lı zf., -dığı gün'lü zf., -dığı vakit'li zf., -dığı zaman'lı zf.

Sıfat-fiil ve isim çekim eki birleşği olanlar:

-acağına'lı zf., -acağında'lı zf., -acağından'lı zf., -(a)rcasına'lı zf., -asıya'lı zf., -dığına'lı zf., -dığınca'lı zf. -dığında'lı zf., -dğından'lı zf., -dıkça'lı zf., -dıkta'lı zf., -mışçasına'lı zf.

Sıfat-fiil/çekimli fiil ve çekim edatı birleşği olan:

-mış gibi'li zf.

Olumlu ve olumsuz sıfat-fiil birleşği olan:

-(a)r...-maz'lı zf.

Zarf-fiil (isim çekim ekli) ve çekim edatı birleşği olanlar:

-ıncaya dek'li zf., -ıncaya kadar'lı zf.

Zarf-fiil ve isim çekim eki birleşği olan:

-araktan'lı zf.

Çekimli fiil ve çekim edatı birleşği olanlar:

-dı diye'li zf., -dı gibi'li zf., -mış diye'li zf., -sın diye'li zf., -yor diye'li zf., -yor gibi'li zf.

Çekimli fiil ve zarf-fiil birleşği olan:

-dı...-alı'lı zf.

İmek fiili çekimli şekli ve çekim edatı birleşği olanlar:

-dır diye'li zf., -dır gibi'li zf., -imiş gibi'li zf.

Çekimli fiil ve ünlem edatı (soru ünlemi/soru eki) birleşği olanlar:

-dı mı'lı zf., -maz mı'lı zf.

İNCELEME

BASİT ZARF-FİLLER (Basit ve basitleşmiş ekli)

-a'lı zarf-fiil

A.1) "-mak suretiyle" anlamında tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...ninni söyleye söyleye yola koyulan... (BŞ, 29.3). Sanat gelenekleri çok defa yeniyi kendilerini süze süze bulurlar (BŞ, 236.11). Pekâlâ güle eğlene gidiliyor... (AN, 35.8). Gazeteci, bunları özene bezene anlatıyor... (AN, 121.7). ..."iyilik" haberlerini dinleye dinleye öldüklerini... (MNK, 172.4)...günlerden beri düğümlene düğümlene kasılan... (MNK, 189.31). Gidiyorum gurbeti gönlümle duya duya (HD, 3.5). Türkü söyleye söyleye hem yürüdüm hem düşündüm (MK-HB, 56.24). Sevinçle kafasını uzata uzata haykırdı (MK-HB, 110.23). Türk yüreklerimizi burka burka geliyor (CSBŞ, 122.18). Ayırdılar bizi birbirimizden/Hem de... yürek parçalaya (CSBŞ, 211.4) ...av süre süre 27 Safer 1093 (6 Mart 1682)'te tekrar İstanbul'a gelmişti (MKMPVMSSAMIİBKZ, 11.37)...bu hareketler tekrarlına tekrarlına sabit ve bütün insanlar arasında müşterek bir tavır ve hareket dili vücuda getirmişlerdir (KVD, 166.11). Bunlar birike birike bir okyanus teşkil ederler (KVD, 203.7). Müdrikemiz, ihtimalî veya katı bir sebep-netice zinciri içinde çalkana çalkana, ağır ağır da olsa, mekanik bir şekil alır (DVE, 15.19)...tartışıla tartışıla cıvığı çıkmış...(DVE, 127.21).

Kalıplaşmış şekillerine örnekler: a) Açılıp gitgide artık iki hizbin arası (SF, 182.13).b)...bu kadar canlı surette rastgele karıştığı... (BŞ, 7.27). c) O çalı çırpının sere serpe geliştiği... (MK-HB, 46.31).

2) "çok... -maktan dolayı, çok...-dığı için" anlamında sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır. Ufukların kaçça kaçça/Kayboldu Kafkas içinde (CSBŞ, 69.3).

3) "-dığı zaman" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda gerçekleştiğini (zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ona yarım adım kala önündeki boş tabakta her biri müsavi aralıklarla dört beş defa kırılmış on kadar kürdan duruyordu (MNK, 57.4).

B.1.a) "bil-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle- birleşerek iktidar ifadeli; olumsuzluk eki almış eski yardımcı fiil "u-" ile -tarz ifadesiyle- birleşerek de olumsuz iktidar ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz (SF, 71.15). Nasıl temizleyebilsin, nasıl yakıp çıksın (SF, 242.10). Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi (KGK, 4.14). Çok insan anlayamaz eski musikimizden (KGK, 34.1). Öyle ki kapıya kadar zor gidebildik (BŞ, 43.27)...insan sesinin billûruna geçirebildiği... (BŞ, 249.18). Bu baş, en hafif sarsıntıya gelemiyor... (AN, 20.10). İnsan gerçi muvakkat bir zaman için güneşsiz ve havasız da yaşayabilirdi... (AN, 182.15)...onda eski bir hatıraya bağlı ruh hâlini şimdi uyandırabilmişti (MNK, 14.28). Doğarken hürriyetimize de şahsiyetimize de sahip olamayız (MNK, 277.21).

Sorma, nasıl yollarda tutunabildiğimi (HD, 106.5). Yürek olmazsa bilekler çekemez hançerini (HD, 185.2). Ne konuştuklarını duyamıyordum... (MK-HB, 10.24). Bir hareket bile yapamıyordum (MK-HB, 11.41). Ellerini koparamadılar (CSBŞ, 93.2). Yoksa hangisi kalkabilirdi yarın (CSBŞ, 100.6)...Türkçenin aruz veznine uydurulamaması... (TBTC, 427.2). Parlak şahsiyetini çekemediği... (NKİSPBSSİM, 12.7)...Selâmi Paşa'nın bu işi lâykile yapabileceğine kani değildir (NKİSPBSSİM, 18.13)...Köprülüler'den sonra sadâret mevkiine gelebilmiş... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 7.3)...çok harap ve ihtiyaca cevap veremez... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 22.10). Bunu görebilmek için... (KVD, 15.11)...eskiyen Osmanlı orduları tutunamamışlardır (KVD, 103.14)...insanlık, ruh konusunda çok az bilgiden öteye geçememektedir (DVE, 22.33). Gerçekten de insan, en çok sübjektifleşebilen canlıdır (DVE, 70.18). ... Hümâyûn, onun saf aşkını anlayamaz (CHVHM, 290.9)...Türkçeyle aruzun uyumunun tam olarak gerçekleştirilemediği bir sırada... (CHVHM, 299.5).

1.b) "bil-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle- birleşerek imkân ve ihtimal ifadeli; olumsuzluk eki almış eski yardımcı fiil "u-" ile -tarz ifadesiyle- birleşerek de olumsuz imkân ve ihtimal ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: İntikamın olamaz böyle müsait sırası (SF, 175.30). Ne iştir, anlayabilsek...Mühim midir o kadar? (SF, 240.27). Hayır bu hâl uzun süremez, sen yakındasın (KGK, 21.3). Şi're aksettirebilseydin eğer, dinlerdin (KGK, 33.3). IV. Mehmed'in Şeyh Vanî Efendi'ye verdiği Kestel Köyü'ne gidemedim (BŞ, 136.17)...bu ölüm hikâyesi insana sembolik bir şey gibi görünebilir (BŞ, 250.7)...geceden evvel şehri tutamamak... (AN, 13.10). Bizim mühendisin görebileceği bir yere... (AN, 53.26). Yavaş yavaş bazı kelimeler seçilebiliyordu (MNK, 8.9). Buna "Sabahtan beri seni arıyorum"dan başka cevap verilemezdi (MNK, 122.32). Anladım ben, neye her rûha tekindir denemez (HD, 12.13). Devrinde fakat hangisi mes'ûd olabildi? (HD, 57.16)...eğlenmek için kırdım bile diyemem (MK-HB, 15.17). Ah, kahvede bugün söyleyip bugün işe başlayabilseler (MK-HB, 211.28). Uyanabilir miyiz sanki böyle rüyadan? (CSBŞ, 58.9). El sırtında böyle zarif duramaz (CSBŞ, 179.3)...Arapça ve Farsça kelimeler kullanmak mecburiyeti de rol oynamıştır denebilir (TBTC, 427.4). Dilbilime göre ölmüş, fosilleşmiş bir kelime öz aslından da olsa tekrar diriltilemez (TBTC, 440.8)...ne yazık ki pek mahdud bir kısmı neşir sahasına çıkabilmiştir (NKİSPBSSİM, 1.6)...ilk ayrılıklarından itibâren başladığı kesinlikle ileri sürülemez bile... (NKİSPBSSİM, 1.14)...metnin muhteviyâtındaki bir ip ucundan hareket ederek ortaya çıkarmamız mümkün olabiliyor (MKMPVMSSAMİİBKZ, 9.30)...Kara Mustafa Paşa bu konuda artık ağız açma imkânını bulamaz (MKMPVMSSAMİİBKZ, 14.7). Uydurma ve uzun ömürlü olmayan kelimelerden şüphe edebiliriz (KVD, 9.26). ...bu bir tesadüf eseri sayılamaz (KVD, 105.10)...bunların verileri etrafında da şüpheye düşebilir (DVE, 22.13). Bu olmadan san'atkâr doğamaz (DVE, 116.19)...yolculuğu esnasında karşılaşılabileceği... (CHVHM, 288.25)...sınıflandırmayı şu şekilde verebiliriz (CHVHM, 295.24).

2) "dur-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına... (SF, 71.24). Sen, başka ufuklar bularak yükseledurdun! (SF, 457.9). Nis karnavalda eğlenedursun (KGK, 62.13). O bekleyedursun oda hazırlanacak da babası onu alıracak diye (MNK, 244.13). Tarih, ezeli şânına destan yazadursun (HD, 21.7). Ko, sürtedursun kendi elemeleriyle (HD, 67.15)...yere keskin gözleriyle bakadursunlar (MK-HB, 85.28). O merak ededursun... (MK-HB, 221.7).

3) "gel-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: ...o zamandan günümüze kadar hep tekrarlanma gelmiştir (NKİSPBSSİM, 34.1)...mecmuadaki başka metinler kendisi ve ailesinin büyükbabasından bu yana ifa edegeldikleri... (MKMPVMSSAMIİBKZ, 8.43)...ve Türkiye'de asırlardır sürgelen... (KVD, 55.24)... milletler ve medeniyetler arasında süregelen... (DVE, 176.3).

a) "kal-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Nevmîd olarak nûr-ı ezelden donakaldım (SF, 465.16)...renk farkına hayretle bakakaldı (MNK, 41.22). Ferit ona bakakaldı (MNK, 214.14)...adamın yüzüne bakakaldım (MK-HB, 33.3). Genç nişanlının ailesi donakalmışlardı.... (MK-HB, 70.26). Pencerede kalakaldım (MK-HB, 92.32).

5) "yaz-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- yaklaşma ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Kövengin yollarında bir yolcu olayazdım/Yeşilbaş Suna gibi göllere dalayazdım (HBG, 8.5-6).

6) "gör-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- deneme ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: O bir tutuşmaya görsün, ne od kalır ne ocak! (SF, 285.24). Hani bin parça olur düşmeyegörsün nazarın! (SF, 414.25). Yalnız şu gönül mülkü harâb olmayagörsün (HD, 202.2) Güzü duymayagörsün ağaç (CSBŞ, 128.16). Dost ümidiyle ortalığa düşmeyegör (CSBŞ, 198.3).

C. "gel-" fiili ile -sıralama ifadesiyle birleşerek- tezlilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Çıkagelmez mi bu soysuz, aman Allah'ım aman! (SF, 396.24). Bir akşam çıkageldi (MK-HB, 182.4). Ne bahardır çıkagelir (CSBŞ, 88.12).

D. Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile sıralama ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: O kaç, biz yaklaşa, biz yürüye, o gide/Bıraktık dünya değer ülkeleri geride! (HD, 49.19).

2. a) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: ...ve dolap kapılarının iççiliğini öve öve bitiremez (BŞ, 194.31)... cebinden mendilini yakasından rozetini göz göre göre almıştı (MK-HB, 159.12). Ayırdılar bizi birbirimizden/Hem de göz göre ...(CSBŞ, 211.4). Onu, istemiye istemiye ve acı duyarak kırıp atarız (DVE, 75.11).

2.b) Fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...ve bakımsızlığa bile bile giden... (BŞ, 104.6).

Ulama grubunu Arapça isim-fiille de oluşturmaktadır: Göz göre girdâba nedir inhimâk? (SF, 303.16).

-alı'lı zarf-fiil

"-dığından beri" anlamında bağlandığı fiil hareketinin başlangıç zamanını ifade eden (hareket zaman başlangıcı) bir zarf durumunda bulunmaktadır: Başladım deşmeye; lâkin bu cedel başlayalı/Dinliyormuş bizi şâhin gibi bir Afganlı (SF, 175.32). Nedense vahdet-i İslâm'ı târümâr edeli/Büyük tanındı, mukaddes bilindi zulmün eli (SF, 342.11). Yolculuk başlayalı iki saat olmadığı hâlde... (AN, 43.20). Adamın karısı öleli üç ay olmuş... (MNK, 245.33). Hasretim uykuya rûhum sana hasret kalalı (HD, 179.3). İmza çıkalı başını alıp giden... (MK-HB, 65.10).

-arak'lı zarf-fiil

A.1) "-mak suretiyle" anlamında tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Varlıktan onun inleyerek ölme nasibi (SF, 22.7). Şark'ın üç bin senedir gün sayarak beklediği (SF, 439.21). Hayrân olarak bakarsınız da (KKGK, 66.5). Bizim diyâr olarak kaldı tâ kıyâmete dek (KTGK, 73.5). Falan istasyondan üzülererek veya sevinerek biniyorsunuz, bir başkasında esneyerek iniyorsunuz (BŞ, 61.13-14). Bir arı etrafında görülmeyen bir izi kovalayarak uçuyor (BŞ, 135.30). Sonra gülümseyerek ilâve etti (AN, 13.16)...âdeta uçarak geçiyorum (AN, 160.12). Sağ elini silkerek yana doğru eğildi... (MNK, 16.2). Gülümseyerek Nilüfer'in burnunu tutup sıkı (MNK, 283.20). Asya'nın titreterek bağı yanık toprağını/Geliyor baktım uzaktan sökülen bir kağı (HD, 11.3). Gezerek sessiz adımlarla nefessiz kumda/Geçirirdim bu harâretli yaz akşamlarını (HD, 114.9). Bana, yalnız göz kapaklarını kaldırıp indirerek bir tuhaf baktı (MK-HB, 12.19). Birden gülümseyerek yüzüme baktı (MK-HB, 52.3). Semada ağlayarak seyrettiğim bir yıldız (CSBŞ, 43.1). Su sesine uyarak bir şarkı tutturmuşuz (CSBŞ, 58.3)...başka hadisler de ileri sürerek şuurlu bir Türkçü olduğunu göstermiştir (TBTC, 424.2)...bunun için Osmanlı Türkçesinin sadeleştirilerek esas alınmasını... (TBTC, 433.30)...o yolda bir eser meydana getirerek tarihe hizmette bulunmasını... (NKİSPBSSİM, 8.1)...Paşa'nın bu ithamnâmeyle dayanılarak mahkûm edildiğini... (NKİSPBSSİM- 34.31). ...bir ip ucundan hareket ederek ortaya çıkarmamız... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 9.29). İnsanoğlu tabiatı işleyerek kendi iradesi altına aldığı gibi... (KVD, 38.14). Yazar onları bizzat yaşayarak ve deneyerek öğrenir (KVD, 215.14)...müşahede ettiği âlemi parçalayarak öğrenmek... (DVE, 15.2)...faaliyet değiştirerek dinlenmeye... (DVE, 84.11). Türküler söyleyerek Mezre yoluna baktım (HBG, 8.2)...şiirler söyleyerek aşkını dile getirir (CHVHM, 289.22).

2) Olumsuz fiil tabanından teşkil edilmiş şekli, "-madan, -maksızın" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi olmaksızın/gerçekleşmeksizin

gerçekleştiğini ifade eden (karşılıksız gerçekleşme) bir zarf durumunda bulunmaktadır: Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak (SF, 90.26). Aksırır sonra fütür etmeyerek burnumuza... (SF, 422.26). Gözlerin arkaya çevrilmeyerek, pervâsız/Yürü hür maviliğin bittiği son hadde kadar!... (KGK, 91.15). Aldırmayarak işe girişir (BŞ, 11.14)...sizin olacağına bir türlü inanmayarak sever ve tanırırsınız (BŞ, 72.22). Acele etmeyerek yanımdan ayrıldı... (AN, 18.22). Tabîî ehemmiyet vermeyerek yürüdüm (AN, 236.19). Bu nihayet bir bilmeyerek tesir altında taklitti (MK-HB, 174.24)...haremlerinden çıkmayarak yaşamaya... (CHVHM, 291.11).

3) Olumsuz fiil tabanından teşkil edilmiş şekli şart ifadesiyle olumsuz fiile zarf olarak bağlanmaktadır: Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek! (SF, 24.4)...pek istemeyerek de gelmeyen... (MK-HB, 123.27).

4) "-dığı için" anlamında sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak... (SF, 209.1). Bir ziyaretçi derin zevk alarak manzaradan/Unutur semtine yollanmayı buradan (KGK, 44.22)...Rükneddin'in kuvvetlerine dayanamıyarak iki oğlu ile gurbete çıkmasını... (BŞ, 86.21). ...bunu akıl edemeyerek derin derin düşünüyorum (AN, 58.24). Ben yanaşmağa cesaret edemeyerek uzaktan hasetle bakıyorum (AN, 109.12). Nilüfer'in yorgun vücudu, içindeki büyük korkuyu taşıyamıyarak sallanmaktadır (MNK, 152.17). Gönlünü yorarak bütün bütüne/Benzeddin sararmış yaban gülüne (HD, 27.5). Yoksulluğun yüzerek sonsuz denizlerinde/Gördüğün her kıt'aya açıktan diş bilersin (HD, 166.3)...tepemden kan sızdığını sanarak denize koşmuştum (MK-HB, 22.38)..."Hakkı" ve "Haleb" sözlerinin geçmesine bakarak kendisi ile hiç alâkası olmayan Hakkı adındaki Adana defterdârı ile karıştırmış... (NKİSPBSSİM, 22.40)...ilim ve tekniğe aykırı bularak onu reddetmeğe kalkanların... (KVD, 98.12). Fakat Allah, kendi iradesi ile "ededî hayatı özleyen insana" acıyarak "yeniden diriltmeyi" vaat etmektedir (DVE, 45.3).

5) "-ması/-mak için/gayesiyle" anlamında gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...muhasara günlerinin hatırası olarak yaptırmış... (BŞ, 13.28). bir süs olarak konmuş... (BŞ, 133.12). Süs olarak da ellerine birer tane horoz şekeri tutuşturmuşlar (MK-HB, 209.39)... temel olarak belirtmemiz... (DVE, 186.14).

6) "-ması/-mak bakımından" anlamında bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Semt halkı onu Aziz Mahmud Hüdai Efendi'nin damadı olarak tanıyorlar (BŞ, 180.18). Kim o Cengiz ki cihangîr olarak yoktur eşi (HD, 40.7)...doğum yeri olarak Van şehrini seçtim (MK-HB, 50.3)...iki büyük dil olarak kabul edilen... (TBTC, 421.11). ...Hazarar, hem devlet hem kavim olarak yok olmuşlardır (/KVD, 27.5). Filozofi, zekânın ve aklın bir arayışı olarak, bir bakıma, san'attan ayrı bir şeydir (DVE, 139.16). Fert ve cemiyet olarak "insanı biçimlendirmede"... (DVE, 182.1). Fakat mesnevîlerde, bu edebiyatımıza hâkim olan sanat anlayışının sonucu olarak, insan ve çevresi, "idealize" edilerek anlatılmış... (CHVHM, 286.31).

7) "-ınca, -dığı zaman, -diğında" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda gerçekleştiğini (zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...Zehra'nın şimdi ona dikkatle bakan gözleriyle karşılaşarak hafifçe gülümsedi (MNK, 159.2)...nezâret altında İstanbul'dan çıkarılarak önce Haleb'e gelmiş... (NKİSPBSSİM, 5.36).

8) "-dıktan sonra" anlamında sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...üç buçuk sene kadar süren esâret devresi sonunda kurtularak Bosna'ya dönmek üzere 1154 Ramazan'ı sonunda (Aralık 1741) Bender'e vardığında... (MKMPVMISAMİİBKZ, 8.37).

B. Ulama zarf-fiili olarak:

1.a) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile sıralama ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Bir dam çatarak her gece altında barınsın (SF, 35.20). Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer (SF, 426.24). Birden nasıl toparlanarak kükremişti o! (KGK, 9.17). Dört asırdır inerek câmie nûr üstüne nûr/Yerde bulmuş yaşayanlar da ölenler de huzûr (KGK, 44.10). O, geniş akışında kendisiyle birlikte gelemeyenlerin etrafını zalim bir yalnızlıkla çevirerek yolunda yürüyordu (BŞ, 27.11). Fakat Rize mebusu Rauf Bey odaya girerek protokolü hatırlattı (BŞ, 46.22)...birini kaldırarak yerine beni oturtular (AN, 26.7). Gramofonu yanımdaki etajerin üzerine koyarak müzik konserlerine başladım (AN, 84.1)...yine beş parmağını iyice açarak avucunu üç defa salladı (MNK, 26.11). Biz menzile vararak atları çektik hana (HD, 6.27). Attan inerek durdum şöyle bir parça sağda (HD, 45.17). Ara sıra camı silerek alnımı camlara yapıştırıp dışarıyı seyrettim (MK-HB, 9.28)...aynen alınarak halkça benimsenmişse... (TBTC, 441.14)...bunlara cevapları birlikte tedkike alınarak üzerlerinde gerekli izahlar yapılacaktır (NKİSPBSSİM, 4.7)...muhâkeme altına alınarak rütbe ve nişanları kaldırılıp askerlikten ihrac ve hapse mahkûm edilmişti (NKİSPBSSİM, 11.15)...yeniden yola çıkarak av süre süre 27 Safer 1093 (6 Mart 1682)'te tekrar İstanbul'a gelmişti... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 11.37)...kuvvetli bir tepki göstererek yeni vazifesini kabul etmek istememişti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 14.31). Bir millet, kendisini hiçe sayarak yabancıların manevî kölesi olursa... (KVD, 44.5). Aralarından bazıları fabrikayı bırakarak politikaya da atılabilir (KVD, 147.13). "Şerrin cazibesi" ile boğuşarak "hayrı" elde etmek "imtihanına" katılacaklardır (DVE, 94.24)...bir çok san'atkâr yetişerek bu san'at telâkkillerini şu veya bu ölçüde tatbik de etmişlerdir (DVE, 138.3)...kısa bir bahar tasviri yaparak eserini dua ile bitirir (CHVHM, 286.19). ...ona nasihatlar ederek yolculuğu esnasında karşılaşabileceği Zendcâdû'dan uzak durmasını tavsiye eder (CHVHM, 288.25).

1.b) İşlevinin yüklendiği filimsi ile sıralama ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: Ki yırtarak çıkabilmek ümmidi hayli zayıf! (SF, 346.8). Geçer şebâbımızın en güzide eyyâmı/Hayâtı anlayarak atmadan bu evhâmı! (SF, 346.10)...Sultan Sencer'in sarayından kaçarak daha ziyade gâilesi bir ömrü dolduracak bir mirasa benze-

yen yeni devletinin başına geçen... (BŞ, 76.2)...kınaplara dizdirerek parmaklarıyla tutup sallana salana mahalleleri boyladıklarını... (MK-HB, 95.10).Halkın diline yerleşmiş yabancı asıllı kelimeleri Türkçeleşmiş sayarak bunlara dokunmadan sadeleşmeyi ilim metodları ile ve dilin kendi bünyesine uygun müdahalelerle çabuklaştırmak... (TBTC, 443.30). ...saray hizmetinden vüzerâ kethudâlığına geçerek ricâl çevresine kendini tanıtmaya fırsatını bulduğundan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 18.5). Türklerin tarihlerinde dine ve savaşa önem vererek ticaret ve sanayi ihmal etmeleri... (KVD, 36.15)... kendi kültürünü bırakarak yabancı bir kültürü alması şeklinde ... (KVD, 103.18)...mazlumların kan ve göz yaşlarını gizleyerek zâlimlere alkış tutan... (DVE, 97.19)...kendi nakış ve danslarını bırakarak yad ellerin "kötü bir mukallidi" olmasını... (DVE, 180.10).

2.a) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Belki Mister Joe da ona bilerek bu zamanı kazandıracaktı (MNK, 67.8).

2.b) Fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: O gayeden bilerek inhiraf eden hisler (SF, 344.19)...bu dönem şairlerinin bilerek yaptıkları ... (CHVHM, 299.18).

-ı'lı zarf-fiil

"ver-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- tezlik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri (SF, 11.23). Hele ilkin takıver gözlüğü (SF, 376.15). Bir aşk oluverdi âşinâlık... (KGK, 130.9)...gelip orada kalıvermiş... (BŞ. 39.23)..."ben bir hiçim!" diye zaafını itiraf ediveriyor (BŞ, 126.7)...otomobilin içine bırakıver... (AN, 15.3). Sonra da akşamları gazete almayı verdim (AN, 55.8). Elini topuza değdirir değdirmez kanat açılıvermişti (MNK, 9.11)...elinden kalem düşen Zehra başını arkaya salıverdi... (MNK, 158.15)... aynayı isteyerek bile değil, kazara da denemez, şöylece kırıvermek... (MK-HB, 23.33). İşte o zaman hakikatle karşı karşıya geliverdi (MK-HB, 159.1). Yemyeşil oluvermiş ağaçlar (CSBŞ, 143.15). Rüzgâr da esmeyiversin (CSBŞ, 174.4)...parlak askerî mâzisi bir anda gölgelenivermişti (NKİSPBSSİM- 11.10)...bir hükmün bütün ağırlığını birden yükleniverir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 39.18). Bazen bir anektod, bir insanın veya milletin şahsiyetini aydınlatıverir (KVD, 94.30). Açılıverdi zaman önümde perde perde (BG, 8.8). Kiyâmette ters dönüp oluver dipsiz kuyu (HBG, 8.44).

-ınca'lı zarf-fiil

1) "-dığı zaman" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda gerçekleştiğini (zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda... (SF, 8.1). Gelince hışm ile bir tos vururdu Köprü'ye ki (SF, 239.8). Ölünce ülkede bir mühteşem güneş battı (KGK, 35.11). O kuş ancak bahâr olunca gelir (KGK, 112.1). Fakat ordular hazırlanıp bayraklar uçuşmağa başlayınca iş değişmişti (BŞ, 86.30). Yirmi dakika

sonra çıkınca yüzünün daha rahat olduğunu..... (BŞ, 252.6). Biraz sonra memur bi-letleri kesmeğe gelince üçüncüye gönderir (AN, 27.2). Bir aralık sokaktan geçen biri ile konuşunca derhal buluyorum (AN, 215.14). Geçici atlayınca şaşkırdım sevincimden (HD, 6.15). Kış gelince bir balta altında parçalandı... (HD, 50.6). Kahve, ışıklarını yakınca dışarıdaki karın ışığı söndü (MK-HB, 9.22). Öğleye yakın bu sis dağılınca gökyüzü namütenahi açılıyordu (MK-HB, 72.4). Saat çalınca öldüğümüz bir bir (CSBŞ, 98.6). Solmakta her çiçek kokusu uçunca (CSBŞ, 166.15)...kendine haber verilince Süleyman Ağa sadrâzamdan evvel davranıp hükümdâra koşar... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 13.26). Divan sona erince, en önce kalkan kazaskerler divanhane kapısından Bâbü's-saâde tarafını selâmlayıp ayrılırlardı (MKMPVMSSAMİİBKZ, 58.28). Batı medeniyeti ile karşılaşınca, ona uymak için, İslâmî devir Türk medeniyeti devresini unutmaya çalıştık (KVD, 14.1)...Ruslar, Türkiye Lâtin harflerini kabul edince, Rus harflerini Türkiye dışındaki bütün Türklere zorla kabul ettirdiler (KVD, 248.2)...bunalan ferdi şuur uyanınca, tam bir ihtilâl havası içinde hareket ederek "kollektif tasavvurlara" çullanmış... (DVE, 58.26). Nitekim şanlı peygamberimiz gerçek san'atı ve san'atkârı yeri gelince ögmüşlerdir (DVE, 130.19)...ölüm haberini duyunca kendinden geçer ... (CHVHM, 290.26).

Yüklem ismi olabilmektedir: Bence bayram ufukta gün bitince (CSBŞ, 137.9). Günün geçit vermez dağlarını/Sanki sihirbaz bir el eritince (CSBŞ, 137.11).

Kalıplaşmış şekli, yönelme ekli isimden sonra gelerek "-e gelince" şeklinde "ise" anlamında bağlama edatı olmaktadır: ...ahi eserlerine gelince, onlar da ancak mihrap ve minberlerindeki işçilikle ve sütunları ile güzeldir (BŞ, 14.27). Geyikli Baba'ya gelince, o Bursa fethini o kadar masallaştıran ve yeni Türk devletinin kuruluşunu yeni bir dinin doğuşuna benzeten Horasan Erleri'ndendir (BŞ, 111.12). Sobaya gelince, onu hiç aramayın... (AN, 77.6). Âdi bir mevzuun, âdi bir muhavere-nin zekâyı bozması korkusuna gelince, içinde bir parça hayal olan hiç bir şey zekâyı bozmaz (AN, 138.19). Gramofona gelince, herkesin pek ihtiyacı yoktur, ama benim vardır diyebilirim (MK-HB, 65.18). Nasıl öğrendiğime gelince, onu da söylemeyeceğim (MK-HB, 131.30).

2) "-dığı takdirde" anlamında şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Vurunca öldürürüm ha! Benim şakam yoktur (SF, 89.29). Neler görür neler insan girince medreseye! (SF, 247.2). Hulyâsı kalmayınca hayâtın ne zevki var? (KGK, 82.3). ...insanoğlu mesut olunca bütün varlık nasıl değişiyor... (BŞ, 65.28). Fakat fırsatını bulunca padişaha hâmisinin aleyhinde bulunacak kadar haristi (BŞ, 226.6). Yabancıları atlatmaktan ümit kesilince, çaresiz, onlarla anlaşmak ve hoşça bir vakit geçirmek yolu aranır (AN, 26.17). Üç kere çalmayınca buraya gelmeyeceksin, dedim (AN, 96.15). İleride sen kaçınca daha vahim sahneler olacak (MNK, 87.10)...huzura kavuşunca ben'in fırtınaları duracaktır (MK, 273.10). Sensiz kalınca yapma çiçekten ne farkı var? (HD, 59.5). Has bahçe olur dağ başı bir gonca

görünce (HD, 203.1) ...ayna görünce kırmamazlık edemezmiş... (MK-HB, 15.7). Ama lüzumu olunca da konuşmalı (MK-HB, 111.4). Saatlerin yerine hafızam işleyince/Yatağımda kıvrandır dururum benzim uçuk (CSBŞ, 52.7). Köpeğimle gülüş-tüğümüz olur/Ekin tarlasından kalkınca tavşan (CSBŞ, 168.4) ...devleti yıkılınca yerine yeni devletler kurabildiğine göre... (KVD, 26.11). "Ortak dil" kalmayınca da "ortak" müessese ve kıymet hükümlerine dayanan devlet ve cemiyet yok olur (KVD, 241.27) ...belli bir ısı ve ortam bulunca İlâhî "ol!" emrine uyararak hücre hücre, lif lif hayata doğru yol almaya başlar (DVE, 41.14) ...Avrupa'ya örnek olan bu tip san'at eserlerine sıra gelince menfi tavır alırlar (DVE, 167.18).

3) "-dığı için" anlamında sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bu hâtırat ile kalbimde başlayınca melâl/Oturmak istemez oldum... (SF, 33.23). Tunca gitgide mekteple kışla, fabrika fen/Seçilmez oldu, hakikat, harîm-i âileden (SF, 344.33). Artık enginleşince mâvî sükûn/Artıyor gök yüzünde yıldızlar... (KGK, 57.7). Fakat zafer ümidi kalmayınca konuşmalar başlar... (BŞ, 13.16). İsteddiğime onlarla erişemeyince şiire, yazıya dönüyorum (BŞ, 258.10). Böyle olunca birkaç günlük yorgunluğumu dinlendirecek temiz ve rahat bir oteli olacağı da muhakkak... (AN, 57.6). Bulamayınca pardesüyü sırtıma alıyorum (AN, 107.14) ...hiçbir şey göremeyince onların geri dönmelerine en doğru mânâyı vermek için yine tahmin etmiştir... (MNK, 66.21). Ruhlarımız tersine çevrilince ihtilâf ve dâva aynı kaldı (MNK, 289.1) ...tokadı yapıştırınca hızlı hızlı viraneliğe doğru uzaklaştı (MK-HB, 21.10). Böyle olunca, Batı san'atı, İslâm san'atından çok farklı olarak ayrı bir yönde ve karakterde gelişti (DVE, 142.19). Bunu göremeyince de nasıl İslâm san'atı e san'atkârı inkâr edilebilir...? (DVE, 163.25).

-ıp'lı zarf-fiil

A.1) "-mak suretiyle" anlamında tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Son sınıftan iki vicdanlı refikin koluna/Dayanıp çıktı o biçare, sefalet yoluna (SF, 14.16). İlâç yiyip iyi olmak, o bir tecellîdir (SF, 56.25). Her gün sürüklenip yaşamak rûha bâr olur (KGK, 80.1). Baktım süzülüp geçti açıktan iki sandal (KGK, 126.5) ...sahibinin göğsüne başını dayayıp ölen ... (BŞ, 29.4) ...yavaş yavaş hafifleyip koyb oluyor (AN, 21.21). şurada birkaç gün bacaklarını uzatıp yatarsan kimse sana bir şey demez (AN, 82.5). Otomobiline atlayıp gelmeseydi... (MNK, 168.19). Taşına yaslanıp dinlenenler var (HD, 160.3). Aya bakıp şiir yazamayız (MK-HB, 56.7) ...ağzım, midemden başlayıp sulanıyor (MK-HB, 57.7).

Tekrarlı kullanımına örnek: Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey Vardar? (SF, 294.9).

2) "-ınca, -dığı zaman" anlamında,bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda gerçekleştiğini (zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Görüp muhîtimi dalmış hamûş bir vecde/O hali ben de temâşâyâ daldım âsûde (SF, 103.12). Ayrılıp hoş geçen bu rü'yâdan/Uğradık bin

dokuz yüz on dörde (KGK, 155.6). Konya ve Sivas'ta, Niğde ve Kayseri'de, Aksaray'da görüp taş işçiliğine hayran olduğumuz... (BŞ, 12.12) ...bir kere görüp de hayran olmamak... (BŞ, 50.5) ...artık bu gerçeği görüp fikirlerini tashih edeceklerini... (NKİSPBSSİM, 35.2).

3) "-dıktan sonra" anlamında sonralık ifadeyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...vazifesini tamamlayıp İstanbul'a dönüşü ile... (MKMPVM SSAMİİBKZ, 10.14) ...çalışmaları tamamlayıp İstanbul'a dönüşünde... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 23.1).

4) "-dığı için" anlamında sebep ifadeyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Gölgesinden bile korkup bağırان bir ödle (SF, 129.31). Beni kürside görüp va'zedecek sanmayınız (SF, 161.19). ...açık havaya, eğlenceye kavuşacaklarını anlayıp sevilen... (BŞ, 37.22) ...nahoş bir maceraya açılmasından korkulup sahile bağlanmış... (MNK, 19.11) ...yürüyemeyip hemen bir duvara, bir ağaca dayanıp... (MK-HB, 72.9). Acıkıp uyandığım saat (CSBŞ, 92.10)...düşman önünde tutunulamayıp Lokum Tepe'ye ric'at edilmişti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 37.8).

5) Olumsuz fiil tabanından teşkil edilmiş şekli, "-madan, -maksızın" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi gerçekleşmeksizin gerçekleştiğini (karşılıksız gerçekleşme) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Çalışmayıp oturandır gebertilen, boğulan (SF, 263.6). Eyüp Sabri'nin eserinde IV. Mehmed zamanındaki bu tamirata temas olunmayıp daha sonrakilere yer verilmiştir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 22.35).

Kalıplaşarak süreklilik ifade edebilmektedir: Durmayıp iş buluyor, gösteriyor, uğraşüyor (SF, 174.25). Bütün alın teridir durmayıp yağın envâr (SF, 255.20). Katılmak isteyerek durmayıp giden seyle (SF, 259.30).

B.1) "dur-" yardımcı fiili ile -tarz ifadeyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan? (SF, 25.1). Ben böyle bakıp durmayacaktım dili bağlı (SF, 449.1)...motör safası yapar gibi rahat ve sakin gidip dururken... (AN, 32.19). Dönüp durmayın hatıralar... (CSBŞ, 73.12). Kapımı çalıp durma ölüm (CSBŞ, 101.1) ...bunların arasında sallanıp durur (DVE, 53.33). İnsanın duygu hayatı, "haz ile elem" arasında yalpalayıp durur (DVE, 134.2).

2) "gel-" yardımcı fiili ile -tarz ifadeyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: ...insanlık, bu konuda çeşitli "ekollere" bölünüp gelmiştir (DVE, 106.11).

3) "git-" yardımcı fiili ile -tarz ifadeyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Devam edip gidiyordum ben içtihadımda... (SF, 58.17). Fakat bu maskaralıklar devam edip gitmez (SF, 278.17). Bunların bir kısmı kaybolup gitmiştir (AN, 9.23). Nine deyip gidiyorduk... (AN, 197.31). Sonu yok bir günahdır, devam edip gidiyor (CSBŞ, 35.6). Birbirine karışıp gidiyor nefesimiz! (CSBŞ, 48.6)... ve "Mutlak Varlığa" doğru akıp gitmektedir (DVE, 33.12).

4) "kal-" yardımcı fiili ile -tarz ifadesiyle birleşerek- süreklilik ifadeli tasvir fiili (birleşik fiil) oluşturmaktadır: Fakat çantamın bir köşesinde birikip kalmış... (AN, 9.24). Karyola ile duvar arasına kaymış ve sıkışıp kalmış... (MNK, 8.1). Koltukta uyuyup kalmışım (MNK, 264.6). Kül olup kaldı hayalimde onun nağmeleri (HD, 115.16). ...camın önündeki masaların hemen arkasındaki yere oturup kalıyorum (MK-HB, 49.3). Mayısların, haziranların söğüt altlarının daüssılasında uyuyup kalmışlardı (MK-HB, 90.10). Geceye sarılıp kalmak (CSBŞ, 69.6).

C. Ulama zarf-fiili olarak:

1.a) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile sıralama ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Yetim bırakmıyarak besleyip büyütmelisin (SF, 25.24). Ah, vaktiyle gelip bir danışsaydın Köse'ne (SF, 368.30). Bir tas ziyâ alıp içiyorlar o çeşmeden (KKG, 105.4) ...gelip orada kalıvermiş... (BŞ, 39.23) ...bir nevi hurafeyi andıran bir korkuyla dolup boşalır (BŞ, 58.25) ...ağır ağır gidip geliyor (AN, 10.19). Mandalarını bir yere saklayıp kapana kısılmamızı gözetlerler (AN, 241.16) ...eski reçeteyi çıkarıp eczacıya tutuşturur (MNK, 27.26). Kimbilir kaç defa uyuyup uyandı (MNK, 177.1). Er geç görecekler ki dönüp bahçene konmuş (HD, 71.3) ...ciddî adamlar gelip oturdu (MK-HB, 10.23). Sıra arkadaşı onu bırakıp başka birisinin yanına gitti (MK-HB, 159.28). Güler yüzle katlanmayıp n'eylersin (CSBŞ, 178.4). Meselâ 1878 Ağustos'unda gelip Bâb-ı Seraskerî'de askerî merasimle karşılaşılır... (NKİSPBSSİM, 11.33) ...bahsini yeniden ele alıp üzerinde daha etraflıca durur (NKİSPBSSİM, 18.6) ...sadrâzamdan evvel davranıp hükümdâra koşar... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 13.27) ...Edirne'de kendisiyle tanışıp dostluk kurar (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.30) ...organizma ölüp bir kül yığınınına dönse bile... (DVE, 20.16). Bende her an "eski bir tanrı fikri" yıkılıp "yeni bir tanrı fikri" gelişmektedir (DVE, 74.7) ...her şeyi bırakıp kimseye de haber vermeden soluğu Çin sınırında alır (CHVHM, 288.20). Hümâ da her şeyi unutup Hümâyûn'la birlikte yola çıkar (CHVHM, 290.14). Varıp Saray Hatun'un duvarına dayandım (HBG, 8.9). Soludukça dirilip tiryâkla doluyordum (HBG, 8.56).

Ulama zarf-fiili, çekimli fiilin, yukarıdaki örneklerde görüldüğü şekilde çekim eklerinin fonksiyonlarını yüklediği gibi, olumsuzluğunu da yüklenebilmektedir: Çalışıp ömrümü çılgınca hebâ etmezdim (SF, 14.3). Bizi yalnız bırakıp gitmedi yalnız Yaradan (HD, 205.4). Ne yapalım, gerçekten böyle deyip geçiştiremeyiz (DVE, 40.10).

Ulama zarf-fiilinin tekrarlı kullanımına örnekler: Açıp açıp okumuş karşısında bulduğuna (SF, 247.12). Açık mavi gözlerinin kırmızı kirpikleri yanıp yanıp sönüyordu (MK-HB, 16.26). Ay pencerede durup durup güler (CSBŞ, 167.13).

"Ne yapmalı yapmalı" ifade kalıbının ulama zarf-fiilli şekline örnek: Ne yapıp yapmalı, insanlığı öğretiliyiz (SF, 129.26).

1.b) İşlevini yüklediği fiilimsi ile sıralama ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: Dünyâyı yakıp yıkmaya bir seyf-i taaddî (SF, 20.1). Sokak bitip dönülürken ke-

sildi matemler (SF, 137.25). Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim (KGK, 5.5). Dolu rüzgârla çıkıp ufka giden yelkenli! (KGK, 90.1) ...Malatya kalesinden çıkarılıp tahta geçince... (BŞ, 13.24). Bu XVII. asırda Bursa'ya gelip yerleşmiş olanlardan... (BŞ, 119. 27)... bir daire etrafında döndürüp dolaştırdıktan sonra... (AN, 11.1). Yalnız çiftlik her gün gidilip gelinecek yerde değil... (AN, 270.27). Fikirleri bir tarafa atıp kendisini en hâkim duygusunun çekişine bırakmak... (MNK, 85.3) ...yani geçmişe mal olup da muhayyileye hafıza yoluyla girmeden evvel... (MNK, 170.21). Ancak sen o zincîri sökü� kırmayı bildin (HD, 25.7). Sisli enginleri rûhumla duyup dinlerken (HD, 114.1)...önüme bırakıp giden... (MK-HB, 9.14). Işığı söndürüp yatmadan evvel pencereyi açtım (MK-HB, 87.13). Kızı süslemek için itişip kakışanlar (CSBŞ, 39.7). Bu müthiş tezdâdu duyup düşündükçe (CSBŞ, 55.17) ... Konya'yı ele geçirip devlet idaresini vezir sıfatıyla ele aldıktan sonra... (TBTC, 425.6)... ve milliyetçilik fikrinin kuvvetlenip yayılmasında... (TBTC,, 438.17) ...ismini belirtmediği birinin yapıp gönderdiği... (NKİSPBSSİM, 25.27). Bu olup bitenleri... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 10.27)... ilmin gelip dayandığı... (DVE, 32.27)...kültür ve medeniyetimizin silkinip ayağa kalkmasına... (DVE, 180.29). Esef olsun yüz üstü bırakıp gidenlere (HBG, 8.60).

Ulama zarf-fiili yalnız fiilimsi ekinin işlevini değil, fiilimsinin oluşturduğu olumsuz fiil tabanının olumsuzluğunu da yüklenilmektedir: Şehirde aksırıp öksürmeyen yok... (AN, 76.14). Nedir alıp veremediğin (CSBŞ, 152.5).

Tekrarlı kullanımına örnek: Hep getirip getirip işi buraya dökmek için... (MK-HB, 206.35).

Arapça isim-fiille ulama grubu teşkil edişine örnek: Oturup sadece mektepleri tenkid iş mi? (SF, 417.3).

2.a) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: ...zikri geçen kaynaklarda olmayıp mecmua sahibi tarafından ilâve olunmuştur (MKMPVMSSAMİİBKZ, 21.39).

2.b) İşlevini yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...geniş birn dut yaprağı gibi dört bir yanından yiyip bitiremedikleri... (BŞ, 21.9)...yağmurdan kaçıp doluya tutulmak... (MNK, 60.26)...balıkçı olmayıp da balık satan... (MK-HB, 77.34)...bir yarısını kabul edip diğer yarısını inkâr etmek... (DVE, 81.6).

3.a) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile seçmeli olma ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: ...tarihin büyük düğümleri çözülp bağlanmıştır (BŞ, 3.22)... her şeyi ezip devirmişti (BŞ, 26.10).

3.b) İşlevini yüklediği fiilimsi ile seçmeli olma ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...dikiği ağacın büyüdüğünü görüp görmemesinin ehemmiyeti yoktu (BŞ, 189.23) ...sıcak havlunun iyi gelip gelmediğini... (MNK, 17.1). Şu anın mese-

lesi bir tekti: Selma'ya gidip gitmemek (MNK, 85.1). Âşık olup olmadığımı da iyi bilmiyordum (MK-HB, 156.9)...tabii olup olmamalarıdır (TBTC, 441.21). Dil meselesinde üzerinde durulacak nokta, malzemenin aslı değil, canlı şekilde kullanılıp kullanılmayışı hususudur (TBTC, 441.26). Fakat bunun devam edip etmeyeceği belli değildir (KVD, 26.29)...bütün varlık âlemi için geçerli olup olmadığını... (DVE, 30.26).

4) İşlevini yüklediği fiilimsi ile üsteleme ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...dine yalnız bîgâne kalmayıp düşman kesilen... (MNK, 279.16). Binip bineceğim en güzel gemi! (CSBŞ, 157-15). Olup olacağımız bu cenaze (CSBŞ, 161.14).

5) İşlevini yüklediği fiilimsi ile açıklama ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: Durmuş saat gibiydi durup geçmeyen zaman (KGK, 104.3).

-madan'lı zarf-fiil

1) "-maksızın" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi gerçekleşmeksizin gerçekleştiğini (karşılıksız gerçekleşme) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ben sokuldum, o geldi, yaklaştık/Durmadan karşıdan selâmlaştık (SF, 94.14). Bırak şu yaşları, hiç yoksa, görmeden gideyim! (SF, 518.4). Dünya yüzünde, bir sefer olsun, tanışmadan/Öz çehrenizle sizleri görmekteyim bu an (KGK, 31.1). Uçmakta konmadan kıyısız bir denizde rûh (KTK, 92.1)...ona hiç belli etmeden şekil veren... (BŞ, 100.14). Dede, istemeden bir masal sahibi olmuştur (BŞ, 250.3) ...ihtiyarlığına olsun hürmet etmeden yere çökertiyorlar (AN, 45.30). Sınıf farkı pek gözetilmeden odada diz dize oturulur... (AN, 157.17). Bir kelime konuşmadan caddeye kadar beraber yürüdüler (MNK, 31.31). Efsaneleşmeden ebedileşmek mümkün mü? (MNK, 272.11). Bir kere geçersen görmeden sizi (HD, 109.15). Soba kenarında oturana en küçük bir göz atmadan, ama ona dik dik bakarmış gibi bir halde geçip gittiler (MK-HB, 12.9) ...kronolojik bir sıra takip etmeden okumuştur (MK-HB, 149.13). Günlerim koklamadan attığım birer güldür (CSBŞ, 38.7). Gözünün yaşına bakmadan gider (CSBŞ, 187.23)...bunlara dokunmadan sadeleşmeyi ilim metodları ile ve dilin kendi bünyesine uygun müdahalelerle çabuklaştırmak...(TBTC, 443.30)...İstanbul'da iki ay bile kalamadan Bosna-Hersek umum kumandanlığı ile 13 Kânunısânî 1877'de pâyitahtan uzaklaşır (NKİSPBSSİM, 3.30)...âilesini yanına alamadan nezâret altında İstanbul'dan çıkarılarak önce Haleb'e gelmiş... (NKİSPBSSİM, 5.36). Hangi sebebe dayandığı izah edilmeden bu düşmanlık hep tek taraflı gösterilmiş... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 7.11)...hareketinde herhangi bir değişiklik yapmadan ağır ağır ilerleyişine devam etmiştir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 36.14). Bunların gün geçirilmeden toplanılması lâzımdır (KVD, 53.21)...ön yargılara kapılmadan tartışılmasında... (KVD, 252.3)...hiç geçikmeden sizi maksadınıza ulaştıracak yola ilk adımı atınız... (DVE, 102.25)...elinde olmadan kendi şahsiyetinin bütün renklerini de eserlerine sızdırır (DVE, 132.20)... kimseye de haber vermeden soluğu Çin sınırında alır (CHVHM,

288.20). Zaman da, ayrıntılarına inilmeden kabaca kozmik olarak verilmektedir (CHVHM, 294.11).

Kalıplaşarak süreklilik ifade edebilmektedir: Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe! (SF, 124.2). Uçurum ufka durmadan dalıyor (KGK, 57.3). Uğursuz turpan durmadan bir saat rakkası gibi işlemiş... (BŞ, 26.17). durmadan söyleniyordu (AN, 44.22). İçiyor, hiç durmadan içiyordu denizi... (HD, 49.11). Durmadan geziniyordu (MK-HB, 23.18). Durmadan yağar yağmur (CSBŞ, 83.8). ...durmadan geliştirilecek bir istikbal konusudur (KVD, 85.16). ...basmakalıp ifadeleri bıkmadan tekrarlayanlarla... (KVD, 179.8).

2) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinden önce gerçekleştiğini (öncelik) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ölmeden olsun mu, ey miskin, bu çöller medfenin (SF, 30.12). Girmeden maksada dîbâceyi serdim çabucak (SF, 394.24). Güneş doğmadan mâvileşmiş Boğaz'dan/Nevâ-kâr açılın bütün ses ve sazdan (KGK, 39.3). Varmadan menzile bir yerde ölür (KGK, 116.8)...daha yola çıkmadan sorup öğrenmişti (BŞ, 22.30). İki dakika geçmeden orta yaşlı bir adamın hızlı hızlı otobüse doğru geldiği görüldü (AN, 43.13). Bitirmeden bu otelin bir hususiyetini daha arz edeyim (AN, 63.10). Kan uyanmadan Ferit kendini dışarı atmaya çalışırken... (MNK, 41.14). Daha buraya gelmeden Noraliya iyileşmiş (MNK, 247.23). Nitekim daha ellinci kopyaya gelmeden, bu fikri ortaya atan kız nişanlandı (MK-HB, 70.18). Batacağım galiba bir limana varmadan! (CSBŞ, 30.15). N'olur, gözlerine geceler dolmadan/Bana altın gibi bakışlarını ver (CSBŞ, 70.5). Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk (HD, 6.4). Ufku tutuşturmadan fecrin ilk alevleri/Arkamızda kalıyor şehrin kenar evleri (HD, 6.6). Çavuşbaşı oluşundan üç sene bile geçmeden Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın sadâret kethudâlığına yükselen... (MKMPVMSSAMIİBKZ, 20.7). Dîvanhâneye girmeden, dış hazine önünde Bâbü's-saâde tarafına ikinci vezirin selâm verdiği bir selâm mevki vardı (MKMPVMSSAMIİBKZ, 58.16). Böyle bir imkândan mahrum kalan genç kabiliyetlerin çok önemli bir kısmı daha doğmadan ölür... (DVE, 117.32).

Bu ifadesi "evvel" veya "önce" edatı ile pekiştirilebilmektedir: Bu hâli görmeden evvel gözüm yumulsaydı! (SF, 42.20). Hele mahvolmadan evvel sizi millet buldu (SF, 422.22). Sîmâsını göstermeden önce/Kalbimde görüldü (KGK, 63.7)...bize bu aziz vatanın kapılarını açan Alpaslan'ı, muharebe emrini vermeden evvel hangi kuvvetler ziyaret etti... (BŞ, 19.13). Bu sınıf musikisinin daha belli hususîlikler taşıyan eserlerine geçmeden önce, iki türküden bahsetmek istiyorum (BŞ, 58.18). Yatağa gitmeden evvel biraz eğlenmeğe, iki insan yüzü görmeğe ihtiyaçları var (AN, 149.7)...vehimlerin baskınına uğramadan evvel epey cesaret biriktirmesi lâzımdı (MNK, 37.10)...sesi kısılmadan evvel böyle bağırdı (MNK, 107.17). Kahvede o gelmeden evvel konuşmalar oluyorken... (MK-HB, 11.5). Cevap vermeden önce beni bir süzdü (MK-HB, 112.1). Alıp götürsen beni oraya/Deniz yolu kapamadan evvel! (CSBŞ, 147.8). O gün bugün sırtımı kendim sıvazlıyorum/Sabahları

sokağa çıkmadan evvel (CSBŞ, 198.12). Türkler yerleşik medeniyete geçmeden önce göçebe hayatı sürüyorlardı (KVD, 70.32)...kendi tavrımızı ortaya koymadan önce hemen belirtelim ki...(DVE, 108.19).

Edatın "öncelik" ifadesinin derecesi/sınırı, kendisinden önce getirilen bir zarf unsuru ile belirlenebilmektedir: Böylece hikâyeyi yazmayı düşünmeden çok evvel bu acayip adam, muhayyilemde nizamını ve dostluğunu kaybetmiş tabiatle kendiliğinden birleşmişti (BŞ, 47.18)...tuğlarını İstanbul surlarının karşısına dikmeden asırlarca evvel övülmüştü (BŞ, 181.2). Mimarî ve bahçe zevkimiz III. Selim tahta çıkmadan çok evvel halledilmişti (BŞ, 241.32).

Edat, "-ki" aitlik eki alabilmektedir: Benzer cihana gelmeden evvelki hâline (KGK, 80.5).

3) "-madıkça, -mayınca, -madığı takdirde" anlamında şart ifadesiyle zarf olarak olumsuz fiile bağlanmaktadır: Yoktur necât ümmîdi bu çöller geçilmeden (SF, 28.14). Bu dördü olmadan olmaz; vazîfe çünkü büyük (SF, 281.31). Bunlar satılmadan tabîi yeni kitap getirtemem (AN, 56.21). Sakın fazla dayansın diye kömürü iyice yakmadan gömme... (AN, 78.17). Fakat bu evden çıkmadan koşulmaz (MNK, 116.7). O gitmeden, ben de bulunduğum yerden ayrılamazdım (MK-HB, 32.16). Gözünü kilitmeden bir yere gitmiyordu (MK-HB, 159.26). Akşamları uğramadan edemezsin (CSBŞ, 113.8). Balını almadan salma arıyı (CSBŞ, 178.8). İslâm dini olmadan bunların hiç birinin var olmasına imkân yoktu (KVD, 18.27). Bir dil tarihçisi gözüyle ve hususî bir dikkatle bakmadan kimse onların yabancı olduklarını hissetmez (KVD, 223.10). Bu olmadan san'atkâr doğamaz (DVE, 116.19).

Soru cümlesinde kullanımına örnekler: Ne senden ne kendimden söz açmaktan olur mu? (MK-HB, 204.19). Bunları incelemeyen Türk tarihi hakkında nasıl kesin şeyler söyleyebiliriz? (KVD, 64.11).

BİRLEŞİK ZARF-FİİLLER

Çekimli fiil/isim ve zarf-fiil birleşimi olan:

"iken"li zarf-fiil

A. "(ol)duğu sırada" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi sürdüğü sırada gerçekleştiğini (devamda gerçekleşme) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Hasan'la karşılaşırken bu sahne oldu hazin (SF, 26.32). Bîdârın iken uyanmasaydım (SF, 55.19). Hasır üstünde bu rü'yâları görmekte iken/İki mel'ûn gözün altında ayıldım birden (SF, 174.28). Herif ağaçta iken bir iniltidir işitir... (SF, 273.9). Yol yakinken geri dön, nâfile çıkmaz bu sokak (SF, 422.31). Ortalık can çekişirken açamam ben yaramı (SF, 437.19). Baktım: Konuşurken daha bir kerre güzeldin (KGK, 14.3). Mısır ve Sûriye, pek genç iken, hayâlimdi (KGK, 77.5). Gün denizlerde sönerken baktık (KGK- 139.5). Schiller bu karlı dağlara gelmişti genç iken (KGK, 153.1)...aynı yerde çalışırken gördük (BŞ,

65.13)...Keykubad tahtta iken gelirler (BŞ, 91.16)...insan herhangi bir şeyi beklerken sinirli olur (AN, 17.24). Ben şu aşağıdaki hikâyeyi daha ilk mektep çocuğuyken hocamdan dinlediğimi hatırlıyorum (AN, 22.27). Çocukken pek ziyade şaşığım bir şey vardı (AN, 36.11). Daha aklım başımda iken, elim ayağım tutarken bir hazırlık yapayım, dedim (AN, 78.1)...ortada ciddî bir mani yokken kendini bu zevkten mahrum etmesini... (AN, 104.16)...delik deşik ederken açtığı... (MNK, 8.20). Göğsü açmışken bir de ciğerleri dinleyelim (MNK, 11.9)...çocukken geçirdiği... (MNK, 34.12). Uzviyetin gizli anlayışı onları şuurun uzaklarında henüz şekilsiz birer kararlı hâlinde iken karşıyorl... (MNK, 177.15). Fakat o burada yokken biri içeri girer... (MNK, 186.21). Fakat Madam yolda iken babası ölmüş Roma'da (MNK, 244.30). Rüya gibi bir hal içinde babaannemi namaz kılar iken gördüm (MNK, 269.22). Ellerim takılırken rüzgârların saçına/Asıldı arabamız bir dağın yamacına (HD, 4.4). Alaca bir karanlık sarmadayken her yeri/Atlarımız çözüldü, girdik handan içeri (HD, 5.1). Gözlerim gözlerinde dinlenirken eriyor (HD, 104.1) ...girerken şöyle bir göz attığım halde... (MK-HB, 9.9). Vapurdan çıkarken onu fark etmiştim (MK-HB, 34.1). Yoksa çocukken bir şey mi batmıştır?... (MK-HB, 45.31). Yalnız ben ayna oyununda iken annem tarafından yakalandım (MK-HB, 93.10). Rüzgâr bir cellât gibi sallarken satırını/Yapraklar dökülüyor, günler birbir düüyor (CSBŞ, 31.9). Kimbilir ne oldu ne bitti gece uyurken (CSBŞ, 117.1) ...ve halk diline dönme cereyanı kuvvetlenirken, diğer Türk illerinde de hususiyle Azerbaycan, Türkistan, Kazan ve Kırım'da buna benzer çalışmalar olmuş... (TBTC, 433.21)...ifadesi Kemâl'in Süleyman Paşa'ya cephede iken dahi yazmaktan geri kalmadığını gösterir bir açıklıktadır (NKİSPBSSİM, 3.12). Medrese talebesi iken Yeni Osmanlılar muhiti ile sıkı temasta bulunan...(NKİSPBSSİM, 12.43)...divan-ı harbde istintakında hüviyeti sorulurken ismini "Es-seyyid Süleyman Hüsnü" olarak belirtir... (NKİSPBSSİM, 16.23)...gerileme devresine girerken, baba-oğul Köprülüler'den sonra sadâret mevkiine gelebilmiş... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 7.3)...bu vazife kendisine kırk yaşlarında iken tevcih edilmiş olan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.6). Ölürken çocuklarına "ok gibi olun" diye nasihat verir (KVD, 92.20). Kelimenin bu, eşyadan uzakken, eşyayı canlandırma kudretinden istifade edenler...(KVD, 169.2). Bu noktaya gelmişken soralım... (DVE, 10.4). Kitabımız, insanı tarif ederken realisttir (DVE, 52.19). Biz, çocuk yaşta iken, ister istemez, bizim de kafamızda ve gönlümüzde "bir tanrı kavramı" teşekkül etmeye başlar (DVE, 75.5). O, karnıtok ve sırtı pek iken de böyledir (DVE, 76.14). O, mücerret güzeli ararken, elinde olmadan kendi şahsiyetinin bütün renklerini de eserlerine sızdırır (DVE, 132.19). Hümâ, av sırasında bir yaban eşeğini avlamaya çalışırken duyduğu bir sesin peşinden gider... (CHVHM, 287.19). Hüzün bir hayal gibi dolaşırken bu yerde/Açılverdi zaman önümde perde perde (HBG, 8.7). Müstezatlara Hoyratlar sızlatırken geceyi/Geldi Harput âhengi kuşattı Sivrice'yi (HBG, 8.45).

"iken", birleşik zarf-fiille de birleşik zarf-fiil oluşturabilmektedir: Kapanmak üzere iken başka rahneler çıktı (SF, 346.29). Eda Hanım bayılmak üzere iken itfa-yenin çanlarını duyuyor... (MNK, 30.24).

"iken"li zarf-fiil, "-ki" aitlik eki alabilmektedir: Yüzünde, iskeleye inerkenki pembelik kalmamıştı (MK-HB, 36.23).

Kalıplaşmış şekline örnekler: ...âdeta kahve tepsisini sallaya sallaya getiren bir İstanbul külhanbeyine benzer; derken bir kanatlanır, bütün bir yıldız çünbüşü olur (BŞ, 237.3). Derken gecenin birinde bende bazı uygunsuz alâmetler başgöstermeye başladı (AN, 77.21). Derken kadının karnına bir sancı yapıyor (MNK, 29.17). Derken neşelenirsin, bir hoş olursun! (CSBŞ, 113.12).

B.1) Çekimli fiil "imek" fiili çekimli şeklini de buna dahil ediyoruz- yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Her zerrede âheng-i celâlin duyulurken/Her nağmede binlerce lisan nâtuk olurken/Cilvendeki esrâr nasıl kalmada müzlim? (SF, 23.5-6). Yolu buldum, diyorum, gelmiş iken hâlâ ben (SF, 69.26) Kiminde el filân aslâ karışmıyorken işe/Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe (SF, 124.1). Bıcık bıcık olacakken takır takırdı yine (SF, 335.8). Demin beraber iken şimdi ayrılır hepsi! (SF, 344.22). Daha yaş yirmi iken eller, ayaklar titrek (SF, 381.1). Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan/Rü'yâma girdi her gece bir fâti'hâne zan (KGK, 8.9). Hattâ ele fırsat geçmişken dahi şehrin boğuntudan kurtarılması düşünülmez (BŞ, 195.22). Evvelâ birbirinden çekinen iki yabancı iken, sonra birbirinizin yanında çorabınızı, potininizi çıkarır, gömleğinizi değiştirir, pijama yahut entarinizi giyersiniz (AN, 27.25). Hava gibi su da Allah'ın fikaraya bedava bir ihsanıyken para ile ahaliye su içirtilmesine nasıl göz yumuluyor? (AN, 68.5). Bir sürü boş yer varken gidip yanındaki kanepeye oturdum (MNK, 118.1). Yoksa, dün çocukken, ana mı oldun? (HD, 28.15). Eşyâyı tanırken hepimiz sâde dışından/Esrârına yol bulduk onun anlatışından (HD, 56.1). Kahvede o gelmeden evvel konuşmalar oluyorken, o girince herkes susmuştu (MK-HB, 11.5). Hiç bir yüzde düşünemiyorken, hallacın kirişinden bir Orta Çağ ok atıcısına, oradan harp çalan mızıkacılara, oradan da bir ok hızı ile nur yüzlü kirişin sahibine kafam takıldı (MK-HB, 34.25). Renkler renklere renkleri ekler/Olurken içim renklere mahşer (CSBŞ, 49.6). Doğmuşken elmas içinde/Ne bağlandın kömür saça? (CSBŞ, 69.1). Sende, her şey gibi, yakınımında iken/Sen de oluyorsun gözlerimde diken (CSBŞ, 71.1). Bazıları, kendi fikir ve inançlarını akla dayandırırken, başkalarını böyle olmamakla itham etmeyi sever (DVE, 12.17)...önceleri "pek cüretkâr hükümler" vermişken, bugün, her nedense daha temkinli konuşmakta ve "güvensiz" davranmaktadırlar (DVE, 24.15). Nitekim insan, daha önce de mevcut değilken "varlık" âlemine gönderilmişti (DVE, 46.3). İranlılar arasında bu hikâyeyi yazan bir şâir çıkmazken, Hâcû'nun eseri, Türk edebiyatında Cemâlî ve Kara Fazlî (...) tarafından dilimize kazandırılmıştır (CHVHM, 281.11)...başka takipçi bulmazken, bizim edebiyatımızda bilhassa aşk mesnevîlerinde bir gelenek haline gelerek Türk mesnevîlerinin sembolü olur (CHVHM, 297.5).

2) İşlevini yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...sırtı ve ayakları yarı çıplakken ölümü için kefen almak... (AN, 238.24) ...koltukta iken şimdi herkesin yerde görebileceği... (MNK, 191.20). Ey göğsünün altında kalbi yokken yaşayan! (HD, 67.26) ...yâni "3 Rebi'ülâhir" olacakken "3 Rebi'ülevvel" diye yazıya yanlış geçilmesi... (NKİSPBSSİM, 13.22).

İsim-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz) ve çekim edatı birleşği olanlar:

-ış gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: İlk bakışta geriye dönüş gibi görülen... (CHVHM, 294.18).

-ışı dolayısıyla'lı zarf-fiil

Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...o tarafa gidişi dolayısıyla Süleyman Paşa'nın henüz alamadığını... (NKİSPBSSİM, 15.25) ...hiç yenilgi alması dolayısıyla yenilmez bir serdar olarak tanınan... (MKMPVMSSAMİBKZ, 52.3).

-ışı için'li zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Roma kartalı şarka doğru uçuşu için bu kaleyi seçmiş (BŞ, 4.3).

-ışı ile'li zarf-fiil

1) Vasıta ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bütün bu mezarlar, türbeler, çeşmeler parmaklıkları, kitabeleri, mezar taşlarının yontuluşları ile sanatı, cins malzemeyi bir mevsim gibi çömertçe ortaya atarlar (BŞ, 179.32) ...sahte bir istihza gülüşüyle maskeleyemeye çalışarak... (MNK, 159.12) ...kafalarında tarihî kültür mirasının bulunmayışı ile açıklanabilir (KVD, 203.13) ...genç bir ilim oluşu ile de açıklayacaklardır (DVE, 105.26).

2) Birlikte oluş ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...başının acele ve uydurma bir tasdik sallanışıyla odadan çıktı... (MNK, 12.14).

3) Karşılıklı oluş ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Son tahlilinde sevgim onu kendimde veya kendimi onda yok etmek özleyişleriyle karışıyor (MNK, 194.6).

4) Gecikmesiz zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...onun yeniden iktidara dönüşü ile de tekrar mevkiini kaybeder (NKİSPBSSİM, 11.13). Bilakis kendisinin sadrâzam oluşu ile Süleyman Ağa'ya büyük mîrâhurluk teveccüh etmiştir (MKMPVMSSAMİBKZ, 13.4).

-ışına göre'li zarf-fiil

Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...alışılmıştan farklı bir harp tarihi anlayışına göre bir eser tasavvur etmektedir (NKİSPBSSİM, 19.9). On-

lar, kelimeleri yerli-yabancı oluşlarına göre değil, aralarındaki ince farklılıklara göre değerlendirirler (KVD, 207.21).

-ışına kadar'lı zarf-fiil

1) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi gerçekleşinceye kadar sürdüğünü (bitim) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Vezir-i âzam oluşuna kadar onu eserinde daima üçüncü vezir diye zikreden... (MKMPVMSSAMIİBKZ, 24.39).

2) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinden önce gerçekleştiğini (öncelik) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...ve Rus ordusunun Trakya'da işgal ettiği topraklardan kat'î çekilişine kadar olan... (NKİSPBSSİM, 11.32).

3) Yetinmezlikli ilâve ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Müdürlüğün önünde otobüs bekleyen üç kişinin zaman zaman aynı istikamete doğru çevrilen bakışlarından omuzlarının veya kollarının bir silkinişine kadar *vuran* sabırsızlığı kışkandı (MNK, 155.7).

-ışından önce'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinden önce gerçekleştiğini (öncelik) ifade eden bir zarf durumunda -örneklerde çekim edatından önce, onun öncelik ifadesini sınırlayıcı bir zarf unsuru yer almaktadır- bulunmaktadır: ...Süleyman Paşa'nın Bağdad'da gelişinden dört buçuk ay, ora için İstanbul'dan hareketinden ise dört gün önce (...) Bağdad vâliliğine tayin olunmuştu (NKİSPBSSİM, 5.43)...Bağdad'a gelişinden dört-beş ay kadar önce Türk gazetelerinin birinde Totleben'in Gazi Osman Paşa ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa ile kendisine temas eden birkaç sözünü okuduğunu... (NKİSPBSSİM, 14.18).

-ışından sonra'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinden sonra gerçekleştiğini (sonralık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ayaklarının şiddetli bir silkinişinden sonra her şey karardı (MNK, 7.12)...İstanbul'dan ayrılışından sonra yazdığı... (NKİSPBSSİM, 5.11). Harbin bitişinden sonra Totleben, Berlin muahedesini takib eden ve Rus ordusunun Trakya'da işgal ettiği topraklardan kat'î çekilişine kadar olan devrede muhtelif vesilelerle İstanbul'u ziyâret eder (NKİSPBSSİM, 11.31)... İstanbul'a dönüşünden sonra, gösterilen tarihte Edirne'ye hareket etmişti (MKMPVMSSAMIİBKZ, 11.34).

Çekim edatından sonra bir zarf unsuru getirilebilmektedir: İstanbul'dan çıkışından dört aya yakın bir zaman (...) sonra Bağdad'a vâsıl olmuştu (NKİSPBSSİM, 5.39)...İzmir'e varışından 16 gün gibi bir zaman sonra yazdığı... (NKİSPBSSİM, 9.29). İstanbul'a dönüşünden bir müddet sonra da Haleb ciheti fevkalâde komiser-

liğine getirilen... (NKİSPBSSİM, 21.39)...Süleyman Ağa'ya, hükümdârın Leh seferinden Edirne'ye dönüşünden (...) üç buçuk ay kadar sonra Zilka'de sonlarında, yâni 1673 Mart'ının başlarında vezir-i âzam kethudâlığı tevcih olundu (MKMPVMSSAMİİBKZ, 30.3).

"-ışından sonra'lı zarf-fiil", "-ki" aitlik eki alabilmektedir: ...yeniden pâdişahın nedîmi oluşundan sonraki zamana mı rastladığı hiç belirtilmemişse de... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 18.10). ...pâdişahın Belgrad'dan Edirne'ye dönüşünden (...) sonraki günlerde... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 24.4).

-ıştan beri'li zarf-fiil

Hareket zaman başlangıcı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Deminki uyanıştan beri ne kadar zaman geçmişti? (MNK, 18.13).

-ıştan sonra'lı zarf-fiil

Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ... makamlarına yükselişten sonra cellâd elinde nihâyetlenen bir hayat yazgısına sâhib olan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.30)... uzun bir bekleyişten sonra bir erkek çocuk sahibi olur... (CHVHM,- 287.14).

-ma gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: İstanbul'u dilinin ucunda bir tad, gözlerinde bir kamaşma gibi kendi bünyesinde taşıyordu (BŞ, 236.26). Dehâyî bir soysuzlaşma gibi görenlerin... (DVE, 128.4).

-mağa/-maya kadar'lı zarf-fiil

Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ... araştırmaya kadar götürmeyen... (MNK, 83.10)... mahiyetleri anlamağa kadar varmayan... (MNK, 84.22)...benim iç istihalelerimin kumandanı olmaya kadar gidecek derecede...(MNK, 128.6). ...hamam taşıyla dolaşmaya kadar nasıl sevk ediyor? (MNK, 191.1).

-mak dolayısıyla'lı zarf-fiil

Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...böyle bir yere gelmiş olmak dolayısıyla şüyû ve iştihar bulmuş bir teessüründen bahsetmesi beklenemez (NKİSPBSSİM, 9.31)...sâdât sülâlesine mansub olmak dolayısıyla, Bağdad'da yatan Peygamber soyundan gelme İslâm büyüklerini kendi ecdâdından saymaktadır (NKİSPBSSİM, 15.40)...ve aynı çevrede bulunmak dolayısıyla Kara Mustafa Paşa ile münâsebetleri devam etmiş ise de... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 10.21). Vezirliğe açık bir kapı olmak dolayısıyla Enderûn Tarihi müellifi Atâ da mirâhurluktan "....." diye bahseder (MKMPVMSSAMİİBKZ, 60.38)...uzaktan haber verici bir vasıta olmak dolayısıyla çabucak mânâ kazanmış... (KVD, 167.26).

-mak gibi'li zarf-fiil

A. Ulama zarf-fiili olarak fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile üsteleme ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...kitabı yazmak gibi satmak da biraz kafa işidir (AN, 56.29). İnsanları sevmek gibi memleketi sevmenin de tek şekli yoktur (AN, 287.14). Gökalp, kelimelerin menşeiini aramak gibi, nasıl türediğini (etimolojisini) bilmenin de gerekli olmadığını ileri sürüyor (TBTC, 442.16).

B. Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile/yükleme bağlanmaktadır: Yaşamak, sevmek gibi görülden olsun (CSBŞ, 132.2)

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanılmasına örnekler: Yıkamak, insanlara yapmak gibi kıymet mi verir? (SF, 398.15)...geçivermek gibi bir kolaylığı da vardı (BŞ, 214.30)...ayaklarını oğmak, koluna girip ara sıra dışarı çıkarmak gibi hizmetlerde bulunur. (AN, 73.6)...fizik kanunlarından sadaka istemek gibi bir şeydi (MNK, 13.19). Bu işe, hele bir de, fizyonomiden anlamak gibi bir boş ve mânâsız iddia karıştırsa... (MK-HB, 30.10).

...nekbete uğramak gibi herhangi bir durumu da yoktur (NKİSPBSSİM, 10.39)... Macaristan'ın elden çıkmasına sebep olmak gibi bir hükmün bütün ağırlığını birden yükleniverir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 39.17)... inkâr etmek gibi bir "id-râk hatası" içindedir (DVE, 89.14).

-mak için'li zarf-fiil

1) Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Ömer de yakmak için büsbütün serildi yere (SF, 99.9) Ciğerim yansa da söndürmek için azmederim (SF, 437.30). Yeri fethetmek için gelmiş o fâtil nesle (KGK, 36.4). Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına/Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına (KGK, 37.3). ...ona inanmak için okurum (BŞ, 16.32). Belki realitesini sonunda inkâr etmek için onu tekrar teker sayar (BŞ, 98.9)...vakit öldürmek için icad ettiğim... (AN, 9.20)...müşterek hatıraları konuşmak için oturanlar... (AN, 216.7)...tahmine elverişli bir keşifte bulunmak için yataktan kalktı... (MNK, 9.9). Mıymıntı zekâmızın rahatını kaçırmamak için başımızı en kolay izahın yastığına koyuyor... (MNK, 307.22). Bana varmak için verdiğin sözden (HD, 32.11). En güzel vuslatı tattırmak için mahşerde/Bize gündüz gece zehrettiği hicrâna şükür (HD, 77.9)...eğlenmek için kırdım bile diyemem (MK-HB, 15.16)...yaşamak için lâzım olanı...(MK-HB, 161.32). Kızı süslemek için itişip kakışanlar (CSBŞ, 39.7). Düşünmemek için kötü şeyler/Koşar yıldızları seyredirim (CSBŞ, 87.12)...millî bir dil ve edebiyat meydana getirmek için çalışmış... (TBTC, 425.24)...dili sadeleştirmek için çalışan... (TBTC, 430.30)...1870'de Asir'deki isyanı bastırmak için teşkil olunan... (NKİSPBSSİM, 6.21)...herhangi bir nefy kazâsına uğramamak için, önceden davranarak hükümdardan Manisa'daki çiftliğinde ikametine müsâade olunmasını istemiş...(NKİSPBSSİM, 9.22)...ona kat'î darbeyi indirmek için, dârüssaâde ağası Yusuf Ağa ile birlikte hemen yeniden sahneye çıkar (MKMPVMSSAMİİBKZ,

14.23)...Üngürüs serhaddine atmak için bir oyuna girişmişti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 30.25). Bir ara lâtife ile insanın yer yüzündeki durumunu anlatmak için "beşikten ötesi gurbet" dedi (KVD, 12.13). O, kendisini âdeta dünyaya nizam vermek için gelmiş hisseder (DVE, 153.19)...boşuna "ölümsüzlük iksirini" (bengi suyu) bulmak için çırpındılar (DVE, 43.5)...bir diğerini etkisiz kılmak için "karikatürize" ederek... (DVE, 136.8)...Hümâyûn'u bulmak için yollara düşer (CHVHM, 287.25). ...ve Hümâ'yı bulmak için, onun ardından gider (CHVHM, 290.12).

Yüklem ismi olabilmektedir: Genişçe bir hasırın var mı? Neyse hem değeri/Cenaze sarmak içindir, eziyet etme sakın! (SF, 32.25). Bu züppelikten değil, fikirlerini daha net ifade etmek içindi (KVD, 195.8).

Kısaltmalı şekline örnek:sabahleyin altı buçukta tabiatla kavga için sokağa fırlamayan... (MK-HB, 45.17).

"için" in, Arapça isim-fiille gaye ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmasına örnekler: ...ordusunun ricatini temin için çocuğu, kadını sipere koşan... (BŞ, 68.22). Seni istikbâl için önce gelmek cihâna (HD, 117.1)...ve paşa tarafından kabûlünü temin için kendisile temâsa geçen... (MKMPMSSAMİİBKZ, 21.5). Türklerin İslâm âlemindeki rolünü tesbit için üç dili de çok iyi bilmek lâzımdır (KVD, 154.1).

2) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Fakat kırılmak için böyle bir zemin ister... (SF, 46.15). Müslüman demek için eksiği ancak Tevhid (SF, 170.16). Ama uyuzdan kurtulmak için insanın bir kat daha çamaşırı olması lâzım! (MK-HB, 27.9). Fakat görmek için göz ister (KVD, 89.6). Zira görmek için bakmasını bilmek lâzımdır (KVD, 90.7). İnsanın idraki, şuuru ve zekâsı gelişmek için belli bir tabiat ve cemiyet çevresine muhtaçtır (DVE, 64.1).

3) Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa... (KKGK, 53.3).

4) İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...olgunlaşmak için aradan çok zaman geçer (KVD, 105.30).

-mak kadar'lı zarf-fiil

A. Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Duygusuz olmak kadar dünyada lâkin derd yok (SF, 230.7)...vatanı korumak kadar önemli olduğu... (KVD, 77.17).

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanılmasına örnekler: ...iyi bir yere iç güveysi girmek kadar külfetli bir mesele... (AN, 187.21). Büyük bir şehirde iş aramak kadar korkunç bir şey olamaz (MK-HB, 145.8).

B. Ulama zarf-fiili olarak fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile üsteleme ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: Görülüyor ki tabiat, düşünmek kadar duymanın da duyulanmanın da vasıtasıdır (DVE, 121.27).

-mak üzere'li zarf-fiil

1. Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: İbni Hattâb'ı görmek üzere biraz/Çıktım evden ki yollar ıpsız (SF, 94.4). İçirmek üzere eğildim, üçüncü bir kısa "ah!" (SF, 486.22). ...ertesi gün kumpanyaya vermek üzere varak-ı mihr ü vefa projeleri kararlaştırıyor (AN, 112.24). Bir tarihte Denizli'ye gitmek üzere İzmir'den geçiyordum (AN, 181.15)...oradan da Hicaz'a gitmek üzere tehlillerle, tekbirlerle yola çıkarıldıktan sonra ... (BŞ, 39.25)...Zenon'un çevresinde yetişmiş bir Elealı ile Parmenides'i konuşturmak üzere yazacağı Sofist'in ana temlerini düşündüğümü... (MNK, 56.21). Dün satmak üzere bedestene götürmüştüm (MK-HB, 52.10). Zelzeleden sonra fakir halka dağıtılmak üzere biraz zeytin yağı, zeytin, mum, şu bu verilmiş (MK-HB, 216.18)...bir tesellinâme olmak üzere yazılmıştı (NKİSPBSSİM, 6.6)...onu (tezkire-i vekayi'i) kaleme almak üzere masa başına oturmuştur (NKİSPBSSİM, 25.24)...Bosna'ya dönmek üzere 1154 Ramazan'ı sonunda (Aralık 1741) Bender'e vardığında... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 8.38)...hükümdârın kışı getirmek üzere İstanbul'dan Edirne'ye gidişi sırasında... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 23.3). ...hayat merdivenini tırmanmak üzere harekete geçerler (DVE, 41.18)...fırsat buldukça açığa çıkmak üzere daima tetikte bekledi (DVE, 141.22).

2) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bu hayat bir daha dönmemek üzere kaybolmuştu (BŞ, 30.16). Biri kendi mahallede olmak üzere ben de birkaç yangın gördüm (BŞ, 200.27). İki saatten beri şöfürden başlamak üzere önüne gelene sataşüyor (AN, 43.28)...bilmem kaç kilo dondurma yemek üzere bahse girmiş (AN, 267.3). Yazı makinesiyle de kötü şey yazılır, ama matbaaya gitmek üzere (MK-HB, 68.29). Osmanlıca yazı dili Türkçe esas olmak üzere birçok Arapça ve Farsça kelime, şekil ve kaideleri içine alan bir yazı dilidir (TBTC, 426.15). Bu, artık bir daha birbirlerini görmemek üzere ayrılışlarıdır (NKİSPBSSİM, 3.32)...bir daha geri gelmemek üzere düşman eline düşmüştü (MKMPVMSSAMİİBKZ, 39.3). O, müminlerin, hem küçük düşmemek hem küçük düşürmemek üzere kendi aralarında ara sıra "şaka" ve "espri" yapmalarını hoş karşılamış... (DVE, 134.20)...başta "kendi insanı" olmak üzere "mücerret insanı" bütün incelikleri ile tanıyacaktır (DVE, 184.29).

3) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesine yakın bir zamanda gerçekleştiğini (zaman yakınlığı) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...üç kıtada genişleyecek yeni bir Roma'yı kurmak üzere olduğunu... (BŞ, 19.16)...köşeyi dönmek üzere olan... (AN, 129.6)...bütün boyutların aşılacak üzere bulunduğunu... (MNK, 63.17)...bayılıcı bir can sıkıntısına çevrilmek üzere olduğunu... (MNK, 155.4). Uzakta, yaprakların arasında sönmek üzere kırmızı bir ışık vardı (MK-HB, 88.21). Hayâtının elden gitmek üzere olduğunu... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 13.31)...harekâta devam etmek üzere çekildiği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 37.1).

Yüklem ismi olabilmektedir: İşte bağlanmak üzredir nafakan (SF, 100.11). Di-yerek başlamak üzereydi hemen tehdîde! (SF, 130.26). Ne azık! Geçmek üzredir bu gece (KGK, 58.7). Mâcerâ başlamak üzereymiş o gün (KGK, 137.5)...şehir sınırlarına girmek üzeresiniz (AN, 32.24)...göze alamadığım için dönmek üzereyim (AN, 274.2). Ferit Georges Dumas'ya hak vermek üzereydi (MNK, 161.10). Temaşa (Contemplation) merhalesinden fena (Mortification) merhalesine geçmek üzere-dir (MNK, 273.17). Can bulmak üzredir yeni baştan bahâr ile (HD, 58.3)...bahar gelmek üzereydi (MK-HB, 98.37). Yıklmak üzereydim (MK-HB, 203.11). Sabır tes-pihim kopmak üzredir (CSBŞ, 133.17).

"iken" zarf-fiili ile birleşik zarf-fiil oluşturabilmektedir: Kapanmak üzere iken başka rahneler çıktı (SF, 346.29). Eda Hanım bayılmak üzere iken itfaiyenin çanla-rını duyuyor... (MNK, 30.24). Uyamak üzere iken uyandı (MNK, 134.14).

4) "-mak suretiyle" anlamında tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...zenginler ve fıkaraalara mahsuss olmak üzere iki mevkie ayrılırlar (AN, 188.17). Kitaba örnek olmak üzere alınan ...(TBTC, 423.30)...yazacağı eserin adı olarak de-ğil, "mémouires" kelimesinin karşılığı olmak üzere kullandığı görülüyor (NKİSPBSSİM, 16.27)...diğeri kronolojik sıraları ile sadrâzamları gösteren bir ced-velde olmak üzere iki ayrı derkenarda bulunduğunu... (MKMPVMSSAMİBKZ, 9.10). Tanzimat'tan önce Türk edebiyatında biri "halk", ötekisi "yüksek tabakaya" mahsuss olmak üzere iki edebiyat ve iki üslûp vardır (KVD, 117.15). Bunlar (a) metnin aslının fotokopisi (b) satır satır Almanca'ya çevirisi (c) açıklamalar olmak üzere üç kısımdan ibarettir (KVD, 251.13)... Cemalî'nin Hümâ vü Hümâyûn'u gi-riş, konunun işlendiği asıl bölüm ve hâtîme olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir (CHVHM, 285.22)...sevgilisiyle karşılaşmasına kadar ve sonrası olmak üzere iki bölümde değerlendirmek... (CHVHM, 292.24).

-makla beraber'li zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: O biçare kerpiç evlerin bütün fakirliğini iyi bil-mekle beraber, kendimde olmayan bir şeyi onlarla tasavvur ederdim (BŞ, 5.24). Böyle olduğunu bilmekle beraber, gene de bu eserde bir yığın şeyin devrini en içli ve manalı tarafından bize verdiğini zannediyorum (BŞ, 246.4). Gözüm bu tekerlek tamiri işine pek ilgilenmiş görünmemekle beraber, sahiplerinin biraz ilerisinde durmuş olan eşeğe ilişti (AN, 14.10). Böyle olmakla beraber, Han Duvarları'nı ve Faruk Nafiz'i biliyordu (AN, 159.11). Noraliya ölünce orasının boşalması da şart olmamakla beraber mümkündür (MNK, 234.27) ...temas edilen milletlerin dille-rinden geçme bazı kelimelere tesadüf edilmekle beraber, bunların sayısı anormal ölçüde değildir (TBTC, 421.22). Tanzimat edebiyatı devrinde dili sadeleştirmek konusunda çeşitli şahsiyetler tarafından görüşler ortaya konmakla beraber, bu işin

gerçekleştirilmesi mümkün olamamıştır (TBTC, 432.31)...Sölüyman Paşa ile o tarihlerden çok daha evvel başlamış bir muhârebenin varlığına delâlet etmekle beraber, Kemal'in bundan önce Avrupa'daki üç yılı aşan siyasî faaliyet ve mücâdele hayatı sırasında ikisinin mektuplaşma durumları tamâmile meçhulümüzdür (NKİSPBSSİM, 3.3). Başlangıçta her ikisini de değiştirmek istemekle beraber, Serban Cantacuzen'e dokunmayarak Bogdan beyi Demetrius yerine tarihçi Demetrius Cantemir'in babası Constantin Cantemir'in Bogdan beyliğine nasb edilmesini sağladı (MKMPVMSSAMİBKZ, 27.5). Osmanlı devri edebiyatı, Arap ve Fars tesirinde kalmakla beraber özü itibariyle Türk'tür (KVD, 104.27). İlim büyük nisbette kültüre girmekle beraber, kültür kelimesi daha geniş bir mânâ taşır (KVD, 202.14).

2) Fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...her türlü lâubalilikten sakınmakla beraber, onu ehlileştirilen... (BŞ, 122.13). Ona dâir menfî tasvirleri nakletmekle beraber benimsemeyen... (MKMPVMSSAMİBKZ, 52.12).

-makla birlikte'li zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile sıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Bu devirde imlâ ve alfabenin ıslâhı hakkında bir takım düşünceler ileri sürülmekle birlikte, henüz yazının değiştirilmesi hususunda bir görüş ortaya atılmamıştır (TBTC, 433.11)... "Türk Yurdu" dergisi, dili sadeleştirme dâvasını doğrudan doğruya ele almakla birlikte, bu konuyu işleyen bir çok yazılara yer vermiştir (TBTC, 438.3). Gerçekten de İslâm, "Vahye" ve "Peygamber tebliğlerine" dayanmış olmakla birlikte "akla", "tefekküre" ve "araştırmaya" büyük değer verir (DVE, 10.10). O, bu sorumluluğu hakkı ile duyan ve yaşayan bir insan olmakla birlikte, bir gün şöyle demişti (DVE, 95.25). Öyle anlaşılıyor ki san'atın ilme ve akla bağlı yönleri bulunmakla birlikte, o, esas itibarı ile bir aşk ve gönül meselisidir (DVE, 118.14). Bu soru, tartışıla tartışıla çıvığı çıkmış olmakla birlikte, her nedense, asla gündemden gitmemektedir (DVE, 127.22). DTCF nüshası ise, oldukça eksik olmakla birlikte, dikkatli bir müstensih elinden çıkması ve başlıklarının olması, ona önem kazandırmaktadır (CHVHM, 285.16). Ayrıca istinsah tarihi belirtilmemekle birlikte, diğer nüshadan daha önce yazıldığı anlaşılmaktadır (CHVHM, 285.18). Eser, romantik bir aşk hikâyesi olmakla birlikte, yazar sık sık araya girerek dinî-tasavvufî mahiyette öğütler de vermektedir (CHVHM, 287.12) ...kahramanlar ağzından söylenen bu şiirler, bir ölçüde onların ruh tahlilleri olmakla birlikte, asıl tahkiyenin monoton üslûbunu kıran ve ona canlılık katan unsurlar olarak dikkati çekerler (CHVHM, 297.12).

2) Fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...çevresinin tepkisinden çekinmekle birlikte, oldukça serbest davranan... (CHVHM, 296.23).

-maktan dolayı'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yazdığı mektubuna zamanında cevap verememiş olmaktan dolayı üzüntüsünü ifade ile (ifade etmek ile)... (NKİSPBSSİM, 7.2)...Yukarı Macaristan'ın Avusturya eline geçmesine sebep olmaktan dolayı suçladığı... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 32.40).

-maktan ziyade'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesinden fazla gerçekleştiğini (aşırılık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...bu, işçinin bizzat kendisine faydalı olmaktan ziyade, onu politik maksatlar için kullananların işine yarıyor (KVD, 1487.9)...gerçekten "güzel san'atlar", akıl için olmaktan ziyade "gönül için" vardır (DVE, 139.8). Bunun bir aruz kusuru olmaktan ziyade, bu dönem şairlerinin bilerek yaptıkları bir ustalık olduğu... (CHVHM, 299.18).

-ması dolayısıyla'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Karahanlı devri eserleri, İslâmiyeti kabul etmemiz dolayısıyla Arapça ve Farsça kelimeler taşımaktadır (TBTC, 422.7)...ile İslâmî ilimlerle ilgili kelimeler olmaları dolayısıyla, kaçınılmaz bir mecburiyet şeklinde dilimize girmişlerdir (TBTC, 422.23).

...Bağdad'a sürgüne mahkûm edilmesi dolayısıyla Süleyman Paşa'ya Kemal tarafından bir tesellinâme olmak üzere yazılmıştır (NKİSPBSSİM, 6.5)...aleyhinde bir mesned olarak kullanılmak istenmiş olmaları dolayısıyla bunların mâhiyetine işaret etmek ihtiyacını duymuştur (NKİSPBSSİM, 28.29)... Bosna'dan yetişmiş bir şahsiyet olması dolayısıyla mecmuasına geçirdiği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 9.7)...sathının çok ensiz olması dolayısıyla, her satıra bir, bâzen sık istif edilmiş iki kelime düşer şekilde sığdırılmıştır (MKMPVMSSAMİİBKZ, 54.21)...Hristiyan olmaları dolayısıyla onlarla daha iyi anlaşan... (KVD, 111.31). Bin yıl İslâm medeniyeti içinde yaşamamız dolayısıyla Türkçeye Arapça ve Farsçadan binlerce kelime girmiş... (KVD, 223.6).

-ması gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Tıpkı hikâyede bacağına kaybeden adamın en lüzumsuz eşyasını araması gibi, yeniden canlanan şuur bir türlü esaslıının üzerinde duramıyor... (BŞ, 29.30). Hakikaten tiyatrodaki aktörlerin kulis aralarında öteberi eşya çıkarmaları gibi birkaç dakika sonra ortaya iki boyunduruklu manda çıktı (AN, 241.11). Bu telâkkiye göre şâir, dili, heykeltıraşın mermeri kullanması gibi kullanır (KVD, 163.10).

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanımına örnekler: ...Türk dilinin bütünlüğünün bozulması gibi bir durum ortaya çıkar (TBTC, 442.4)...istemediği bir yerde otur-

mağa mecbur edilmesi gibi bir hâdisе yoktur (NKİSPBSSİM, 9.33)...hazırlıkların merkezden yürütülmesi gibi bir maksatla... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 33.12). Yazının olması, olmaması veya değişmesi gibi hâdiseler bir milletin kültürüne kuvvetle tesir eden âmillerdendir (KVD, 170.32).

-ması için'li zarf-fiil

1) Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Kalması için vilâyet konağında ve Müstahkem Mevki Kumandanlığında iki yer hazırlanmıştı (BŞ, 44.17). Odaya başkasını koymamaları için bunların ikisini de tuttum (AN, 58.10)...biraz dar gelen pantolonun asi bir kaza çıkarmaması için dualar ederek... (AN, 104.19)...kimsenin bana yanaşmaması için azametli bir tavır takındım (MK-HB, 33.39)...henüz alamadığını belirttiği mektubu, ona iletmesi için Hikmet'e emânet etmiş bulunuyordu (NKİSPBSSİM, 15.25)... askerın maaşının muntazam ödenmesi için tedbirler almağa çalışmakta... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 33.5). Askerin düzenlenmesi için bir ay kadar Belgrad'da konaklamayı... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 35.5). Türk milletinın çağdaş medeniyete uyması için yabancı ülkelerden pek çok eşya ve fikir alıyoruz (KVD, 49.23). Türkler eskiden sanat eserlerinin bakımı ve korunması için vakıflar tesis etmişlerdi (KVD, 76.20)...insanın yücelmesi için çırpınan... (DVE, 84.2).

"için"ın, sonuna iyelik eki getirilmiş Arapça isim-fiille gaye ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmasına örnekler: Serdi gök kubbeyi seyrânı için rûhumuzun (HD, 76.7)...herhalde kendisinin katli için Kara Mustafa Paşa tarafından girişilen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 15.3).

2) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: İnsanın yırtık muşambalara ayağı takılıp düşmesi için elinde bir sıcak su fincanı ve yetmiş üç yaşında olması şart değildi (MNK- 36.27). Türk aydınlarının militle bütünleşmeleri için, onun tarihini, dilini, dinini, örf ve âdetlerini bilmeleri şarttır (KVD, 197.29). Genç Türk yazarlarının sadece bu hakikati öğrenmeleri için, biz edebiyat tedkikçileri gibi o hü-zün verici şiir, hikâye, piyes ve roman mezarlıklarından geçmelerini isterdim (KVD, 215.5).

3) İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sonra bir insanın merdiven basamağında böyle kımıldamadan durması için sebep yoktu (MNK, 37.21). Yalan söylemesi için sebep yoktur. (MNK, 237.18). Onun bu şuura ulaşması için, bir müddetin geçmesi gerekecekti (DVF, 75.19).

-masına dair'li zarf-fiil

İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...kapitülasyonların yenilenmesine dâir (olan)... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 21.3).

-masına göre'li zarf-fiil

Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sabırsızlığı ve bekleyişi bu şekilde anlatmasına göre istasyon memuru bir parça filozof yahut edebiyatçı...

(AN, 18.1). ...top kıranta sakallı bir resim karşıma çıkmasına göre tam otuz dokuz yıl evveline ait bir cilt (AN, 115.7)...bir meydan süpürgesiyle ortada dolaşmasına göre işi başından aşkın olan ...(AN, 186.21).

-masına kadar'lı zarf-fiil

Bitim ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yahut âni bir kazanın son vermesine kadar dillerde dolaşır... (SŞ, 218.15)...Hümâ'nın sevgilisiyle karşılaşmasına kadar ve sonrası olmak üzere... (CHVHM, 292.23)...sevgilisiyle evlenip padişah olmasına kadar devam eder (CHVHM, 294.8).

-masına karşı'lı zarf-fiil

Karşı durum alma ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Liberalizmin onu azdırmasına karşı bunlar daha üst plânlardaki zaruretlerin tepkileridir (MNK, 274.11).

-masına karşılık'lı zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Türkçe'de hayvan adlarının Türkçe olmasına karşılık, bitki adları yabancıdır (KVD, 149.20). Hâcû-yı Kirmânî'nin mesnevisinin mütekarib vezninde (.....) yazılmasına karşılık, Cemâlî'nin hezec bahrini tercih etmesinde, bu veznin akıcılığının yanında, o devrin şâirleri arasında yaygın hale gelmesinin de etkisini göz ardı etmemek gerekir (CHVHM, 298.18).

-masına mukabil'li zarf-fiil

1) Ulama zarf-fiili olarak çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Bazı müellifler Süleyman Paşa'nın Bağdad'a hükümdârın irâdesi üzerine gönderilmiş olduğunu fark etmelerine mukabil, sürgün müddetinin altı sene oluşunu Divan-ı Harb'ce verilmiş bir karar gereği zannetmişlerdir (NKİSPBSSİM, 26.36). Abdî Paşa (.....) ve Silâhdar'a 24 Cumâdelahir 1083 (17 Ekim 1672) Pazar olmasına mukabil, Hammer 18 Eylül 1672 (25 Cumâdelevvel 1083) diye kaydeder (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.36).

2) Yine ulama zarf-fiili olarak fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...zengin teferruat ihtivâ etmelerine mukabil, Türklerinki ile ilgili olan yönden ise çok eksik ve yetersiz kaldığına... (NKİSPBSSİM, 34.17).

-masına rağmen'li zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Uzakta olmama rağmen civâr-ı zârından/Civârım

inliyor âvâz-ı ihtizârından! (SF, 350.7)...hafif ürpermelerden başka birşey kalmamasına rağmen halk bir türlü evlerine girmek istemiyordu (BŞ, 44.14). Şiiri inkâr etmesine, küçük görmesine rağmen Şark'ın en büyük şairlerinden biridir (BŞ, 95.11). Bir şey söylemek istememesine rağmen tekrar döneceğini, karanlık, acı ve lüzumsuz bir şeyler konuşacağımızı seziyordum (AN, 18.24). Vaktin erken olmasına rağmen duramadı... (AN, 104.18). Her akşam benimle yahut başka bir adamla, bazan patronu ile buluşmasına rağmen, Katina, bizim üçümüze de değil, bir genç kıza âşıktı (MK-HB, 197.30)...bütün uğraşmasına rağmen, onu odasından çıkaramadı (MK-HB, 202.7)...başlayış ve sona eriş için farklı tarihler göstermelerine rağmen, muhâsaranın 78 gün sürdüğünde birleşirler MKMPVMSSAMİİBKZ, 39.39)...bir an evvel ele geçirilmesi istenmesine rağmen işi oyalayan, bu hususta aciz beyan eden Receb Paşa'nın ancak firârından (.....) sonra tutulabildi (MKMPVMSSAMİİBKZ, 48.9). Bu sebepten bütün çırpınmalarına rağmen insanlık, "ruh konusunda" çok az bilgiden öteye geçmemektedir (DVE, 22.32)...Hegel, san'atta idealizmi savunmasına rağmen, fikri ve ruhu şekle tercih eden Asya san'atını da noksan bulmakta... (DVE, 143.24). Fakat o, kişiliği ve duygularıyla mükemmeli yakalamasına rağmen realiteden uzak bir tiptir (CHVHM, 296.14).

Kısaltmalı şekline örnekler: Bu, her şeye rağmen (her şey olmasına rağmen) hüküm süren hayatın zaferi idi (BŞ, 27.9)...işaret memurlarına rağmen (memurları olmasına rağmen) yarışların, çarpışmaların, kazaların önü alnamıyor (AN, 29.15)...oyuncuların itirazına rağmen (itirazı olmasına rağmen) bir üçüncü olarak katılıyordu (MK-HB, 10.20)...şahsına hitâben yaptığı mürâcaata rağmen (müracaat olmasına rağmen) hiçbir netice alamamıştır (NKİSPBSSİM, 26.5). En iyi resim, da-ima söylendiği gibi, bütün mahzurlarına rağmen (bütün mahzurları bilinmesine rağmen), zıt kuvvetlerin muvazenesine dayanan demokrasidir (KVD, 222.7). Bütün gayretlere rağmen (bütün gayretler bilinmesine rağmen) onları bugün kullananların sayısı da azdır (KVD, 231.17). Her şeye rağmen (her şey olmasına rağmen), bu gelişme, ortaya yeni "tez"lerin çıkmasına sebep oldu (DVE, 30.20).

2) İşlevini yüklediği filimsi ile zıtlık ifadedeli ulama grubu oluşturmaktadır:...hatır için evet evet demesine rağmen hiçbir şey hatırlayamadığını... (AN, 216.10)...ve dikkatle dinlememe rağmen pek anlayamadığımı... (AN, 247.14)...Abdî Paşa'nın ısrarla imdad istemesine rağmen, Kırım hanınca gönderilecek kuvvetleri beklediği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 38.16).

-masından beri'li zarf-fiil

Hareket, zaman başlangıcı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...bitirdiğimiz günler, bu sabah tâ ilk çığığımından, ilk acıkamandan beri olup bittiler (MK-HB, 62.12).

-masından dolayı'lı zarf-fiil

Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Silistre gibi kenarda bir mevkiye kalmış olmasından dolayı Namık Kemal, Selâmî Paşa'nın bu harbe dair

ihâtalı bir eser yazabileceğinden emin değildir (NKİSPBSSİM, 23.43)...gerekli vesikaların el altında bulunmamasından dolayı eserin birinci ve ikinci faslı atlanarak doğrudan doğruya üçüncü faslı kaleme alınmıştır (NKİSPBSSİM, 30.32)...daha önce öldürülmüş olmasından dolayı ayrıca gazaplandılar (MKMPVMSSAMİİBKZ, 49.8).

-masından önce'li zarf-fiil

Öncelik ifadesiyle zarf olarak -ifadesini sınırlamak üzere, örnekte, "önce" çekim edatından önce bir zarf unsuru getirilmiştir- fiile bağlanmaktadır: ...Namık Kemal, Süleyman Paşa'nın Asir'e hareket etmesinden (.....) iki hafta kadar önce (.....) İstanbul'a dönmüştü (NKİSPBSSİM, 2.39).

-masından sonra'lı zarf-fiil

Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Selçuklu devletinin yıkılmasından sonra Anadolu'da ortaya çıkan ...(TBTC, 425.13). Mîrâhur-ı evvelikten vezirliğe geçmesinden sonra iki seneyi bile bulmayan bir zaman içinde vezir-i âzamlığa yükselişi... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 32.1). Dîvan erkânının Kubbealtı'nda yerini alıp hazır olmasından sonra saraya gelen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 58.18). Altmış yıllık Cumhuriyet devri denemesinden sonra bile, kendimizi örnek aldığımız ileri Batı milletleri ile mukayese edince, bir yığın eksiklik ve aksaklıklarla dolu hissediyor... (KVD, 107.18). Ancak belirli şartların ve ortamın hazırlanmasından sonra, hayat, kupkuru sandığımız bu dünyadan fişkirmaya başlar (DVE, 41.11). Meselâ Hümâ ve Hümâyûn'un kavuşmalarından sonra, vak'ayı bırakıp yüz beyite yakın şarabın tasvir edilmesi... (CHVM, 292.12).

Yüklem ismi olabilmektedir: ...Gedik Paşa'dan Şehzadebaşına geçmesinden sonradır (BŞ, 209.19).

"-ki" aitlik eki alabilmektedir:...neşrine başlanmasından sonraki devreye... (NKİSPBSSİM, 32.8).

-masıyla beraber'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda derhal gerçekleştiğini (gecikmesiz zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Kuşatmasıyla beraber nazarda eflâki/Hudûdu çevreliyor kehkeşan nitâkiyle (SF, 258.2). dilimizin sadeliğini kaybetmesi, XIII. yüzyıldan sonra edebî lehçelerin (.....) meydana gelmesiyle beraber hızlanmıştır (TBTC, 422.18).

-masıyla birlikte'li zarf-fiil

Gecikmesiz zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, dayandığı askerî müessese ve nizâmın bozulmağa, mâlî gücünün zayıflamağa başlamasıyla birlikte gerileme devresine girerken...(MKMPVMSSAMİİBKZ, 7.2).

-maya göre'li zarf-fiil

Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bu konuşmaya göre mühendisin bir dağ başında yahut ıssız bir köyde çalışmaya gittiği zannedilir, değil mi? (AN, 53.21).

"göre"nin, yönelme eki almış Arapça isim-fiille bakış açısı ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmaya örnek: Eski kaynaklardan ayrılan bir izaha göre, Budin beylerbeyinin gönderdiği habercilerin imdad isteklerine rağmen, düşmanın Budin'i alabileceğine ihtimal vermediği için Süleyman Paşa, har eketinde herhangi bir değişiklik yapmadan ağır ağır ilerleyişine devam etmiştir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 36.12).

-maya rağmen'li zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Ufak tefek geriye dönüşlere, klâsik devri hatırlamalara rağmen Türk rokokosu başlamıştı (BŞ, 242.1)...ve devlet imkânlarını -bütün engellemeler rağmen- seferber etsin (DVE, 184.19).

-mayla beraber'li zarf-fiil

Birlikte oluş ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...eşine az rastlanılır dengeli bir inkılâp ve gelişmeyle beraber, İslâmiyet'in temel kıymetlerine de bağlı kalmıştır (KVD, 100.8).

İsim-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz) ve çekim edatı durumunda çekim ekli isim birleşimi olanlar:

-ış suretiyle'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi suretiyle gerçekleştiğini (tarz) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...yeni çağların ise dilden eşyanın incelenmesine geçiş suretiyle başladığını... (KVD, 174.4).

-ış yüzünden'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi sebebiyle gerçekleştiğini (sebeup) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Zaten ninemin sık sık hatırlayışları yüzünden bu yolculuk biraz da onun namına yapılıyor gibiydi (BŞ, 22.13).

-ışı karşısında'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...muhâsaranın bertaraf edilmesi ihtimâlinin görülmeyişi karşısında, Budin kalesine imdadçı asker sokmak için yapılmasına karar verilen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 37.11).

-ışI sırasında'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...İstanbul'dan Edirne'ye gidişI sırasında, buna ayrıca, Hızır Ağa yerine, Haseki Sultan kethudâlığı da ilâve olundu (MKMPVMSSAMİİBKZ, 23.4).

-ışI üzerinde'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi ile ilgili olarak gerçekleştiğini (ilgi) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...nihaî safhaya ulaşışI üzerinde başka başka tarihler ileri sürülen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 22.21).

-ışI üzerine'li zarf-fiil

Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...telhisçinin gelişI üzerine afva mazhar olması hâlinde tertiplerinin ortaya çıkacağı... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 24.9).

-ma amacıyla'lı zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...sırf sanat gösterme amacıyla yazılan... (CHVHM, 297.15).

-ma bakımından'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi açısından/bakımından gerçekleştiğini (bakış açısı) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...Batı'yı çalışma ve kazanma bakımından değil de harcama ve eğlenme bakımından taklit eden... (KVD, 122.6-7). Eşyayı ilga eden, görünmez şeyleri muhayyilede canlandıran kelime, insanları idare, korkutma, dehşete düşürme, sevindirme, olur veya olmaz şeylere inandırma bakımından, bugün de, şu yirminci yüzyılda dahi en etkili vasıta olarak kullanılır (KVD, 168.32).

-ması halinde'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi şartıyla/şartına bağlı olarak gerçekleştiğini (şart) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...afva mazhar olması hâlinde tertiplerinin ortaya çıkacağı... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 24.9).

-ma sırasında'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Yeni mevzi-lere yerleşme sırasında meydana gelen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 43.9).

-mak amacıyla'lı zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...ve Hümâyûn'un durumunu anlatmak amacıyla Bihzâd'ın yanına gider (CHVHM, 290.32).

-mak bakımından'lı zarf-fiii

Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Konuşmaya, yazıya, bir kelime ile dile dayanmak, bütün hakikatleri onun içinden çıkarmağa çalışmak bakımından, diyalektik ile skolastik birleşir (KVD, 172.18).

-mak gayesiyle'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi gayesiyle gerçekleştiğini (gaye) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...ve gizli kalmış noktaları aydınlatmak gayesile kaleme aldığı... (NKİSPBSSİM, 19.24)...Kamaniçe'yi ele geçirmek gayesile menzil menzil ilerlediği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 28.20)...asıl niyetinin kendini harcamak gayesile Avusturya cephesine gönderilmesi yolunu hazırlamak olduğu ... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 31.3).

-mak hususunda'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleştiği konuda gerçekleştiğini (konu) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...ve "en güzel biçimde yaratılmıştır" da neden, o, Allah'ı bilmek ve bilmemek hususunda zaman zaman tereddütler, hatta zaman zaman inkâr buhranları içinde bulunabilmektedir? (DVE, 51.3).

-mak kasdıyla'lı zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Boğdan'ı ele geçirmek kasdile 1095 Ramazan'ı başında (Ağustos 1684) Kamaniçe üzerine gelen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 288).

-mak konusunda'lı zarf-fii

Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: İnsanı tanımak konusunda, insanlık, Kur'an-ı Kerim'in yol göstericiliğine cidden muhtaçtır (DVE, 52.24).

-mak maksadıyla'lı zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Araplara Türkçeyi öğretmek maksadıyla "Divânü Lügati't-Türk" adlı Arapça bir eser yazmış... (TBTC, 423.28)...ve nüfuzu altında tuttuğu şüphesini önlemek maksadile seraskerlikten ayrılıp... (NKİSPBSSİM, 12.25)...ve efkâr-ı umûmiyeyi saptırmak maksadı ile nesir sahasına konmuş... (NKİSPBSSİM, 34.34)...yabancı dili okullarımızda öğretmek maksadıyla bunca emek ve para harcarken ... (KVD, 47.26)...sırf halka tesir etmek maksadıyla günlük dili kullandılar (KVD, 229.19).

-mak suretiyle'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yahut kararını değiştirmek suretiyle yerlilemiş... (BŞ, 54.31)...fakat gene de doğrudan doğruya kan dökmek

suretiyle kendini cellât vaziyetine düşürmez (AN, 145.4)...mezcuba eziyet etmek suretiyle keyifleniyorlar (AN, 260.5)...fakat ilim terimleri umumiyetle Arapçaya başvurulmak suretiyle meydana getirilmiştir (TBTC, 433.4)...Balkanlar'ın gerisine atmak sûretile kazandığı... (NKİSPBSSİM, 10.15)...yabancıların ifade ettikleri takdirleri bildirmek sûretile teselliye çalışan... (NKİSPBSSİM, 19.34)...beş yüz bin altın harcanmak sûretile II. Selim zamanında Mekke'ye ulaştırılması işi tamamlanan... (MKMPVMSSAMIİBKZ, 22.16). Aslen Türk olan Bulgarlar dil ve din değiştirmek suretiyle millî varlıklarını kaybetmişlerdir (KVD, 27.6). Harf ve dil üzerinde birtakım ameliyeler yapmak suretiyle, nesilleri birbirinden ve maziden ayırmak mümkündür (KVD, 258.20). İnsanoğlu, çalışmak ve yorulmak sureti ile sıkıntılarını hafifletmektedir (DVE, 83.11).

-mak şartıyla'lı zarf-fi

Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...hayatına bir şey katmak şartıyla görmek.. (BŞ, 61.27)...yanlarında harem ağaları bulunmak şartıyla gezmekte serbest olduklarını ... (BŞ, 208.17)...meselâ Simav'dan dönmesini sokakta beklemek şartıyla kabildir (AN, 177.11)...kimse tarafından duyulmamak şartıyla tanbur çalmasına müsaade olunmuştur (MNK, 99.11). Daha fazla var olmak için daha çirkin olmaya razıydı, fakat bunu görmemezlikten gelmek şartıyla (MNK- 115.19).

-mak yerine'li zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak:

1) "-acağına, -acak yerde" anlamında çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Ancak bu kabil resimler, duvarlara asılmak yerine, albümlerde ve kitap sayfalarında birer hatıra olarak kalmış... (DVE, 166.13). Onları, şu veya bu kültür ve medeniyetin bir mukallidi olmaya zorlamak yerine, millî medeniyetinden kaynaklanan ve fakat asla tekrara yer vermeyen bir san'at şuuru ile "şahsiyetli ve dinamik" bir hamleye teşvik etmelidir (DVE, 184.4). Böylece yetişenler, "güzel san'at eserleri" vermek yerine, "para kazanmak için" birer "zanaatkâr" gibi hareket ederlerdi (DVE, 185.32).

2) "-acağına, -acak yerde" anlamında fiilimsi ile (isim-fiille) zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...Türk-Rus savaşını sadece kendi çerçevesi içinde almak yerine, tarihte metodun, sebep ve netice arasındaki münasebet prensibini gözeten bir zemine dayandırmak... (NKİSPBSSİM, 18.27). Bunun için, bilgilerimize "benliğimizi" katmak yerine, bilgilerimizden "benliğimizin" izlerini silmek... (DVE, 70.8). Mutasavvıflar, insanın, Allah'a giden yolu "yerde ve "gökte" aramak yerine, "bir ben vardır bende benden içerü" diyerek kendinde aramasını... (DVE, 89.32)...biz, şahsen konuşmak yerine, sözü büyük İslâm mütefekkeri İmam-ı Gazalî'ye bırakmayı... (DVE, 173.9).

Kısaltmalı şekline örnekler: ...şahıslar adına yazanın zihninde tanzim edilmiş bir diyalog (olmak) yerine, gerçekten mevcut olmuş tarihî şahsiyetlerin, gerçekte

vukû bulmuş ve zamanı zamanınca yazıya geçirilmiş konuşmaları... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.1)...felâket getirebilecek bu makam yerine (bu makamda olmak/bu makama gelmek yerine), bulunduğu mevkide kalmağı... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 24.32).

-mak yüzünden'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yabancı kültürleri benimsemek yüzünden yok olan... (KVD, 39.22).

-ması bakımından'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleştiği açıdan gerçekleştiğini (bakış açısı) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Bu görüş dilin zenginliğini yitirmemesi bakımından doğrudur (TBTC, 439.29)...savaş sâhasına hakim bir nokta olması bakımından, kendisine maiyetindeki ümerâca düşmandan evvel hemen ele geçirilmesi gerektiği belirtilen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 37.3)...ve son darbeyi indirirken hangi tesirlerle hareket ettiğini izah etmesi bakımından, şimdiye kadar bilinenlere yeni bir sahife eklediğini sanıyoruz (MKMPVMSSAMİİBKZ, 56.13). Halıcı kızın sözü, maddî ile manevîyi birleştirmesi bakımından ayrıca derin bir mânâ taşır (KVD, 12.25). Alışılmışın üzerine alışılmamış bir kelimeyi koymanın düşünce akımını ve düşünceyi aksatması bakımından büyük zararı vardır (KVD, 207.31).

-ması esnasında'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Haseki Sultan'ın çadırdan şehirdeki saraya yerleşmesi esnâsında (.....) Süleyman Ağa onun kethudâsı olarak yürüyüş alayı başında çehresile yine belirir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 23.10).

-ması hakkında'lı zarf-fiil

İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ... Süleyman Paşa'nın Bağdad'a sürgün edilmesi hakkında söylenenlere... (NKİSPBSSİM, 26.6).

-ması hususunda'lı zarf-fiil

Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yanında yavrusu da bulunan bir deveye kendinin bindirilmesi hususunda Şanlı Peygamberden yardım istedi (DVE, 135.16).

-ması itibariyle'li zarf-fiil

Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Yalnız bu parçadan şuraları, bana bir tuhaf zihniyeti göstermesi itibariyle enteresan gözüktü... (MK-HB, 178.9).

-ması maksadıyla'lı zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...sırf işimin kolaylaşması maksadıyla verdiğim... (AN, 61.17).

-ması münasebetiyle'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Andlaşmanın gerçekleşmesi münâsebetile kendisine ihsan olunan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.23) ...çeşmesinin de tamamlanması münâsebetile söylediği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 55.7).

-ması neticesi'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi sonucu gerçekleştiğini (sonuç) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...Karga Bayırı'nın zaptı işini ertesi güne bırakması neticesi bu çok mühim mevki düşmana kaptarılmıştır (MKMPVMSSAMİİBKZ, 37.5).

-ması sebebiyle'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Dilimize muhtelif devrelerde, kendileriyle temasımız sebebiyle Çince, Sanskritçe, Soğdca (...), Rumca ve Ermenice'den de bazı kelimeler girmiş olmakla beraber... (TBTC, 422.34)...vak'aya dayalı bir tahkiyeli eser olması sebebiyle, onun hikâye yapısı incelenmeye çalışılacaktır (CHVHM, 287.7)...kişilerin hepsi, bu aşka yardımcı veya engel olmaları sebebiyle olaylara dahil olurlar (CHVHM, 294.27).

-ması sırasında'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...bu çeşmenin, bulunduğu caddenin genişletilmesi sırasında yıkıldığını... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 55.28).

"sırasında"nın iyelik eki almış Arapça isim-fiille devamda gerçekleşme ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmasına örnekler: ...bu hizmetlerin ifası sırasında, Fransız elçisi Marquis de Nointel'in İstanbul'da karşılanması (.....) ve Edirne'de sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın huzuruna kabulü (.....), Boğdan voyvodası Duka'nın kendisi marifetile hapsolünmesi (.....) gibi sahnelerde sîmasını fark ettiğimiz... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.15). ...Bucaş muahedesinin müzakereleri sırasında vezir-i sâlis kaymakam Kara Mustafa Paşa'nın maiyetinde hazır bulundu (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.21).

-ması şartıyla'lı zarf-fiil

Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...oraya gelmesi şartile kabûl edebileceğini... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 32.27).

-ması şeklinde'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...kahramanların başından geçenleri bir başkasına özetlemesi şeklinde olmaktadır (CHVHM, 294.20).

-ması üzerinden'li zarf-fiil

Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...esere başlanması üzerinden arada bir senelik boşluğu takiben gelen... (NKİSPBSSİM, 30.14).

-ması üzerine'li zarf-fiil

1) Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Rahmetlinin pencereyi açtıktan sonra mandalı sürmeği unutmaması üzerine, arkasını döner dönmez kopan... (MNK, 23.23). Ferit "son tren" sözünün kenidsinde hemen zamanı anlamak ihtiyacını uyandırması üzerine, karşiki pencereden de görünen yangın duvarına vuran güneşin renginden saatin koç olduğunu tahmine uğraşırken... (MNK, 26.6). Hiçbir cevap çıkmaması üzerine beş buçuk ay kadar sonra (.....) telgrafla bir kere daha Abdülhamid'den affını ister (NKİSPBSSİM, 27.11)...hazırlık yaptığı haberinin alınması üzerine vezir-i âzamın konağında toplanan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 26.24).

2) Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: 1877 savaşında Rus ordusunun Plevne'ye karşı giriştiği iki taarruzda da netice alınamaması üzerine, Plevne cephesi kumandanlığına getirilmiş... (NKİSPBSSİM, 11.26). Plevne'de esir düştükten sonra bir süre kaldığı Rusya'dan Rauf Paşa'nın oraya yaptığı ziyaret esnâsında çarın bir cemile olarak serbest bıraktırması üzerine onunla birlikte İstanbul'a dönen... (NKİSPBSSİM, 29.28). Ancak kalenin az sayıda askerle müdâfaa olunduğunu anlaması üzerine imdadına koşmağa çalışır (MKMPVMSSAMİİBKZ, 36.19)...gelişi haberinin verilmesi üzerine dîvanhâne dışına dizilen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 58.24)...Lâtin harflerini zorla Azerilere kabul ettirmeleri üzerine bu kararı almıştır (KVD, 247.22)...müneccimlerin kutlu saatin geldiğini bildirmeleri üzerine hazırlıklar yapılır... (CHVHM, 291.9)...babasının hasta olduğunu öğrenmesi üzerine Hümâyhun'la birlikte Şam'a giderek... (CHVHM, 291.19).

-ması yüzünden'li zarf-fiil

Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...bir harp sahası yapması yüzünden kervan yollarının değişmesine sebep olan... (BŞ, 77.6)...hep çocuk hükümdarların tahta çıkması yüzünden o meş'um Atabey-vezirler devrinin açıldığı... (BŞ, 92.2)...yukarı katlara çıkamaması yüzünden, demin çok pahalı olduğu tarihlerde, asilzadelerin -yani o zamanki kiracıların oda kapılarındaki kilidleri söküp götürdüklerini... (MNK, 13.20)...muhteviyatlarına lâykile nüfûz edilememiş olması yüzünden yapılan iş çok sathî bir neşir ve izah seviyesinde kalmıştır (NKİSPBSSİM, 4.4)...serhaddin başboş bırakılması yüzünden Osek, Varadin, Sigetvar ve Ostoni-Belgrad gibi mühim mevkilerin kolayca elden çıkmasına ve düşmanın Belgrad yakınlıklarına kadar sokulmasına da sebep olmuştu (MKMPVMSSAMİİBSKZ, 50.17).

İsim-fiil ve isim çekim eki birleşği olanlar:

-ışında'lı zarf-fiil

1) Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...biletçinin ikinci görünüşünde tekrar bilet alır (MNK, 24.21)...İstanbul'a dönüşünde Kanun-ı Esasî ve Meclis-i Meb'ûsan hazırlıkları sırasında yeniden birbirlerini görürlerse de... (NKİSPBSSİM, 3.28)...dönüşünde mîrâhurluk hizmetine bir müddet daha devam ettikten sonra... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 10.5). Mekke'de gereken iş ve çalışmaları tamamlayıp İstanbul'a dönüşünde büyük mîrâhurluk yine uhdesinde bulunmakta idi (MKMPVMSSAMİİBKZ, 23.1).

2) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Ayrıca belirtildiğine göre İbrâhim Paşa'nın Avusturya cephesine göndermek istediği Süleyman Paş'nın sadrâ-zamlığa getirilişinde, eski dostu ve Kara Mustafa Paşa'ya karşı birlikte entrikalar çevirdiği kızlar ağası Yusuf Ağa'nın bilhassa rolü ve tesiri olmuştu (MKMPVMSSAMİİBKZ, 31.11).

"da" ekinin, isim-fiilin sonunda onunla birleşik zarf-fiil teşkil etmeksizin bulunma ifadesiyle kullanılmasına örnekler: ...ve meselenin bu şekilde ele alınışında bir hata vardır (KVD, 109.22). O, bu görüşünde haklıdır (KVD, 186.2).

-ışla'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi suretiyle gerçekleştiğini (tarz) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...dün gece merdivendeki halini andıran bir öne doğru bükülüşle, arkası dönük ve hareketsiz oturuyor (MNK, 27.2).

-ışta'lı zarf-fiil

Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...İstanbul'a dönüşte Sultan ile doğrudan doğruya görüştüğünden... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 48.19). Bu esnâda vezir-i âzam, gelişte olduğu gibi... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 58.34).

-macasına'lı zarf-fiil

Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...hatta attan inmemecesine savaşılmıştı (MKMPVMSSAMİİBKZ, 29.11).

-madan (<ma-dan)'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bakılmayıp da asırlarca kalmadan mühmek/Ya büsbütün sağır olmuş, ya öyle paslanmış (SF, 345.32) Fakat şimdi geçirdiği sıkıntının mâhut neura-vegetatif bozukluğundan ziyade iç güdüleriyle vicdanı arasındaki çarpışmadan ileri geldiğini... (MNK, 81.17).

-mağa/-maya'lı zarf-fiil

1) Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bâri müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz! (SF, 181.10). Hekim getirmeye koşsan, hekim de yok o zaman! (SF,

239.11). Rü'yâ gibi bir akşamı seyretmeğe geldin (KGK, 14.1). Zaman denizlerinde onunla beraber yüzmeğe hazırlanıyorum (BŞ, 17.18) ...lisede edebiyat hocalığı yapmağa gelmiş... (BŞ, 43.7). ...yaman tipileri haber vermeye geliyordu (BŞ, 49.13). ... bunu elden geldiği kadar süslemeğe çalışıyor (AN, 99.9). Sabahleyin otelde beni bulmağa geldi (AN, 100.30)...her gün biraz daha artan bir ifade kabiliyeti edinmeye çalışıyorlardı (MNK, 19.21)...hemen diline geçmeye hazırlanan... (MNK, 61.33). Gelecek sormaya nerdeyse Kerem, Aslıhan'ı (HD, 30.2). Biz ayrı düşmeğe and içmiştik denizden (HD, 49.14)...seni görmeğe gittiğim...(MK-HB, 31.8). Ben yukarıda anlattığım boş lâfları köpeğe söylemeğe savaşıırken... (MK-HB, 56.16)...ve kendilerine servetini yağmalamağa fırsat kalmadığı için... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 49.7). Birçok yazımda belirtmeğe çalıştığım gibi... (KVD, 13.26)... Avrupa'nın ilim ve tekniğini öğrenmeğe ve memlekete getirmeğe çalışmıştır (KVD, 110.32). O, bütün gücü ile "sübjektifliğini" ortaya koymaya çalışmaktadır (DVE, 60.14). Güzel san'atlar, yalnız ferdin heyecanlarını inceltmeye, duygularını yüceltmeye yaramaz... (DVE, 182.5). Hümâ'yı aramaya çıkarlar (CHVHM, 291.1).

2) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Haklıdır almaya âğûşuna istiklâli (SF, 172.2). Üzengi öpmeğe hasretti Garb'ın elçileri! (SF, 267.28). Bu eserler seni göstermeğe kâfi diyemem (KGK, 33.2)...mevcut otoriteyi tanımaya hiç de razı olmayan... (BŞ, 78.15)...oteldeki odamda çalışmağa karar verdim (AN, 99.3)...başının hafifçe bir silkinişi derecesine indirmeye muvaffak olduktan sonra... (MNK, 77.16)...millî kaynakları da bugünkü dile çevirmeye karar vermiştir (KVD, 192.32)...onları sadece "Allah'ın ipine" sarılmaya davet eder (DVE, 62.29).

3) İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Zaman da kalmadı zaten hâyâli dinlemeye (SF, 9.9). Çocuk emzirmeye hatta olacak bir süt anan! (SF, 129.10). Bu hâle gelmeye kalmazdı orta yerde sebep (SF, 276.9). Zaten tarihî hâdiselerle kültürü birbirinden ayırmaya imkân yoktur (KVD, 114.4).

"-a" ekinin, isim-fiille birleşik zarf-fiil teşkil etmeyerek yönelme ifadesiyle kullanılmasına örnekler: Başlar ağlatmaya bîçâreyi hüngür hüngür! (SF, 181.3). Geçende yıkmaya kalkıştılardı mahfili ya! (SF, 242.19)...yavaş yavaş sağ kalan hemşehrilerini toplamaya başlamıştı (BŞ, 26.22)...henüz sararmaya yüz tutmuş... (BŞ, 68.24)...onu tekrar hatırlamağa başladım (AN, 94.18)...kiminin karısını boşamağa kalkmasından... (AN, 133.15). Yıllarca sularını sızdırmağa koyuldu (HD, 49.7). Şakır şakır çekmeğe başladı (MK-HB, 51.24). Sert konuşmaya başladı aynalar (CSBŞ, 157.10). Beni bu denemeleri yazmaya sevk eden... (KVD, 10.11)...şu ana fikirleri üzerinde anlaşmaya varmak... (KVD, 14.21). Genç nesil bu hakikati anlamaya başlamıştır (KVD, 106.4). B usoruyu cevaplandırmaya kalkıştığı için... (DVE, 24.9). Şimdi, insanı koza, ayniyet, çelişmezlik ve finalite demeye başlamıştır (DVE, 59.14)...ve tesbitlerimizi kısaca belirtmeye gayret edeceğiz (DVE, 102.2)...Klâsik Osmanlıcaya geçilmeye başlanan... (CHVHM, 301.2).

-makla'lı zarf-fiil

A.1) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi suretiyle gerçekleştiğini (tarz) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Her lâhza boğuşmakla geçip devr-i hayâtı (SF, 22.5). Nazariyyâta boğulmakla geçen ömre yazık (SF, 183.3). O kuşun ömrü, bir güzel gecede/Bir güzel beste söylemekle geçer (KKG, 112.7). Edip Hoca, o geceyi sabaha kadar Serfice tütünü içerek âşık amca'yı dinlemekle geçirir (BŞ, 42.2). O gün bütün sabah saatlerini şehir içinde âbide âbide dolaşmakla geçirmiştim (BŞ, 131.28)...zaman zaman yanlarına uğramakla kalacaktık (BŞ, 258.6). Bu ise gazete ve kitabı her gün onun gözünün göreceği, elinin erebileceği yere koymakla olur (AN, 52.17). Yeni bir icat yalnız manzaraları ve hayatı değiştirmekle kalmıyor... (AN, 161.18)...saymakla bizmet... (AN, 245.1)...bu kadar hikâyeye dinlemekle geçireceği zamanı.. (MNK, 48.33). Oturmakla dinlenemeyecek kadar... (MNK, 120.2). Kanmıyordu denizi bağrına boşaltmakla (HD, 49.10). İşin en kötüsü, bugünlerde kahveye seyrek uğramakla kalmıyor... (MK-HB, 53.35). Köpekler sevgisini, bizim gibi ne anlatmak ne de yazmakla belli eder (MK-HB, 134.8). Söndürmekle oyalan (CSBŞ, 28.11). Nê çok yıldızın var, saymakla bitmiyor (CSBŞ, 167.1)...zamanımıza ulaştırmakla müstesnâ bir tarih hizmeti yerine getirmektedirler (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.26). Fakat sadece okulları değiştirmekle iş bitmiyor (KVD, 36.28). Düşünme, söz üzerinde durmakla kabildir (KVD, 171.9)...yalnız organizmayı aşmakla kalmamakta... (DVE, 18.19). O, maddeyi daha hızlı harekete zorlamakla, çarkları daha hızlı döndürmekle bir şeyler bulacağını... (DVE, 87.28).

"-la" eki ve aslı olan "ile" çekim edatının Arapça isim-fiille tarz ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmalarına örnekler: Bir adam mahını isrâf ile etmişse heder (SF, 375.31). Hayr-ı ilâsına tahsîs ile sarf etmek için (SF, 441.13). Dikkatle bakın; Marmara'nın göğsüne yatmış (SF, 498.5)...merâsimden sonra vezir-i âzam yoluna devamla, gelişi haberinin verilmesi üzerine dîvanhâne dışına dizilen erkân ve vüzerânın önünden geçerek ... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 58.24)..bir nottan hareketle de sarayda büyük bir hazine bulur (CHVHM, 289.3).

2) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleştiği konuda gerçekleştiğini (konu) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Sen o meyhaneyi basmakla mükellef miydin? (SF, 434.1). Birçok otellerde idare günde ancak iki ağız soba yakmakla mükelleftir (AN, 59.11)...kendisine yol açmakla meşgul (AN, 114.3)...kadehimi doldurmakla uğraşır (MK-HB, 163.17). Büyük Mirâhur'un yürütmekle vazifelendirildiği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 22.28). Şimdi bile onları temizlemekle meşgulüm (DVE, 74.10)...Türk-İslâm medeniyetini yeniden kurmakla görevli bulunan... (DVE, 183.11).

3) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi şartıyla gerçekleştiğini (şart) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Sanıyorlar kafa kezmekle, beyin ezmekle/Fikr-i hürriyet ölür. Hey gidi şaşkın hazele! (SF,

164.23)...bu bile millî bir san'at kültürüne sahip olmakla mümkündür (DVE, 179.12).

4) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi sebebiyle gerçekleştiğini (sebeup) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında (SF, 27.5). Âtîyi karanlık görüvermekle apış-tın (SF, 209.11). Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum (KGK, 5.2). Bilmem kaçınıcı fecri vatan toprağında biz/Görmekle şimdi bir yaşatan vecd içindeyiz (KGK, 30.4)...çoluk çocuğa ayıp lâkırdılar öğretmekle itham ederlerdi (AN, 138.5)...onun bu hususta bir teklifine muhâtab olmakla buna dâir tasavvurunun daha da kuvvet kazandığını...(NKİSPBSSİM, 14.10). Çünkü bu konuda insanın "duyu organları" çok yetersiz kalmakla, ağırlık, daha çok mücerret ve aklî yorumlamalara düşmektedir (DVE, 22.27)...ve "estetik telâkkilerinden" kopmuş veya koparılmış nesiller, şu veya bu emperyalizmin "mukallidi" olmakla öğünmekte... (DVE, 178.3).

5) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda gerçekleştiğini (zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Hayat ölmekle bitmiş olsa bir şey anlaşılmazdı (SF, 132.3). Kaybolur hepsi de bir anda karmakla batı (KGK, 25.6).

B. "-la" ekinin Arapça isim-fiille oluşturduğu birleşik ulama zarf-fiili, fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile sıralama ifadeli ulama grubu teşkil etmektedir: Yahut san'at, objektif değerlerden hareketle, önce sübjektifte dinlenen... (DVE, 139.11).

Kısaltmalı şekline örnek: Hak'tan ilhâm ile (ilhâm almakla/ilhâm almak ile) bir gün o güzel semte giden (KGK, 44.3).

-maktan'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Tatvanlı'nın yanında geçireceği her saniyeye yazık olacağını anlamakta gecikmekten gelen... (MNK, 48.23)...uyku saati gelinceye kadar günü nasıl geçireceğini bilememekten gelen... (MNK, 154.29). Yolunu beklemekten gözlerimiz karardı (HD, 44.1). Hanım da böbürlenmekten dinleyemez ki (MK-HB, 66.6)...bu çizgilerin gülmekten değil, güneşe bakmaktan olduğunu... (MK-HB, 130.1-2). Usanmış durur damlar göğe bakmaktan (CSBS, 86.6)...manevî çerçeve içinde olmaktan bulduğu... (NKİSPBSSİM, 14.7)...bir yılı aşkın zamandır ulûfe alamamış olmaktan, kendilerine vadettiği terakkilerin hiçbirini vermemesinden uzun zamandan beri hoşnudsuzluk hüküm süren... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 44.28).

Yüklem ismi olabilmektedir: Uykusuzluğum, geceleri/Seni değil ah seni değil/Olan biteni düşanmekten (CSBS, 104.15).

"-dan" ekinin, isim-fiille birleşik zarf-fiil teşkil etmeden uzaklaşma ifadesiyle kullanımına örnekler: Vazgeçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu? /SF, 67.5). Bi-

zimle evlenmekten kaçmaları... (MNK, 77.23). Yani Efendi'nin hayatını yazmaktan vazgeçip... (MK-HB, 136.12). Kurtulmuş eller boşluğu taramaktan (CSBŞ, 100.3).

-masına'lı zarf-fiil

1) Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bahkçılıkla iki kişi köylük yerde geçinmesine geçinir, ama pek de iyi geçinmez, oğul! (MK-HB, 98.23). Oturmasına oturalım, ama bizim bir hemşeri vardı şuralarda da (MK-HB, 191.17).

2) İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Yaşı kırkı aşmış bir adamın mevsimler içinde ilkbaharı biraz üzüntü ile duymamasına imkân yoktur (MK-HB, 91.9). Sabıkalı Filim Hayri hakkında onun tarafına eğilmeden söz açmama imkân yoktur (MK-HB, 178.15). Sabahtan akşama kadar aylar ve yıllar boyu aynı mekanik hareketleri yapan insanda duygu, düşünce, hayal ve fantezinin gelişmesine imkân yoktur (KVD, 146.16).

3) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Çok defa olduğu gibi, yeni bir gerçeğin keşfi, onun başka gerçekler görmesine engel oluyordu (KVD, 134.22). "Cemiyet" binlerce yıllık tecrübesini, alışkanlıklarını, inançlarını ve muhakeme tarzını, içinde doğup büyüyen fertlere aktardıktan sonra, onların, bu "sosyal değerleri ve normları" tenkit etmesine pek tahammül edememektedir (DVE, 67.5)... o, cemiyetlerin de birlik ve bütünlük içinde gelişmesine ve orijinal bir "millî zevk" etrafında toplanmasına vesile olur (DVE, 182.7-8).

"-a" ekinin, isim-fiille birleşik zarf-fiil teşkil etmeden yönelme ifadesiyle kullanılışına örnek:yeni çağların ise dilden eşyanın incelenmesine geçiş suretiyle... (KVD, 174.3).

-masından'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...kendilerine vadettiği terakilerin hiçbirini vermemesinden uzun zamandan beri hoşnutsuzluk hüküm süren... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 45.1)...Macaristan'ın kaybedilmesinden mes'ül tutulmak... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 51.1). Köprülü ise, Gülşen-i Uşşâk ile Hümâ vü Hümâyûn'u ayrı eserler zannetmesinden, Cemâlî'nin ilkinin II. Murad; ikincisini ise Fâtiha adına yazdığını söyler (CHVHM, 284.1).

Yüklem ismi olabilmektedir: Bu adamın köpekle konuşması, insanları sevdiği halde onlarla konuşmamasından, hattâ nasıl diyeyim, insanlarla ruhî alışverişinde onlara çok düşkünlüğünden, insanları merak edip bir türlü öğrenememesinden... (MK-HB, 133.8-10).

-masıyla'lı zarf-fiil

1) Gecikmesiz zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Çenemle gömleğimin irtibatı bir aralık/Çözülmesiyle, kafam şöyle doğrulup azıcık (SF, 337.26). Ufuklarında sönük bir ziyâ, cılız bir ümmîd/Belirmesiyle, bakarsın,

deminki baykuşlar/Meşîmesinde fezânın o nûru boğmuşlar! (SF, 348.30). Her gezmeğe çıkmasıyla her yer/Bir zevkini andırır bahârın (KKGK, 66.1). Bir an, gurunun kaçışını durdurmak için yaptığı son dayanma hamlesine karışan ve belirlemesiyle kaybolan... (MNK, 63.9). Onun kahveye gelmesi ile benim kalkıp gitmem... (MK-HB, 51.11). Onun kapıdan girmesiyle şimdiye kadar içimde hapsettiğim insafsızlık, huzursuzluk, melânkoli uçup giderdi (MK-HB, 182.31). Ziya Gökalp'ın da katılması ile hareket, geniş bir sahayı içine alan bir Türkçülük dâvası hâline gelmiştir (TBTC- 437.32)...Süleyman Ağa'nın kubbealtı vezirliğine getirilmesile mansıbı silâhdar ağalıktan büyük mîrâhurluğa çevrildi (MKMPVMSSAMİİBKZ, 14.28). İktidarın Kara Mustafa Paşa'ya muhâlif takımın eline geçmesi ile mansıp sâhibleri arasında geniş bir değişikliğe girilmiş... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 26.5). Gerçekten de "ferdî mantığın" ayağa kalkarak "kollektif mantığa kafa tutması ile Avrupa'da aklın ve müsbet ilmin" büyük merhaleler katettiğini görmekteyiz (DVE, 58.17). Otomobilin durmasıyla istasyona giden yolcuların yerden biter gibi birdenbire ortaya çıkmaları ve otomobile atlamaları bir oldu (AN, 110.6).

Gecikmesizlik zamandaşlık ifadesi "bir anda", "hemen", zarf unsurlarıyla pekiştirilebilmektedir: O sokmak istediğin şeikle girmesiyle kader/Bütün evâmiri şer'in olur bir anda heder! (SF, 269.25). Ebû Ubeyde hemen koştu almasıyla haber (SF, 270.2).

2) Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Süleyman Paşa'nın hemen Macaristan serdarı kılınıp Osek üzerine gönderilmesile mümkün olacağına dair... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 30.29)...Varadin'de çıkmasına vesile olduğu isyan kendi başını yedikten başka, IV. Mehmed'in de hükümdarlığını kaybetmesile neticelenmişti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 50.12). Bu da yeni yeni vesikaların bulunması, okunması, basılması, yorumlanması ile olur (KVD, 67.9). Rönesans denilen büyük hâdise, eski Yunan ve Lâtin eserlerinin uzun yüzyıllar unutulduktan sonra, tekrar bulunmasıyla başlamamış mıdır? (KVD, 170.24). Zekânın "objektif âleme" yönelmesi ile eşyanın sırlarını çözmekte... (DVE, 72.5)...zekâ ve şuurumuzun bizzat kendi üzerine kapanması ile de insana ait sırları öğrenmekte... (DVE, 72.8)...doldurma bir kelimenin kaldırılmasıyla bunların önlenmesi mümkün olmakla birlikte... (CHVHM, 299.20).

"ile" çekim edatının, iyelik eki almış Arapça isim-fiille tarz ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmasına örnek: Sadâretin Siyâvuş Paşa'ya verilmesi ve Süleyman Paşa'nın katli ile tatmin ve teskin olmayan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 50.2).

3) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile birlikte gerçekleştiğini (birlikte oluş) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Bu kelimenin hangi fikir zincirlemesiyle o anda ne incitici hayallere doğru uzandığını... (MNK, 124.9).

"ile"nin, iyelik eki almış Arapça isim-fiille birlikte oluş ifadeli birleşik zarf-fiil oluşturmasına örnek: Türkçülük akımı, başlangıçta 1911 yılında Selânik'te çıkan

Genç Kalemler dergisinde, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âticilerin koyu Osmanlıca üslûplarına karşı, günlük konuşmaya dayanan sade Türkçe'nin müdafaası ile başladı (KVD, 132.28).

4) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile karşılıklı olarak gerçekleştiğini (karşılıklı oluş) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...ve zamanı zamanınca yazıya geçirilmiş konuşmaları ile karşı karşıya olunur (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.3).

-mayla'lı zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...zorlamayla yapıldığı... (CHVHM, 300.14)...zorlamayla yapılan... (CHVHM, 300.22).

İsim-fiil, isim yapım ve çekim eki birleşimi olan:

-maksızın'lı zarf-fiil

1) Karşılıksız gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Hata etmeksizin şâyed diyorsan "kimse aldırılmaz." (SF, 84.10). Hiç görünmeksizin gelip geçene/Doğru indik Halife'nin evine (SF, 100.3). Ufkunda bir dakika görünmeksizin kara/Hür gökte, hür denizde uçar hür ufuklara (KGK, 93.6)...taassubu ürkütmeksizin zaferlerini toplarlar (BŞ, 239.14)...ve terimleri gramer kaidelerine aykırı olmaksızın yaşayan dilden meydana getirmek (TBTC, 443.33). Bu mektup yine kendinden önceki neşri bilinmeksizin yazarın "Namık Kemal'in Husûsî Mektupları" adlı eserinde 25 Ramazan 1296/12.IX.1879 tarihi ile yer alır (NKİSPBSSİM, 18.38)...yerini belirtmeksizin sâdece kendisini müebbed sürgüne mahkûm etmekten... (NKİSPBSSİM 26.14). Kızından bahsedilmeksizin bir oğlu olduğu da kaydediliyor (MKMPVMSSAMİİBKZ, 53.8)...üzerinde ölüm tarihi bile olmaksızın "....." diye bir yazı taşıyan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 54.17)...her kelimenin, yerli, yabancı ayırmaksızın yazılışı, söylenişi, mânâsı dikkatle tesbit edilir (KVD, 188.11). Elbette Allah'ın iradesi olmaksızın hiçbir cansız dirilmez... (DVE, 44.31)...birçok İslâm cemiyetinde "tâzim maksadı" olmaksızın ve albümlerde saklanmak üzere resim yapıldığına... (DVE, 166.8).

2) Şart ifadesiyle zarf olarak olumsuz fiile bağlanmaktadır: Zafer havasına doymaksızın uyutmazdı (SF, 346.3).

İsim-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz), çekim edatı ve sıfat birleşimi olanlar:

-ışı ile ilgili'li zarf-fiil

"-ışı ile ilgili olarak/surette, -ışına dair, -ışı hakkında" anlamında ilgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...gösterdiği muvaffakiyete mükâfat olarak sadârete getirildiği de, onun bu makamı elde edişi ile ilgili (olan/bulunan) görüşlerden biridir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 31.7).

-ma ile ilgili'li zarf-fiil

"-ma ile ilgili olarak/surette, -maya dair, -ma hakkında" anlamında ilgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Ordu, toplum içinde millî savunmayla ilgili (olan/bulunan) kendine has ayrı bir teşkilât olmakla beraber... (KVD, 22.17).

-ması ile ilgili'li zarf-fiil

"-ması ile ilgili olarak/surette, -masına dair, -ması hakkında" anlamında ilgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Süleyman Paşa'nın ordugâhı bırakıp İstanbul'a kaçması ile ilgili (olan/bulunan/yapılan) tenkid günümüzde de şu ifadesini bulur (MKMPVMSSAMİİBKZ, 46.33).

Sıfat-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz) ve çekim edatı birleşği olanlar:

-acak/-acağı gibi'li zarf-fiil

A. "-acak şekilde/surette" anlamında tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...her şeyi yıkacak gibi görüldüğü ... (BŞ, 73.19)... ehemmiyetli bir sır söyleyecek gibi ağzını kulağıma yaklaştırdı (AN, 15.24)... insanları olduğu gibi değil, olacakları gibi sev... (MK-HB, 26.8). Biraz sonra öğreneceğimiz gibi bu devrin para sıkıntısı olduğunu keşfettim (MK-HB, 51.31)...olamayacak gibi duran... (MK-HB, 91.2).

Yüklem ismi olabilmektedir: ...insanlarda da âdeta görülecek gibidir (AN, 94.26)...vakayı takip edecek gibiyim... (AN, 154.22)... bakmışlar ki olacak gibi değil (AN, 165.30).

"-acak gibi"li şeklin, birleşik sıfat-fiil olarak kullanılmasına örnek: ...zaten benim satranç da öyle emekli subaylara karşı çıkacak gibi bir hâlde değil... (AN, 281.6).

B. Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile üsteleme ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Öğrenciler, çocuklara ve gençlere has o taze tecessüsleri, dikkatleri ve enerjileri ile buldukları yöredeki tarihî eserlerin kâşifi olabilecekleri gibi koruyucu da olabilirler (KVD, 77.6). Ayaklarını kullanmasını bilen dünyanın birinci sınıf futbolcusu olabileceği gibi, dağlarda, ormanlarda, mağaralarda kimsenin görmediği güzellik ve hazineleri de bulabilir (KVD, 91.13).

2) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Çeşitli Türk devletlerinde Fars diline bu kadar rağbet edilmesi ve itibar gösterilmesi, İslâmiyet'i İran yolu ile kabulümüz, onlarla sıkı temasımız ve Farsça'nın çok işlenmiş bir hâlde bulunması sebeplerine bağlanabileceği gibi, saray ve yüksek tabaka muhitlerinde millî duyguların noksanlığı, kötü görenek ve âdetere kapılma, aşâğılık duygusu şeklindeki sebeplerle de açıklanabilir (TBTC, 424.34)...kendisinden sekiz ay kadar önce vefat eden eski sadrazamlardan

Malatyalı Süleyman Paşa tarafından yaptırılmış bir çeşmeye aid olabileceği gibi -.....- Sarı Süleyman Paşa'nın câmii önündeki çeşmeden dört yıl sonra Tunus-bağı'nda, yine mîrâhurluğu zamanında yaptırmış olması muhtemel bir başka çeşmenin kitabesi olarak da düşünülebilir (MKMPVMSSAMİBKZ, 55.36).

-acağı için'li zarf-fiil

Sebeup ifadesi ile zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Parasını vereceğim için ikisinin de temizlenmesini istemeğe hakkım olduğu halde... (AN, 58.22). Ferid'in önünden geçerken durup mutlaka onunla konuşacağı için, Haldun, kendini toplamaya ve dudaklarının etrafındaki ruj lekelerini silmeye vakit bulacaktı (MNK, 67.6). Ben nihayet eğlenceli mektuplar yazıp sana gönderemeyeceğim için bir kenarda saklayan, bir dost bulursa zorla okuyan bir muharrir parçasıyım (MK-HB, 209.15).

-acak/-acağı kadar'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşme derecesi kadar gerçekleştiğini (derece) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...pek hafif çaldığı saza kulağını değdirecek kadar yaklaştırmıştı (MNK, 13.31)...siyah noktalar birbirine degecek kadar yaklaştırıldığı zaman... (MNK, 25.16). Oturmakla dinlenemeyecek kadar yorgundu (MNK, 120.3). Bu korku hâdisinin fevkalâdeliğini düşündüremeyecek kadar şiddetliydi (MNK, 152.9)...ağlayacak kadar mesut olurdum (MK-HB, 88.15). Mademki insanlar, dünyayı bu şekle sokacak kadar düşürmüşler... (MK-HB, 166.20)...parmakla gösterilecek kadar azdır (KVD, 8.23)...ve sayısı rakama vurulamayacak kadar çoktur (KVD, 80.7).

"-acak/-acağı kadar"lı şeklin, birleşik sıfat-fiil olarak kullanımına örnekler: ...hiç kimsenin kullanamayacağı kadar uygun bir mimarî... (BŞ. 131.7). Geçici bir ışık oyunu zannedilecek kadar hafif ve hareli bir yeşillik... (AN, 170.20)...erişilemeyecek kadar yüksek bir problem... (MNK, 82.34)...bitmiyecek kadar uzun hikâyelerim... (MNK, 281.24)...vaka diyemeyeceğimiz kadar küçücük şeyler... (MK-HB, 148.29)...Atatürk'ün Nutuk'unu dahi anlayamayacak kadar dar bir lügate... (KVD, 263.27).

-acağına dair'li zarf-fiil

İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...mümkün olacağına dâir (olan) bir telhiste bulunmuştu (MKMPVMSSAMİBKZ, 30.29)...hatta hasta ve deli edebileceğine dair (olan) halktaki inanışı yermemelidir (KVD, 165.1).

-acağına göre'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Mekke'deki tamir işine gittiği 1092(1681) yazında vukû bulamayacağına göre, bu görüşme ancak 1682 bahar

ve yaz devresi için bahis konusu olabilir (MKPVMSSAMİİBKZ, 11.16)...ve sadeleşme akımının önüne geçilemeyeceğine göre, 1928 yılından öncesine ait kültür kaynakları ile tarihî vesikaların sistemli bir şekilde yeni harflere ve bugünkü dile aktarılması icap eder (KVD, 244.24).

-acağı üzere'li zarf-fiil

A. "-acağı gibi/şekilde" anlamında tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...aşağıda yeri gösterileceği üzere bütün olarak sadece ikisi ortadadır (NKİSPBSSİM, 4.34). Ata sözleri "ata" kelimesinden de anlaşılacağı üzere geçmiş asırlardan kalmadır (KVD, 198.15). Hegel'in yukarıya aldığımız satırlarından da anlaşılacağı üzere, eski Yunan san'atı tamamı ile putperest olduğu hâlde, Hristiyan san'atı, filozofun bütün çırpınılarına rağmen, kendini putperestlikten kurtarmaktadır (DVE, 143.19).

B. 1) Ulama zarf-fiili olarak ana cümle çekimli fiili yerinde/ana cümlemsi durumunda bulunmakta ve yardımcı cümle kendisine mutlak ilgiyle özne olarak bağlanmaktadır (altı alta bağlantı): ...ifadesinden anlaşılacağı üzere daha da kötüleşmiş şartlar altında devam ediyordu (NKİSPBSSİM, 5.30). P.de la Croix, daha sonra görüleceği üzere 1675 yılında Edirne'de kendisiyle tanışıp dostluk kurar (MKMPVMSSAMİİBKZ, 19.30).

2) Yine ulama zarf-fiili olarak ana cümle çekimli fiili yerinde/ana cümlemsi durumunda bulunmakta ve yardımcı cümle kendisine mutlak ilgiyle nesne olarak bağlanmaktadır (alt alt bağlantı): İleride ele alacağımız üzere, birçok psikanalist ve hatta psikiyatrist, san'at konusunda da "dehâ"yı "cinnete" yaklaştırarak incelemek istemişlerdir (DVE, 127.13).

-ana kadar'lı zarf-fiil

Bitim ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yeni bir çalışma şeklini bulana kadar gene küçülecek... (BŞ, 30.19). ...insan ruhu kendi gerçeklerine erişene kadar bu acıyı çekecek (BŞ, 66.5). Garson itile kakıla bütün odaları dolaşıyor. Ta kendisini çağıranı bulana kadar... (AN, 96.12) ...Magosa'ya sürülene kadar ikisi de İstanbul'dadır (NKİSPBSSİM, 2.44).

-asıdan sonra'lı zarf-fiil

Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sonra beni ara/Her şey bir hatıra/Olasıdan sonra... (CSBŞ, 82.21).

-asıya kadar'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Başımızı kurtarıya kadar anamızdan emdiğimiz burnumuzdan geldi (AN, 105.28).

-dığı gibi'li zarf-fiil

A.1) Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...çoğu mimarî mecmualarından olduğu gibi nakledilmiş... (BŞ, 6.13). Evliya Çelebi olsa Peşte için yaptığı gibi bademe benzetirdi (BŞ, 17.16). Mimarlık, meselâ musikide, şiirde, resimde olduğu gibi bize derhal hayatı veren bir sanat değildir (BŞ, 50.19) ...susuzluğum olduğu gibi kalıyor (BŞ, 258.21). Fakat dediğim gibi bu zaaf, hangimizde yok? (AN, 38.16) ...hayat ile mektebin birbirine uymaması yüzünden ekseriyetle olduğu gibi dümenci kalmıştı (AN, 216.20) ...bıçak da benim tasavvur ettiğim gibi kalbe saplanmaz (MNK, 166.17). İstedığın gibi ve dilediğin kadar bakılır sana (MNK, 178.23). Hürriyet probleminde olduğu gibi hayatı bırakıp umumî fikirlerle oynamaya başlıyoruz (MNK, 193.24). Acaba birçok insanda olduğu gibi yemek yerken çirkinleşir mi? (MK-HB, 60.11). Ondan evvel dediğimiz gibi, müthiş bir hava hepimizi eziyor... (MK-HB, 73.12). Gün dilediğimiz gibi doğar (CSBŞ, 196.3). Konuşulduğu gibi yazmak... (TBTC, 430.4) ...orada dediği gibi martta, 9 Rebiülâhir 1297 (8 Mart 1296-20 Mart 1880) Cumartesi günü onu (.....) kaleme almak üzere masa başına oturmuştu (NKİSPBSSİM, 25.22)...müstakil bir tiyatro eseri sahnesinde olduğu gibi belirli bir başlangıcı ve sonu olan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 15.26). Sicilli Osmanî'deki maddenin olduğu gibi tekrarıdır (MKMPVMSSAMİİBKZ, 17.9)...gelişte olduğu gibi yine büyük çınarın altına giderek Bâbü's-saâde tarafına selâm verirdi (MKMPVMSSAMİİBKZ, 58.34). Daha önce de söylediğim gibi, yabancı tesirlerle millî şahsiyetini tamamiyle kaybeden kavimler vardır (KVD, 33.10). Her sahada olduğu gibi, musiki sahasında da ilerleme, inceleme ve deneme ile olur (KVD, 74.4)...ve istediği gibi tasarruf eden... (DVE, 44.19). Objektif bilgilerimiz, eşyanın ve müşahhüs kıpırdanışların olduğu gibi tesbitinden (tesbit edilmesinden)... (DVE, 70.2). Cemalî, mesnevîsinin giriş bölümüne, Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîn'inde olduğu gibi münâcâtla başlar (CHVHM, 286.2). Görüldüğü gibi Cemalî'nin gazelleri ikisi hariç fazla uzun değildir (CHVHM, 297.25).

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanılmasına örnek: ...hamamlarda olduğu gibi bir kapı tokmağı... (MK-HB, 21.20).

2) Gecikmesiz zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Uzandı-ğın gibi dünyâdan insilâh ederek/Dolaş semâları artık düşünde yelyepelek! (SF, 334.23). Doktorlar boğozdaki şişi çıkardıkları gibi kadın dipdiri ayağa kalkacakmış... (AN, 20.21). Garson, düğmeye dokunduğum gibi geleceğini... (AN, 59.29)...doktor işe el koyduğu gibi hastalık bir nevi resmiyet alır... (AN, 78.21) ...hastanın ayağa kalktığını, hele sokağa çıktığını gördüğü gibi yeniden bir baskın yapar... (AN, 82.29). Yahut da çay ibriğinde iki bardak su kaynatmış gibi mesele kalmamıştır (AN, 179.13).

B. Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile üsteleme ifadesiyle yan yana bağlantı kurmaktadır: Bu, insandan insana değiştiği gibi nesilden ne-

sile de değişir (BŞ, 141.1)... onlar gittikleri yere karınca kararınca neşe ve hareket götürdükleri gibi bir sırick hamalı kazancından farklı olmayan kazançlarından devlete vergilerini de veriyorlar (AN, 137.18)...karşiki kahvede oturması işe zarar getirmediği gibi bu mihit değiştirme, kendisinin zihin ve karakter terbiyesi üzerinde de pek müessir olmaz... (AN, 151.1). Bu bir hürriyet problemi olmadığı gibi mülkiyet problemi de değil (MNK, 193.19). Kanunlarımız onu bu kölelikten kurtaramadığı gibi, büsbütün başka şartlar altında teşekkül etmesi lâzım gelen şahsiyetine de kavuşturmamıştır (MNK, 277.32). Şiirlerde halk kelime ve deyimleri kullanıldığı gibi, halk âdet ve geleneklerine, halkın günlük yaşayışından çizgilere de yer verilir (TBTC, 429.7). Bunu bilmediği gibi, gerekli de görmez (TBTC, 441.11). Buradaki kısa hâltercemesi (.....) tatmin edici olmadığı gibi, Sicill-i Osmanî, IV. 501-502'de verilen bilgiler de bilhassa kronolojik yönden çok yetersizdir (NKİSPBSSİM, 22.27)...bizzat Hadîkatü'l-Cevâmi müellifi Vefeyât'ında kaymakam Recep Paşa'nın Süleyman Paşa'nın yanına defnolunduğunu söylediği gibi, 1041'de idam edilen öbür Recep Paşa'nın ise öldürüldükten sonra cesedinin denize atıldığını da belirtir (MKMPVMSSAMİBKZ, 54.27). İnsanoğlu tabiatı işleyerek kendi iradesi altına aldığı gibi, kendisini de maddî ve manevî olarak işlemiştir (KVD, 38.15). Kaldı ki kültürlü bir insan en az bir yabancı dil bildiği gibi, bu dilde yazılan eserleri de okur... (KVD, 202.24). Gerçekten de insan, ölüme çare bulamadığı gibi, kendi kendini diriltmeye de muktedir değildir (DVE, 43.16). Estetiğin konusunu tayinde güçlük çekildiği gibi, bizzat "güzeli" tarif etmede de çok farklı temayüllere rastlamaktayız (DVE, 106.8).

2) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Daha ötede ağaran yoldan bazen yolcu geçtiği gibi buradan da bazen su geçiyor (AN, 170.30). Birçok kirli çamaşırları ortaya çıkardığı gibi, birçok temiz çamaşırları da kirlettiği oluyor (MK-HB, 139.4). Fakat bunlar Divan edebiyatı dilinin tesirinden uzak kalamadıkları gibi, Divan şâirlerinin de, konuşma diline yakın eserler verdikleri görülür (TBTC, 427.14). "Beş duyu", keyfiyet âlemini inkâr edemediği gibi, müşahhas olarak yakalayamaz da... (DVE, 23.22). Bunlar içerisinde gerçekten güzel olanlarına rastlanıldığı gibi (...), dikkatlerin olaylardan uzaklaşmasına sebep olan, sırf sanat gösterme amacıyla yazılan zevksiz gazellere de rastlanmaktadır (CHVHM, 297.14). Bunlar içinde gerçekten uslûbu güzelleştiren örnekler olduğu gibi, zorlamayla yapıldığı anlaşılan ve basma kalıplaşan cinaslar da az değildir (CHVHM, 300.14).

3) Ana cümle çekimli fiili yerinde/ana cümlemsi durumunda bulunmakta ve yardımcı cümle kendisine mutlak ilgiyle özne olarak bağlanmaktadır (alt alta bağlantı): Celvetüliğin ikinci devresi bilindiği gibi (bilindiği gibi Celvetüliğin ikinci devresi) Bursa'da Muakkad Dede ve onun müridi Üftade ile başlar (BŞ, 119.30). Bilindiği gibi Türk şamanları Gök Tanrısının katına ata veya kartala binerek yükselirler (KVD, 13.8). Bilindiği gibi onda eski Türklerin düğünlerini, matemlerini dinlerini, savaşlarını tasvir eden güzel şiirler de vardır (KVD, 13.18). Görüldüğü gibi, Bu-

dizm, var olmayı ıstırap saymakta ve "yok olmayı" mutluluk telâkki etmekte, yoktan gelen varlıkların yine yoka dönüşme ile tam sükûnet bulacağını sanmaktadır (DVE, 25.19). Bilindiği gibi, insan ferdi, iç içe halkalar teşkil ederek gittikçe büyüyen bir cemiyet içinde doğar, büyür ve gelişir (DVE, 58.6). Görüldüğü gibi, "estetğin konusunu tayinde" anlaşmak kolaydır (DVE, 107.7).

-dığı için'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Başka bir şey yapamadığı için sadece hatırlıyordu (BŞ, 28.29). Gelenekler, arkasından başkaları geldiği için veya kendilerine ihtiyaç kalmadığı için giderler (BŞ, 191.27-28). Dolaşmaktan ayaklarım sızlamağa başladığı için bekleme odasına gidiyorum... (AN, 20.4). Fakat Ömer darılacak bir insan olmadığı için renk vermedi... (AN, 156.17)...altında somya olmadığı için kamburlaşan... (MNK, 8.2). Kriz geçtiği için Saim'e gitmek istemiyordu (MNK, 84.31). Yazın bu küçük mahalle kahvesinin bahçesine sık sık gittiğim için, karayelin, tipinin çılgınca savrulduğu akşam içeriye girdiğim zaman yadırganmadım (MK-HB, 9.2)...hiçbirinden söz açmadığım için beni affet! (MK-HB, 206.30). Yalnız bu şâirler birinci sınıf sanatkar olmadıkları için, bu teşebbüs başarıya ulaşamamış... (TBTC, 428.23)...düşmanın Budin'i alabileceğine ihtimal vermediği için Süleyman Paşa hareketinde herhangi bir değişiklik yapmadan ağır ağır ilerleyişine devam etmiştir (MKMPVMSSAMIİBKZ, 36.13)...ve kendilerine servetini yağmalamağa fırsat kalmadığı için, Sarı Süleyman'ın doğrudan doğruya ellerine verilmek yerine daha önce öldürülmüş olmasından dolayı ayrıca gazaplandılar (MKMPVMSSAMIİBKZ, 49.7). Türkler akıncı bir kavim oldukları için, gittikleri ve yerleştikleri her yerde yabancı tesirlere maruz kalmışlardır (KVD, 40.8)... politik ve sosyal konuları ele alamadığı için, sanata büyük önem vermiş... (KVD, 126.7). Kültür eserleri kullanılan kelimelere bağlı olduğu için, zarurî olarak ana dile yabancı kelimeler girer (KVD, 203.6). Bu tip cemiyetlerde, insan, henüz ferdî şuur doğmadığı için rüya ile gerçek, canlı ile cansız, totem ile kendisi arasında bir fark görmez (DVE, 57.18)...ve kandaşımın dertleri ile dertlendiğim için beni kınayan... (DVE, 97.16).

Yüklem ismi olabilmektedir: Fakat bilhassa böyle olduğu içindir... (BŞ, 53.27)...menfâsının Bağdad oluşuna asıl âmil bellediği içindir... (NKİSPBSSİM, 27.3).

-dığı kadar'lı zarf-fiil

A. Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...istedikleri kadar başka sanatları övsünler... (BŞ, 162.25) ...bunu elden geldiği kadar süslemeğe... (AN, 99.10). Zavallı Anadolu'da bu ârazı dilediğiniz kadar ayırabilirsiniz (AN, 237.24) ...ve pencereye koşup avazı çıktığı kadar bağıyor (MNK, 30.4) ...ve dilediğin kadar bakılır sana (MNK, 178.24). İsteddiği kadar kesip biçip atsın (MK-HB, 68.24) ...Türkçe'den mümkün olduğu kadar yabancı kelime ve kaidelerin atılmasını... (TBTC, 433.35) ...Türklerde olduğu kadar gelişmiş değildir (KVD, 99.18). Onun

vecibelerine de elinden geldiği kadar riayet eder (KVD, 139.8) ...istediğiniz kadar büyütüp... (DVE, 34.31) ...Mefisto, istediği kadar çırpınsın... (DVE, 37.21).

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanılmasına örnek:itibaren başlayan devirde olduğu kadar hususî bir zevk... (BŞ, 255.2).

İyelik eki ve "ile" çekim edatı ile birleşik zarf-fiil -yine derece ifadeli- teşkil edebilmektedir: ...o çağda neşrolunduğu kadarı ile "Rüyâ"sını aynen geçirmesi... (NKİSPBSSİM, 2.8).

B. Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil/yüklem yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili/yüklemi ile üsteleme ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: İstanbul, büyük mimarî eserlerinin olduğu kadar (büyük mimarî eserlerinin şehri olduğu kadar) küçük köşelerin, sürpriz peyzajların da şehridir (BŞ, 178.1). Durum, Osmanlıca için olduğu kadar (aynı olduğu kadar), Azerî ve Çağatay edebî dilleri için de aynıdır (TBTC, 422.31). Bu fikir, fertlerin kültür hayatına uygun olduğu kadar millî kültür sahasına da uygundur (KVD, 39.10) ..ve musikiye önem vermeleri, psikolojik olduğu kadar (psikolojik bakımdan olduğu kadar), üslûp bakımından da önemlidir (KVD, 126.17). Bu husus bir yaradılış meselesi olduğu kadar, bir "eğitim" meselesidir de... (DVE, 185.2).

2) Fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile üstleme ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...uykuya olduğu kadar baygınlığa da benzeyen... (MNK, 185.32) ...vücuduna olduğu kadar ruhuna da bağlı görünen... (MNK, 189.29). Bir fikir adamı olduğu kadar bir şair, hattâ bir mit yaratıcısı olan... (KVD, 135.12).

-dığı üzere'li zarf-fiil

A. Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Haleb'e vâillikle uzaklaştırılan Mütercim Rüşdî Paşa değil, kaydettiğimiz üzere Şîrvânizâde Rüşdî Paşa'dır (NKİSPBSSİM, 9.18) ...burada görüldüğü üzere tezyifkâr ve aleyhte bir şekil alır (NKİSPBSSİM, 12.42) ...başlangıçta istemiş olduğu üzere Eğri'ye gitmek için kendisinin de sancak-ı şerifle öbür yakaya geçeceğini ve ulûfelerini vereceğini söyledi ise de... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 45.7). Makber'in mukaddimesinde kendisinin de belirttiği üzere o, şiiri ifadede değil, duyuş tarzında, ruhun iç karanlığında bulur (KVD, 123.14). Birçok hayvanlarda da görüldüğü üzere, hareket ve tavır en basit ve en çok kullanılan bir ifade vasıtasıdır (KVD, 166.3). Bizzat Batı'nın da itiraf ve kabul ettiği üzere, Doğu ile Batı medeniyetleri arasında san'at ve estetik telâkkiler bakımından da çok önemli farklar vardır (DVE, 142.25). Daha önceki sayfalarımızda da belirttiğimiz üzere, İslâm'ın diyalektiği, "fâni varlıklara bakıp Bâki olanı" aramak ve özlemek üzerine kuruludur (DVE, 150.15).

B. Ulama zarf-fiili olarak çekimli fiil yerinde/ana cümlemsi durumunda bulunmakta ve yardımcı cümle kendisine mutlak ilgiyle özne olarak bağlanmaktadır

(alt alta bağlantı): Fakat malûm olduğu üzere yüze karşı yapılan şikâyetler arkadan olanlar kadar şiddetli ve sarîh olamazlar (AN, 198.27). Bilindiği üzere, Servet-i Fünûn Edebiyatı deyimi ile Servet-i Fünûn dergisi etrafında 1895-1901 yılları arasında toplanan yeni bir neslin meydana getirdiği edebiyat kastedilmektedir (TBTC, 434.10). Bunlardan bilindiği üzere Yeniçeriler genellikle Türk terbiyesine göre yetiştirilen Hristiyan çocuklarından mürekkepti (KVD, 92.29). Bilindiği üzere Türkçede kök aynı kalır, ek değişir (KVD, 151.6). Bilindiği üzere hiçbir şeyi tek başına anlamak mümkün değildir (KVD, 164.8).

-dığına dair'li zarf-fiil

İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Rapor verdi belediye doktoru/Öldüğüne dair (CSBŞ, 93.12)...ora için hareket ettiğine dair verdikleri... (NKİSPBSSİM, 13.30) ...böyle bir eser yazmakta olduğuna dair kulağına gelen bir haberi aktarır. (NKİSPBSSİM, 18.10)... 21 Şa'ban 1176'da öldüğüne dair bir kayd düşen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 8.24). Saltanat davası peşinde olduğuna dair gösterdikleri... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 24.5). ...veya usta haline getirildiğine dair pek çok kitap vardır (KVD, 93.7).

Yüklem ismi olabilmektedir: Kolumda işleyen saat/Ve esnemem arada bir/Hep yaşadığıma dair (CSBŞ, 181.26).

-dığına göre'li zarf-fiil

1) Bakış açısı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sonradan öğrendiğime göre muhtelif çarşılarında on binlerce zanaatçı çalışır... (BŞ, 25.3). Sonradan öğrendiğime göre şehir, her yıl bu mevsimde, her senekine benzememekle beraber, ufak tefek bir grip salgını geçirmiş (AN, 76.19). Bu satırlardan anlaşıldığına göre bizim resimli röportajcılığın önü sonuna, evveli âkıbetine benzememiş (AN, 116.27). Aklımda kaldığına göre türbe bir kaya kovuğunun içindeydi (AN, 126.29). Benim öğrendiğime göre, Yorgiya bir anasıyla yaşıyormuş (MK-HB, 155.33) ...müverrihin bildirdiğine göre on beş gün kadar gece ve gündüz, hattâ attan inmemecesine savaşılmıştı (MKMPVMSSAMİİBKZ, 29.11). ...belirtildiğine göre günümüzde geçirdiği ta'mir sırasında eski hususiyetlerinden mühimce bir kısmını kaybetmiştir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 55.1). Denildiğine göre Atatürk Rusların Türkiye Türkleriyle Azerîler arasındaki kültür birliğini bozmak için Lâtin harflerini zorla Azerîlere kabul ettirmeleri üzerine bu kararı almıştır (KVD, 247.19). San'at tarihinden öğrendiğimize göre, fert ve cemiyet olarak insanlık, bu konuda çeşitli "ekollere" bölünüp gelmiştir (DVE, 106.10) ...ve anlaşıldığına göre, İslâm san'atına tamamen yabancı kalmaktadır... (DVE, 143.26).

2) Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Salona girmediğine göre vakit erken olacaktı (MNK, 65.20). Böyle olunca, her umumî fikir, bir şeyin gerçekten var olabilmek için muhtaç olduğu umumî ve hususî vasıflara aynı zamanda sahip olduğuna göre gerçekten vardır (MNK, 305.9). Akşam saat 10.45'te oraya var-

dığına göre, ancak 11'de yemeğe otururlar (MK-HB, 60.5). Nuh deyip peygamber demediğine göre, pek aç olmalısın... (MK-HB, 109.16). Hâlâ dönmediğine göre/Bu seferki seyahatinden/Kabahat yollarda olmalı (CSBŞ, 112.19). Selâ verildiğine göre/Cami-i kebir minaresinde/Günlerden cuma olmadığı halde/Muhakkak ölü var mahallede (CSBŞ, 161.109). Bağdad'a tayini 24 Safer 1296'da olduğuna göre, mektubunun tarihine bakılırsa Namık Kemal, Abdurrahman Paşa'nın vâililiğinden hemen haberdar olmuş gözükmektedir (NKİSPBSSİM, 13.14). Ordunun temelini halk çocukları teşkil ettiğine göre, subayların bu konuda bilgiye sahip olmaları çok faydalıdır (KVD, 29.22). Dil kültürün temeli olduğuna göre, bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şey kültür kavramına girer (KVD, 186.9).

3) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesine uygun olarak gerçekleştiğini (uygunluk) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Dağlarda yaşayan, asırlardan beri yüzlerine bakılmayan vatandaşlarımız, kendi bildiklerine göre orman ve hayvancılıktan geçimlerini temin edegelmişlerdir (KVD, 88.18).

-dığından beri'li zarf-fiil

Hareket zaman başlangıcı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Doğduğumdan beri hiç görmediğim bir harbi... (SF, 173.20). Bir hayâlet gibi dünyâ güzeli/Girdiğinden beri rü'yâlarına/Hepsi meshûr,(KKGK, 115.6). Öztürkçecilik hareketi başladığından beri piyasaya sürülen... (KVD, 225.27).

Zarf fonksiyonu, aynı fonksiyonda kullanılarak "-dir" bildirme eki ile pekiştirilebilmektedir: Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle (SF, 400.9).

-dığından dolayı'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Ama sövmezdi de hoşlanmadığından dolayı (SF, 402.10) ...hâlâ mevcut izlerinden yürüyerek yakalayabildiğimizden dolayı bizim için asıl geçmiş zaman ülkesi olan... (BŞ, 254.3).

-dığından fazla'lı zarf-fiil

Aşırılık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Kalın tahtanın içeriye naklettiğinden fazla dışarıya iade ettiği... (MNK, 35.14).

-dıktan başka'lı zarf-fiil

Ulama zarf-fiili olarak çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile üsteleme ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Ben soluk soluğa yetiştiğim zaman araba dolduktan başka birkaç kişiyi yerde açıkta kalmış buluyorum (AN, 108.26). ("...birkaç kişi yerde açıkta kalmıştı" olmalıydı; çünkü zarf-fiil, "kalmış" çekimli fiili ile ulama yapmaktadır.) ...Varadin'de çıkmasına vesile olduğu isyan kendi başını yedikten başka, IV. Mehmed'in de hükümdarlığını kaybetmesile neticelenmişti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 50.12).

-dıktan sonra'lı zarf-fiil

1) Sonralık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...iyiden iyiye eminduktan sonra onu geriye göndermeğe razı olur (BŞ, 10.19). Biz devamla başladuktan sonra Yahya Kemal de beğendi (BŞ, 210.19) ...döndürüp dolaştırdıktan sonra hep aynı yere getirmesin (AN, 11.1). Çongara'yı geçtikten sonra bu sis arttı (AN, 153.8) ...sesin rüya bittikten sonra kesilmediğini... (MNK, 7.16). Katina Yunanistan'a gittikten sonra evin idaresi tamamıyla Sabriye'nin eline geçer (MNK, 249.9) ...tavllarını şakırtı ile kapatıp çıkıp gittikten sonra bu sükût büsbütün arttı, uzadı (MK-HB, 11.8). Todori'den ayrıldıktan sonra doğruca buraya taşınmıştı (MK-HB, 200.34). Öldükten sonra da yine sizin kadar/Kim beni düşünür, hayalimi saklar? (CSBŞ, 54.3). Sesin öyle güzel ki/Duymak isterdim/Öldükten sonra bile (CSBŞ, 161.6). İslâm medeniyeti devresine girildikten sonra din dili sayılan Arapçadan ve edebiyat dili kabul edilen Farsçadan dilimize pek çok kelime ve gramer şekli geçmiştir (TBTC, 422.19). Konya'yı ele geçirip devlet idaresini vezir sıfatıyla ele aldıktan sonra, 15 Mayıs 1277 (H. 10 Zilhicce 675) dellâl çağırarak şu fermanı her tarafa yayar (TBTC, 425.7) ...bir müddet Bosna taraflarında bulunduktan sonra 1862'de İstanbul'a döner (NKİSPBSSİM, 2.34). ...yani üzerinden dört buçuk ay kadar bir zaman geçtikten sonra alabilmiştir (NKİSPBSSİM, 25.2) ...dönüşünde mîrâhurluk hizmetine bir müddet daha devam ettikten sonra, 9 Safer 1095 (27 Ocak 1684)'de vezir-i sâlislikte kubbe vezirliğine yükselir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 10.6) ...sancak-ı şerif teslim edildikten sonra, Süleyman Paşa Cumâdelâhir başlarında (Nisan/Mayıs) Edirne'den Belgrad'a hareket etti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 35.3). Arap harfleri bırakıldıktan sonra Türkiye'de hat sanatının yok oluşu... (KVD, 18.12). Bizde milliyetçilik akımı, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra ortaya çıkmıştır (KVD, 150.31) ... tabiatun getirdiği "kayıtların", cemiyetin koyduğu "normlardan" daha şiddetli görüldüğünü idrak ettikten sonra, kendi sübjektif dünyasına çekilmekten başka ne yapabiliirdi? (DVE, 63.22) ...ve muhakeme tarzını, içinde doğup büyüyen fertlere aktardıktan sonra, onların, bu "sosyal değerleri ve normları" tenkid etmesine pek tahammül edememektedir (DVE, 67.3) ...ve uzun bir ömür sürdükten sonra, II. Bayezid devrinin sonlarına doğru (M. 1510-1512) İstanbul'da öldüğü... (CHVHM, 281.5). Hümâ, bu büyüleri atlattuktan sonra, yeni bir saraya varır (CHVHM, 289.1).

Yüklem ismi olabilmektedir: O, bu yola girdikten sonradır ki... (DVE, 62.18). Ancak bu yapıldıktan sonradır ki... (DVE, 159.19).

İfadesini sınırlamak üzere "sonra" çekim edatından önce bir zarf unsuru getirilebilmektedir: ...Cinis'i kurduktan on dört yıl kadar sonra bir eşkiya baskınına uğramış... (BŞ, 63.18). Tahta çıktığından birkaç gün sonra babasının âdeta gözünün önünde öldürürler (BŞ, 228.12) ...ve hakikaten tren kalktıktan iki dakika sonra banyan kompartımanında figüranlardan boşalan yerlere onları birer birer yerleştirirler (AN, 25.8). Tren kalktıktan biraz sonra sinirlerdeki gerginlik dönmeğe başlar (AN, 26.19).

2) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Nedir mânâsı, Ma'bûd olduktan sonra, mihrâbın (SF, 491.7). Bir kere zihnimize takıldıktan sonra onların mucizeli bir nebat büyüyüşü ile bir an gelip dört yanınızı almamaları kabil değildir (BŞ, 54.1). Kendi kendime, "istinat noktasını bulmadıktan sonra kuvvet, hatta manivelâ neye yarar?" diyorum (BŞ, 66.19). Yahu iki insan yüzü görmedikten sonra ben dağları ne yapayım... (AN, 192.14) ...üç beş yolcunun parası ile barınmasını temin edecek temiz bir otel yapamadıktan sonra bu işin sonu nereye varırdı... (AN, 198.23). Yeni meydana getirilen kelimeler uydurma ve sun'î olduktan sonra, bunların Türkçe asıllı olmaları bir mânâ taşımaz (TBTC, 441.23).

-ıcı gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...bazı yazıların tonu hiddetli, itham edici gibi görünebilir (KVD, 9.4).

-mazdan evvel'li zarf-fiil

Öncelik ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sen gelmezden evvel buradaydı (MNK, 94.1).

-mazdan önce'li zarf-fiil

Öncelik ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Orta kapiya gelmezden önce serbest bırakmış oluyor (MKMPVMSSAMİİBZK, 58.43).

"önce" çekim edatının ifadesi, kendisinden önce getirilen bir zarf unsuruyla sınırlanabilmektedir: ...Köprülüzâde'nin hizmetine girmezden az önce henüz çavuşbaşı iken Süleyman Ağa'nın, kubbealtı üçüncü vezirliğini işgal eden Merzifonlu Mustafa Paşa'nın maiyetinde, Lehliler ile 24 Cumâdelâhir 1083 (17 Ekim 1672)'de imzalanan sulh müzâkerelerine iştirak ettiğini... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 12.25).

-miş kadar'lı zarf-fiil

Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bütün biçâreler gündüz bu yâd-ı merhametkârı/Duyar sermest olur görmüş kadar ferdâ-yı dîdârı! (SF, 102.5). Hadi dövmüş kadar ol! (SF, 402.2).

-r/-ar gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Köpek sürür gibi insan sürülür mi ayol? (SF, 88.30). Kömür almış deve kalkar gibi doğruldu birden (SF, 429.6) ...bir başka âlemi hatırlar gibi hatırlıyordu (BŞ, 62.12). Uçar gibi koşan... (BŞ, 111.7) ...mahallemizin küçük ve fakir çeşmesini görür gibi olurum (BŞ, 140.10/ ...akşam piyasası yapar gibi ağır ağır gidip geliyor (AN, 10.18). "Bu adam budala mıdır, deli midir, nedir?" der gibi yüzüme bakıyor (AN, 61.12) ...sanki her şeyin rengini o çalgının soldurduğu hissine kapılır gibi olduğu... (MNK, 14.32) ...titremesi ve boğulur gibi olması... (MNK, 27.21). Bir gölge vurur gibi bir candan

öbür cam/Nası geldiye öyle, sessizce aktı, gitti (HD, 54.3) ...gidenlere yalvarır gibi bakıyordu (MK-HB, 12.13) ...çanağımdaki köpüklü sütü emer gibi içeceğim (MK-HB, 63.12). Bir rüya görür gibi gözümde sevinçler var (CSBŞ, 60.5). Saltanat sürer gibi uçuyordum (CSBŞ, 170.4) ...bazı hakikatlere ulaşır gibi olduğumu... (KVD, 9.20) ...Allah'ı görmeyiz, ama "görür gibi" biliriz (DVE, 50.21).

Yüklem ismi olabilmektedir: Dağlar bu cilâlı satıh üzerinde yüzer gibiydi (BŞ, 69.24).

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanılmasına örnekler: ...boğulur gibi bir hal... (MNK, 27.16). Tavanın yıkılmasını bekler gibi bir hali... (MNK, 28.7).

Sıfat-fiil (isim çekim ekli/çekim eksiz) ve çekim edatı durumunda çekim ekli isim birleşigi olanlar:

-acağı anda'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Göz göze gelecekleri anda Ferit ayağa kalktı... (MNK, 288.20).

-acağı hakkında'lı zarf-fiil

İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bütünün sırrı bilinmeden hiç bir şeyin doğru ve tam bilinemeyeceği hakkında belki ona babasından gelen... (MNK, 84.9).

-acağı hususunda'lı zarf-fiil

Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...vezir-i âzamlık hizmetini yerine getirebileceği hususunda iknâ etmişti (MKMPVMSSAMİİBKZ, 31.17).

-acağı ölçüde'li zarf-fiil

Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sınırlı olan maddeyi insan havsalsının alamayacağı ölçüde küçültebilirsiniz... (DVE, 34.29).

-acağı sırada'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...istintakının başlayacağı sırada, divan-ı harbi te'sir ve nüfuzu altında tuttuğu şühnesini önlemek maksadile seraskerlikten ayrılıp yerine İzzet Paşa ta'vin olunmuştu (NKİSPBSSİM, 12.24) ...bâzı sözlerini Süleyman Ağa'ya açacağı sırada, meclislerinde hizmetli iç ağalarının bunları duymalarını istemediğinden onlara hitâben söylediği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.12).

-acak derecede'li zarf-fiil

Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...münakaşa kabul edecek derecede müsamahalı idi (BŞ, 84.4) ...sınıflar muvazenesini alt üst edecek derecede paralı ve eğlenceli olmamıştı (BŞ, 215.28). Penceresiz koridorun arnavut kal-

dırımına benzeyen taşları ayak kaydırarak derecede buz tutmuş (AN, 58.32) ...veya sentez vücuda getirmenin imkânsız denilecek derecede zor oluşudur (KVD, 109.9) ..."tecnîs" hevesi, moda kelimesiyle vasıflandırılacak derecede yaygındır (CHVHM, 300.12).

-acak halde'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleştiği halde/durumda gerçekleştiğini (hal) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ufak bir himmetle günün emrine verilecek hâlde olan... (BŞ, 192.12)... teknik kusurlarını yakalayacak halde bulunmadığım için... (AN, 155.18).

Yüklem ismi olabilmektedir: ...bekleme odası oturulacak hâlde değil... (AN, 17.15). Yalnız bu mücadelenin anlarını birbirinden ayırt edecek hâlde değildi (MNK, 81.20). Hiç lâtife yapacak hâlde değilim (MK-HB, 212.18).

-acak surette'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleştiği surette gerçekleştiğini (tarz) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Sonra artık hiçbir yağmurdan pervam kalmayacak surette ıslanmış olduğum için... (AN, 111.13).

-acak şekilde'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...ara kafiyeleri belirleyecek şekilde bölünerek... (NKİSPBSSİM, 23.16) ...ona sunduğunu tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır (CHVHM, 284.7).

-acak/-acağı yerde'li zarf-fiil

1.a) "-acakken, -malıyken, -ması gerekirken/-gerektiği halde/gerekir(di) fakat" anlamında çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Tevâbiyle Ömer durdu, kalkacak yerde (SF, 270.6). Gezecek yerde o âvâre nazarlar dalıyor (SF, 380.31). Ak Şemseddin darılıp gideceği yerde şeyhin kapısının köpekleriyle ve onların çanağından karnını doyurur (BŞ, 11.20). Fakat çocuk içeri gireceği yerde sokağa fırlıyor (AN, 95.13). Adam kızacağı yerde Ferid'in bir yüzüne, bir de ayaklarına bakıp bir kahkaha attı ve yürüdü (MNK, 88.14). Ona bu sualin hesabını soracağın yerde, gözlerindeki edediliğin kasidesini ona, müstebidin kendisine okumak arzusuna düştüm (MNK, 128.11). ...kendi gözlerini bana verceğin yerde, benim gözlerimle ona bakarsın (MNK, 294.16). Böyle yapanlar dikkatlerini bahsedecekleri şeye verecekleri yerde belli kelimelere verirler (KVD, 187.18).

1.b) "-yor(-sun, -uz)/-makta(-sın, -ız) fakat" anlamında çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Oturup dil dekecek yerde gidip döksene ter! (SF, 411.1). Türkçeyi gelişigüzel uy-

durma kelimelerle bozacak yerde, onu kökü, bünyesi, dalları, tarihî gelişimi ve Türk düşüncesi ile münasebeti bakımından ele alsaydık... (KDV, 155.9).

1.c) "-acakken, -rlardı fakat" anlamında çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Eski zaman erkekleri, kahvede birbirleriyle dertleşecek yahut çatışacak yerde bayanlar, analar, büyük analar, süt ahret vesaire anaları arasında melekâne sohbetleriyle gecelerini geçirseydiler... (AN, 158.10).

2.a) "-ması gerektiği halde, -ması gerekmesine rağmen, -ması gerekmek fakat" anlamında isim-fiille zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...ve gaz şişesi hevenkleri arasında oturacağı yerde karşığı kahvede oturması... (AN, 150.27) ..."onu" diyeceğim yerde, onun ismini tekrarlamak... (MNK, 133.11). Güneşe bakacak yerde/Geceye sarılıp kalmak (CSBŞ, 69.5).

2.b) "-ması gerektiği halde, -ması gerekmesine rağmen, -ması gereken fakat" anlamında sıfat-fiille zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: Dünyayı seyredecek yerde dürbünün kendisine bakan... (KVD, 185.23).

-dığı anda'lı zarf-fiil

Gecikmesiz zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...gözleri katıldığı anda, kapı çalındı (MNK, 67.1). Bunlar vak'aya katıldıkları anda, kısaca tanıtılırlar (CHVHM- 294.28).

İyelik eki almış "-dık"lı sıfat-fiilin, bulunma ekli "an" kelimesi ile birleşik zarf-fiil teşkil etmeyerek sıfatı olarak kullanılmasına örnek: İnsanın en neşeli olduğu anda bile "dünyanın boşluğu ve fâniliği" bir sızı gibi duyulur (DVE, 151.18).

-dığı hakkında'lı zarf-fiil

İlgi ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Polis ve adliye tarafından hiç tehlike olmadığı hakkında Aziz'in verdiği... (MNK, 224.4) ..vezir-i âzam Merzifonlu Mustafa Paşa'nın da Süleyman Ağa aleyhinde çalıştığı hakkında (olan)... (MKMPVMSSAMİBKZ, 7.15)... Fındıklılı Mehmed Ağa, Süleyman Paşa'nın ne sûretle sadrâzamlık mevkiine geldiği hakkında diğer müverrihlerden çok daha farklı ve tafsilâtı bilgiye sâhib olmuştur. (MKMPVMSSAMİBKZ, 31.33).

"-ki" aitlik eki alabilmektedir: ...bir yaradan ileri geldiği hakkındaki izahını (MNK, 19.4).

-dığı halde'li zarf-fiil

1) Ulama zarf-fiili olarak çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Bu vesileyle bilmediğim birçok şeyleri öğrendiğim hâlde onu bir türlü bulamadım (BŞ, 16.22). Sultan Ahmed Camiinden ewel başlandığı hâlde, IV. Mehmed devrinde biter (BŞ, 175.7). Yolculuk

başlayalı iki saat olmadığı halde otobüste aşağı yukarı herkes birbirini tanıyordu (AN, 43.20). Böyle olduğu hâlde halk onu severdi (AN, 264.31) ...hava güzel olduğu hâlde, paltosunun yakasını kaldırıp yüzünü içeri doğru çekti ve yürüdü (MNK, 60.18). Ferdiyet sadece biyolojik vahdetimizi ifade ettiği hâlde şahsiyet onu aşan ve emri altına alan sosyal hüviyetimizdir (MNK, 277.24). Bunları bildiğim hâlde eskiden merak etitğim kınalı'nın evlerini şimdi büsbütün görmeğe can atıyorum (MK-HB, 60.24). Orntalıkta güneş olmadığı, hava yine bulutlu olduğu hâlde, tatlı bir aydınlık vardı (MK-HB, 183.8). Kırıldığını bildiğim hâlde/Ne diye çemberimi ararım? (CSBŞ, 149.1). Cıvcıvli yerine düştüğüm halde/Bir kere olsun olta atamadım (CSBŞ, 164.15)...Orhun yazıtlarında (Köktürkçe) pek yabancı kelime bulunmadığı hâlde, Uygurca metinlerde, Buda dini tesiri ile Sanskritçe menşeli bir çok kelime görülmektedir (TBTC, 422.3) ...bâzi düşünceler ileri sürüldüğü ve bazı denemeler yapıldığı hâlde, dildeki ikilik ortadan kaldırılamamış... (TBTC, 424.20) ...berâberlerine üç günlük erzak aldıkları halde seçme süvâri kuvvetleriyle boğazı geçtiler... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 29.3) ...lûgat hazinelerini zenginleştirdikleri halde, bizde tam tersi yapılıyor (KVD, 8.14). Köyde herkes hemen hemen aynı işi yaptığı halde, şehirde her sahada büyük bir farklılaşma görülür (KVD, 80.9). Nitekim "objeler" birer "bilgi yükü" taşıdıkları halde, bu yüklerinin şuuruna sahip değil-lerdin (DVE, 71.7). "İlkel cemiyetler", dehâların doğmasına imkân hazırlamadığı halde "ileri cemiyetler", dehâların doğuşu için bereketli bir ortamdır (DVE, 123.9). Bir padişah olduğu halde hayatının başlıca gayesi aşktır (CHVHM, 296.14).

2) Yine ulama zarf-fiili olarak fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile zıtlık ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: ...Hacı Bayram-ı Veli için bir hatim başladığı hâlde kendisini unutmamasına... (BŞ, 16.11). Hayatta akla gelmediği halde başa gelen... (AN, 101.15) ...kardeş kardeş yarenlik ettiği halde otelde mutlaka yalnız yatmak istemesine... (AN, 189.3) ...mânâları anlaşıldığı halde, geri kalan kelimeleri yakalanmayan... (MNK, 20.19) ...uzun uzun çalındığı halde açılmayan... (MNK, 120.8) ...deli olmadıkları halde, gördükleri... (MNK, 150.32). Ve şerefli birisi olduğu halde arkasından şerefsizliği bağırılan... (MK-HB, 69.13) ...her gün önünden dört beş defa geçtiğimiz halde iyice göremediğimiz... (MK-HB, 87.5). ...Günlerden cuma olmadığı halde/Muhakkak ölü var mahallede (CSBŞ, 161.12). Bir filolog olmadığı halde son derece isâbetli görüşler ortaya atan... (TBTC, 438.32) ...yazıldığı halde konuşulmayan... (TBTC, 439.7) ...son çâre olarak düşündüğü halde ricasını telgrafla doğrudan doğruya Abdülhamid'e intikal ettirmek fikrinden sonunda vazgeçtiğini... (NKİSPBSSİM, 27.5) ...orduda sefere iştirak etmediği halde ulûfe alanları... (MKMPVMSKSAMİİBKZ, 40.18). Kafasında çok parlak hayaller oldu halde şiir yazamadığından şikâyet eden... (KVD, 213.10).

İyelik eki almış "-dık"lı sıfat-fiilin, bulunma ekli "hal" kelimesi ile birleşik zarf-fiil teşkil etmeksizin sıfatı olarak kullanılmasına örnek: Yattığı hâlde bile kendi ağırlığını taşıyamayan bu vücut... (MNK, 177.10).

-dığı müddetçe'li zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleştiği süre kadar gerçekleştiğini (süre) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar (KGK, 91.17). Fakat o, aksini iddia ettiği müddetçe, hiç kimse bu parmaklara bir sahip bulamazdı (MNK, 150.16). Karanlıkta söyledğin müddetçe/Sesinden semaya akseden bahçe/Sâkin güllerini açtıkça bir bir/Bunalmış ruhların tesellisidir (CSBŞ, 175.7). Beş duyuya bağlı olarak çalıştığı müddetçe, insan zihni, müşahede ettiği âlemi parçalayarak öğrenmek istemektedir (DVE, 15.1). O, gözleri açık olduğu müddetçe, müsbet veya menfi bir "iş" halindedir (DVE, 83.16).

-dığı sırada'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yatmağa hazırlandığım sırada otelci odama girdi (AN, 189.28). Bavulumu kapamağa uğraştığım sırada nine telâş içinde bana kıştı (AN, 199.11). Divan-ı harbin vereceği kararâra intizâr olunduğu sıralarda Hikmet Bey İstanbul'dan Midilli'ye gelmiş... (NKİSPBSSİM, 15.19). Kemal'in bu mektubu yazdığı sırada Selâmî Paşa, Bolayır kumandanı idi (NKİSPBSSİM, 23.40) ...kendisinin idamını istemek için harekete geçtiği sırada, ondan dilediği yardımı esirgememiş... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 25.9) ...yâni aradan bir on altı-on yedi sene geçtiği sırada kanaatini ifâde eden... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 41.20). O, daha nâzil olduğu sırada yazıya geçirilmiştir (KVD, 17.21).

"sıra"dan önce, belirsizlik sıfatı getirilerek zarf-fiil hareketinin ifadesi genelleştirilebildiği gibi işaret sıfatı getirilerek de özelleştirilebilmektedir: Bu üç arkadaş eğlenmek için sarayın bahçesine gittikleri bir sırada, Şemse, aşkını belirtmek için elindeki turuncu Hümâ'ya atar (CHVHM, 288.13). Yani Efendi ile uğraştığım bu sıralarda, herkesin merakını çeken, bu herkesin içinde evvelce ben de dahil olup da sonradan çıktığım, köpekli adamı göremiyordum (MK-HB, 136.1).

-dığı takdirde'li zarf-fiil

Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Nasıl bir dünyada ben, Selma'ya kavuştuğum takdirde, ondan mahrum kaldığım zamankinden daha az bedbaht olabileceğime emin olabilirim (MNK, 193.30) ...katlini sadrâzam bizzat gelerek kendisinden istediği takdirde, onun bu arzusunu geri çeviremeyeceği cevabında bulunur (MKMPVMSSAMİİBKZ, 13.30). İşlenildiği takdirde her Türk masalı veya destanı millî ve insanî dağır taşıyan bir sanat eseri haline getirilebilir (KVD, 54.13). Kanaatime göre Dil Kurumu, ilmî bir araştırma müessesesi olduğu takdirde, Türk kültürüne çok faydalı olacaktır (KVD, 261.16) ...böyle yaptıkları takdirde kendilerinin zaman içinde eriyip gittiklerini göstermektedir (DVE, 194.15) ...ve isteği kabul edilmediği takdirde Çin'i yağmalayacağını söyler (CHVHM, 290.20).

-dığı veçhile'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...Süleyman Paşa, daha önce kararlaştırdıkları veçhile Turla kenarında kendisile buluştu (MKMPVMSSAMIİBKZ, 28.6).

-dığı yolda'lı zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...onun tavsiye ettiği yolda bir mémoires yazmağı vâdeden... (NKİSPBBSİM, 25.17).

Sıfat-fiil (isim çekim ekli) ve isim birleşği olanlar:

-acağı zaman'lı zarf-fiil

Devamda gerçekleşme ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Nihayet güneş iki dağın arasında kaybolacağı zaman, son bir ışık, olduğumuz yere kadar uzandı (BŞ, 70.5). İstasyona gideceğim zaman hanın avlusunda sokağa, vekil ve sefir otomobillerine taş çıkartacak bir lüks otomobil yürüdü... (AN, 63.12). Ben seni çağıracağım zaman zili üç kere çalarım... (AN, 96.14). Nitekim Allah, yer yüzünde bir "halife" olarak insanı "yaratacağı" zaman, melekler "yer yüzünde bozgunculuk edecek ve kan dökecek" kimseler yaratmanın hikmetini anlayamadıklarını belirtmişler... (DVE, 51.11).

-dığı gün'lü zarf-fiil

1) Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: İşlenmiş mermerin üstüne aydınlığın nimeti onun fırınında pişmiş taze bir ekmek gibi düştüğü gün, mimarî kendisini bulmuş sanılır (BŞ, 189.21). Ve o baş girdiği gün tuncuna heykeltıraşın/Batmayan bir güneş aksiyle dolar kubbelere (HD, 79.3). Sen başka ömre bağladığın gün hayâtını/Ben taş basıp da bağırma, bir gün döner dedim (HD, 151.21). Tekrar duyduğum gün sesimi gök kubbede/Hatırla ki mahşer günüdür (CSBŞ, 140.28).

2) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Gerçek yapıcılığın, mevcudu muhafaza ile başladığını öğrendiğimiz gün mesut olacağız (BŞ, 192.16).

İyelik eki almış "-dık"lı sıfat-fiilin, "gün" kelimesi ile birleşik zarf-fiil teşkil etmeden onun sıfatı olarak kullanılışına örnekler: Seneler var ki harâb olmadığım gün bilmem (SF, 379.17). Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü (KGK, 18.5). 1928 Sonbaharında ANkara'ya ilk geldiğim günlerde... (BŞ, 5.9). ...kardeşinin ölüm haberini Emir Seyfeddin Ayba'nın kendisine getirdiği günüm gecesinde... (BŞ, 85.16) ...ilk gittiğim gündü (AN, 201.1). Çılgın Boğaz'ın taşla kilitlendiği günde (HD, 23.3). Bugün yer yüzünde olduğum gün (CSBŞ, 153.3) ...ilk mektubun eline geçişi Bağdad'a vardığı güne tesadüf eder (NKİSPBBSİM, 5.12) ...Sarı Süleyman'ın daha vezirliğe geldiği gün Şâhin Mustafa Ağa'nın mans ıbının değişmesini sağladığı... (MKMPVMSSAMIİBKZ, 25.14).

-dığı vakit'li zarf-fiil

1) Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Geldikleri vakit sen de gel e mi? (AN, 130.11) ...ve kamaştırıcı güneş altında uzaktan bakıldığı vakit âdeta dalgalanarak sulara girip çıkmakla eğleniyor gibi görünen... (AN, 169.16) ...ziyârete geldiği vakit meclislerinde geçen... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 9.17). Paşa, rikâb-ı hümâyûna geldiği vakit, kendisi enderun ağalarının ortasında gizlenmiş olduğu halde sadrâzamin konuşmasını takib edecektir (MKMPVMSSAMİİBKZ, 13.34) ...bilhassa geceleyin hareketler göze görünmez olduğu vakit, uzaktan haber verici bir vasıta olmak dolayısıyla... (KVD, 167.25).

2) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...böyle bir kaç dakika içine sıkıştırıldığı vakit, yılların içinde inhilâle uğramaktan kurtulan tesirleri son derece kesafet kazandığı... (MNK, 25.5).

İyelik eki almış "-dık"lı sıfat-fiilin, "vakit" kelimesi ile birleşik zarf-fiil teşkil etmeden onun sıfatı olarak kullanılmasına örnek: İstanbul'da barbunya balığının on dört lira olduğu vakitlerde, bu balıkların kara okkası beş kuruştur (MKHB, 95.14).

-dığı zaman'lı zarf-fiil

1) Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: On üç yaşında idim aldığı zaman ketebe (SF, 124.23). Ankara'ya geldiği zaman Hacı Bayram'ı müritleriyle ovada mahsul toplarken görür (BŞ, 11.12). Von Moltke Beylerbeyi Sarayında II. Mahmud'un huzuruna kabul edildiği zaman isteğe isteye düşülen bu fakirlikten şaşırır (BŞ, 247.2). Şehabeddin Süleyman'ın makalesini okuduğum zaman Bursa'daydım (AN, 93.22) ...dışarı çıktığımız zaman gece olmuştu (AN, 155.23). Odasına döndüğü zaman, aydınlık artmıştı (MNK, 21.15) ...Nedime'den ayrıldığı zaman başlayan... (MNK, 101.20). Bir gün, gurûba karşı göçüp gittiğim zaman/Yaklaş biraz mezwârıma, at sen de bir demet! (HD, 151.19). ...içeriye girdiğim zaman yadırganmadım (MK-HB, 9.3). Liseye girdiği zaman bu hulyaları çoktan unutmuştu (MK-HB, 158.16). Yalnızlık nedir göreceksin öldüğün zaman (CSBŞ, 185.26) ...bunların cevaplarını da, Bağdad'dan gidecek güvenilir kimseler bulduğu zaman, araya uzun bir fasıla girdikten sonra gönderebilmiştir (NKİSPBSSİM, 5.7) ...Süleyman Ağa, sadrâzam pâdişahın huzuruna vardığı zaman kendisi hakkında söyleyeceklerini dinleyebilmek için... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 13.32). Bir rivayete göre Şinasi, Tasvir-i Efkâr'ı çıkardığı zaman, Abdülaziz'in gönderdiği 500 altını kabul etmez (KVD, 118.24).

2) Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Peşimden gelen köpeğin mevcut olmadığını söylediği zaman da, bu dünyada istihzamızdan kurtulmaya lâyük hiç bir şey olmadığını söylediği zaman da, aşkın bir ahmaklık olduğunu söylediği zaman da haklıdır (MNK, 128.14-17). Galile, müşahede ve tecrübelerinin neticesini toplayarak "Dünya dönüyor" dediği zaman, realiteye değil de eski cümlelerin haki-

katine inanan insanlar dehşete düşmüşler ve Galile'ye azap çektirmişlerdir (KVD, 172.28).

3) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...çağırdığım zaman iç donu ve çorapsız şıpidik pabuçla geliyor... (AN, 60.10). İkide birde "Aman oğlum odun..." dediğim zaman hiç yüksünmüyor... (AN, 60.14). Sen ahlâksızlığa karar verdiğin zaman da beceremiyeceksin (AN, 242.24) ...siyah noktalar birbirine degecek kadar yaklaştırıldığı zaman peyda olan... (MNK, 25.17). Sosyolojide fert ve cemiyet gibi umumî fikirler birer cevher olarak kabul edilmediği zaman, tarihî vetire içinde, hangisinin evvel olduğu münakaşasına başlanır... (MNK, 305ir Hamlet'i girdiği zaman, yalanlara pek yakınızdır (MK-HB, 76.19) ...başkalarına anlatıldığı zaman onlar üstünde hiç bir tesir bırakmıyor (MK-HB, 204.23). Sen istediğin zaman/Senindir bu yıldızlar (CSBŞ, 63.13). Karşılaştığımız zaman ne onlar bizi, ne de biz onları yadırgarız (KVD, 152.2). Düşünmeden konuştuğumuz zaman, eğer mekanizmaya hâkim isek, sözlerimizin saçma olmaması... (KVD, 162.6). Kendini bunların boyunduruğunda hissettiği zaman bedbaht olur... (DVE, 61.9). Hatta muhtaç olduğu iklimi bulduğu zaman yeniden filizlenebileceğini de hissettirmektedir (DVE, 197.22).

İyelik eki almış "-dık"lı sıfat-fiilin, "zaman" kelimesi ile birleşik zarf-fiil teşkil etmeyerek onun sıfatı olarak kullanılmasına örnekler: Kendimi yirmi yıl önce Erzurum'da lisede edebiyat muallimi olduğum zamana dönmüş sandım (BŞ, 68.18) ...yaşadıkları zamanın meseleleri ve modaları arasında... (BŞ, 93.32) ...yaşadığı zaman ve mekânın şartlarına göre... (DVE, 108.9) ...genellikle olaylarda heyecanın doruk noktasına ulaştığı zamanlarda kahramanlar ağızından söylenen bu şiirler... (CHVHM, 297.10).

Sıfat-fiil ve isim çekim eki birleştiği olanlar:

-acağına'lı zarf-fiil

A. Ulama zarf-fiili olarak "-acak yerde, -mak yerine" anlamında çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile zıtlık ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Onu çözeceğine, tekrar bağladı (MK-HB, 13.15). Ben senamaya gideceğime ona bu parayı verebilirdim (MK-HB, 26.34). Bütün fukara halk, yüz elli lira ile ev yapacaklarına bayram yaklaşıyor diye çocuklarına bir ceket, bir pantolon, bir de yemeni almışlar (MK-HB. 209.37). Onlar beni görmemezlikten geleceklerine, ben görmemezlikten geldim (MK-HB, 218.3). Öztürkçeciler, yüzlerce yıldan beri günlük dile girmiş, mânâlarını herkesin bildiği kelimeleri ayıklamakla uğraşacaklarına, henüz geniş kitlenin bilmediği terimlere karşılık bulurlarsa çok iyi ederler (KVD, 197.9).

B. Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Nihayet şoför tekrar döneceğine söz veriyor... (AN, 109.1) ...sabaha çıkamayacağına kalıbımı basarım (MK-HB, 12.4) ...sanat ve kültür kaynağı olabileceğine şüphe yoktur (KVD, 142.11)

...bütün Türk edebiyatları arasında yeni bir senset doğacağına hiç şüphe yoktur (KVD, 249.15).

"-a" ekinin, iyelik eki almış "-ancak"lı sıfat-fiille birleşik zarf-fiil teşkil etmeyerek tâbi olma ifadesiyle kullanımına örnekler: ...ve irade gücü ile dünyayı değiştirebileceğine inanması... (KVD, 119.18). Güzel bir sözün mânâsız olacağına kolay kolay inanılmaz (KVD, 163.4) ...ve saçma bir şey olacağına inanıyor (DVE, 40.4).

-acağında'lı zarf-fiil

Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...onun da başını yiyeceğinde şühnesi bulunmadığı... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 30.24).

-acağından'lı zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...hatırasına hürmetsizlik olacağından, bütün bunları şiddetli ihtirasa bağışladığım için yazmıyorum (MK-HB, 178.6). Bu konuya ileride genişçe yer verileceğinden şimdilik geçelim (DVE, 144.6). ...güzel konuşma, bir yönü ile "güzel yazmaya" da bağlı olabileceğinden İslâm'da "kitabet" (güzel yazma) da güzel san'atlar eğitiminde kendine esaslı bir yer bulmuştur (DVE, 154.27).

-(a)rcasına'lı zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Silkindi ve çocukluğuna ait hâturaarın hücumundan kaçarcasına odasına girdi (MNK, 15.1). Yere geçercesine yere eğildi, kadan! (HD, 90.4) ...ağacı taklit edercesine gelişir (MK-HB, 46.17). Rüzgârın içinde birbirini ezercesine kaçıştılar (MK-HB, 62.26) ...küçücük seyrek dişlerini birbirine geçirircesine sıkardı (MK-HB, 169.25).

-asıya'lı zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...ben onu çıldırmasıya sevmiştim (MK-HB, 185.5). Sabahın o ölesiye krizini geçiren... (MK-HB, 219.24).

-dığına'lı zarf-fiil

1) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Onun gazete çıkarırken "halk"ı aydınlatmak ve "halk" adına konuşmak fikri taşıdığına hiç şüphe yoktur (KVD, 117.29). Din ve ibadetin bir iç huzuru erdiğine hiç şüphe yoktur (KVD, 148.2).

2) Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Hümâ'yı bulduklarına çok sevinen... (CHVHM, 290.17).

Kalıplaşarak sıfat ve zarf olarak kullanılan şekli "alabildiğine" için örnekler: ...alabildiğine haris... (BŞ, 14.1) ...alabildiğine sabırsız... (BŞ, 75.30) ...alabildiğine uzanıp gidiyor gibi... (AN, 17.7). Alabildiğine, ufka kadar onundu (MK-HB,

158.21) ...incir çekirdeğini doldurmayan bir konuyu alabildiğine uzatan... (KVD, 201.8).

"-a" ekinin, iyelik eki almış "-dık"lı sıfat-fiille birleşik zarf-fiil teşkil etmeksizin tâbi olma ifadesiyle kullanılmasına örnekler: ...Fars kültüründen geldiğine inandığı... (KVD, 120.25). Gökalp gibi o da Türklerin "millî bir kültürü" olduğuna, Türk halkının diline ve dehasına inanıyordu (KVD, 135.19) ..."Hayy" sıfatından kaynaklandığına iman etmek... (DVE, 45.30).

-dığıınca'lı zarf-fiil

1) Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sudur akar kendi bellediğince (CSBŞ, 133.2).

2) Derece ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...fakat elden geldiğince yeni terimlerin Türkçe köklerden türetilmesini... (KVD, 196.32).

-diğında'lı zarf-fiil

1) Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...biraz önce Nedi-me'den ayrıldığında hazırladığı... (MNK, 90.31). Gözlerimi açtığımda kapının vurulduğunu duydum (MNK, 264.6). Bir gün sılaya geldiğimde/Bir şeyler sezersen hâlimde (CSBŞ, 163.1). Geldiğinde söyleyin haberi olsun kuşlar (CSBŞ, 192.19). ...hayatı sona erdiğinde bu ziyâret ettiği makamlar onun âhiret durağı olacaktır (NKİSPBSSİM, 15.29) ...Bağdad'a geldiğinde yazdığı... (NKİSPBSSİM, 16.20) ...Bender'e vardığında Abdullah Paşa'nın lütuf ve ihsanlarına mazhar olduğunu... (MKMPVMSSAMİBKZ, 8.38) ...Viyana önünde uğradığı büyük mağlûbiyetin haberi 29 Ramazan'da Belgrad'a gelidğinde, bekledikleri fırsat ânının çatıldığını görerek mahvı için harekete geçtiler (MKMPVMSSAMİBKZ, 23.24). On beş yaşına geldiğinde ise, son derece güçlü kuvvetli bir kahraman olur... (CHVHM, 287.17). O, köşke vardığında Perîzad'la karşılaşır... (CHVHM, 289.20).

2) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Bu hiviyeti ile düşünülduğünde, gerçekten "güzel san'atlar", akıl için olmaktan ziyade "gönül için" vardır (DVE, 139.7).

3) Konu ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...DTCF nüshasının, Hayri Akyüz'ün şahsî kütüphanesindeki nüsha olduğunda şüphe yotur (CHCHM, 285.11).

-diğından'lı zarf-fiil

Sebeb ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Sabahın rutubetiyle yerdeki kuru çam dalları nemlenmiş olduğundan yürümekte zahmet çekiyorum (MNK, 268.11) ...Midilli-Bağdad mektuplaşması, güç şartlar içinde cereyan ettiğinden çok gecikmeli olmuştur (NKİSPBSSİM, 5.2). Süleyman Paşa'nın bundan bahseden mektubunu görmediğinden "Keşfü'l-Hakayık"ı alelâde bir terhib sanan...

(NKİSPBSSİM, 24.27) ...hizmetli iç ağalarının bunları duymalarını istemediğinden onlara hitâben söylediği... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.13) ...kendisine gizlice sad-râzamlık vadedildiğinden, önünde bir rakib teşkil edecek Melek İbrâhim Paşa'nın bertaraf edilmesini kendi menfaati bakımından da uygun bulan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 30.16) ...ve nezakette daima en önemli bir vasıta olarak kullanıldığından, ona yalnız ilk dil değil, ebedî bir dil güzeyle de bakılabilir (KVD, 167.20). Ses, söylenir söylenmez havada kaybolan bir unsur olduğundan onu hatırlatacak, unutulmayacak hale getiren vasıtalar icad edilmiştir (KVD, 168.18). İslâm'da ruh, "Rabbanî emirler cümlesinden" olduğundan, organizma ölüp bir kül yağınına dönse bile, ruhun varlığı, "ilâhî iradeye" bağlı olarak devam eder (DVE, 20.15). Madde, tabiatı itibarı ile üç boyutlu olduğundan daima "sınırlı" bir varlık tezahürü olarak düşünölmelidir (DVE, 26.9).

Yüklem ismi olabilmektedir: Sana oşnut olmadığım (CSBŞ, 108.18).

-dıkça'lı zarf-fiil

1) "her... -dığında/-mada" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda vakit vakit gerçekleştiğini (vakitlenme) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Beyninde bütün dalgalar öttükçe müker-rer/Sâhilden uzansam, der, eder tayy-ı merâhil (SF, 34.22). Fukarânız kılıyor, ak-lına geldikçe, namaz (SF, 165.27). Zamân-ı rüşdünü andıkça ağlasın dursun (SF, 340.31). Canlanır levhası hâlâ beşer ettikçe hayâl (KGK, 22.9). Gaşyolur dinledikçe yıldızlar (KGK, 111.10). Ses bir kartal gibi süzölüp yükseldikçe ruhumuzu da beraberinde süröklüyor (BŞ, 55.15). Dışarıdan o kadar çok şeyin yıktığı insan onu dinledikçe kendi içindenyeniden doğar (BŞ, 97.1). Adamcağızın ara sıra ayakları karcıncalandıkça dolaşcak biryeri bile yok (AN, 25.1). Şimdi o bağırıp çağırıldıkça herkes gülüyor (AN, 44.4). Evet, lutûatçılar yerini getirdikçe halkı güldürmek için ayıp lâkırdılar söylemekten geri durmazlardı (AN, 138.7) ...hatırladıkça fena oluyorum (MNK, 28.22). Kendisi bunları hatırladıkça yüzü kızarırdı (MNK, 247.16). Gözlerim yandı dokundukça kızıl saçlarına (HD, 12.10). Rüzgâr estikçe sulardan sayısız ses duyarım (HD, 40.4). Sana baktıkça ne duyuyorum, ne oluyorum, bilmiyorum ki... (MK-HB, 207.4). Oynar gördükçe dalgalarda beşer hayalimi/Bakar bakar imrenirim şükûnuna eşyanın (CSBŞ, 87.7). Size imrendiğim oluyor/Olan biteni düşündükçe (CSBŞ, 103.8). İnsan, "ruhî güçlerini" kullandıkça, büyük merhaleler kattetti (DVE, 86.12). Fırsat buldukça da bu hüviyetini ortaya koydu (DVE, 142.8). Soludukça dirilip tiryakla doluyordum (HBG, 8.56).

Vakitlenme ifadesi "her" ile pekiştirilebilmektedir: Ey her nefes aldıkça ömürler kazananlar! (SF, 499.8) ...her vapur geldikçe kalktı, iskeleye koştu... (MNK, 296.1). Her geçildikçe basılmış ve düzelmiş toprak (KGK, 43.11). er sıkıldıkça arar (KGK, 89.16).

2) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi sürdükçe/hareketinin gerçekleşmesi sürdükçe arttığını/gerçekleşmesinin arttığını (artma) ifade eden bir

zarf durumunda bulunmaktadır: Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak (SF, 358.34). Hele baktıkça adam kahroloyur, elde değil (SF, 424.5). Geçtikçe her dakika belirir seher (KGK, 30.2). Benzim, ölümün şi'ri yayıldıkça sarardı (KGK, 128.1) ...yürüdükçe değişen... (BŞ, 50.24). İstanbul gittikçe ağaçsız kalıyor (BŞ, 191.25). Onlar büyüdükçe, Ferid'in kulağındaki uğultu şiddetleniyordu (MNK, 15.19). İntibak zorlaştıkça ferdiyet artar (MNK, 272.31). Neden çöşkun suların sesi gittikçe dindi? (HD, 48.20). Gittikçe kabarıyor, amanın, bu dalgalar (CSBŞ, 30.9). Yaşım ilerledikçe daha çok anıyorum (CSBŞ, 176.17). Yüzyıllar boyunca bu doz gittikçe artmış... (TBTC, 426.23) ...ve gittikçe bütün yükü omuzlarına yüklenmiş olan... (NKİSPBSSİM, 18.15). Nüfusu gittikçe artan... (KVD, 100.29) ..."hayat hamlesi" başarıya ulaştıkça, sübjektifleşme kabiliyeti artıyor... (DVE, 70.16) ...gittikçe önem kazanmaktadır (DVE, 177.14).

Fiil tabanı kendisinin ile aynı olan fiile (çekimli fiil/filimsi) bağlandığında, artmanın bitmezce olduğu ifade edilmiş olmaktadır: Âtisi nigâhında karardıkça karardı (SF, 301.28) ...sevgisi artıkça artmış... (MNK, 243.7).

3) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi sürdükçe sürdüğünü (devam) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Ağlamış yüzlü sakîl evleri durdukça, sizin/İçinizden acı şeyler geçecek hep...Lâkin (SF, 155.7). Diri doğmuş, duracak dipdiri durdukça zemin (SF, 418.19). Bu sükûnette karıştıkça karanlıkla ışık/Yürüyor durmadan insan ve hayâlet karışık (KGK, 4.4). Ömrün oldukça gönül tahuma keyfince kurul! (KGK, 15.3). Ömrün oldukça hatırlayacağım (CSBŞ, 92.1).

Fiil tabanı kendisinin ile aynı olan fiile (çekimli fiil/filimsi) bağlandığında, devamın bitmezce olduğu ifade edilmiş olmaktadır: Vahşetin, gilzetin a'mâkına daldıkça dalan (SF, 185.12). Biz kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken (SF, 499.12). WKahvedeki sessizlik uzadıkça uzuyordu (MK-HB, 11.26). Aktıkça akmış, şâd olmuşular (CSBŞ, 151.12).

4) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinin gerçekleşmesi şartıyla gerçekleştiğini (şart) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez (SF, 178.23). Edebiyyâtı anıldıkça zemin çalkanyor (SF, 183.22). O olmadıkça ne efrâd olur ne âileler (SF, 263.26). Fakat söz uzadıkça mecrası değişir ve şaşkırtıcı tezatlar başlardı (BŞ, 212.19). Onu benimsedikçe hayatımıza ve eserimize daha yakından sahip olacağız (BŞ, 259.13). Anadolu kamyon yolcusu, kamyonu yeni adam almak için sıkıştırıldıkça da7rılmıyor (AN, 36.20) ...ve bundan Selma'nın haberi olmadıkça, onun gözünde hiç gitmemişim demektir (MNK, 120.14). İkisinden ide, yaşadıkça ve liyakatimiz nisbetinde kazanırız (MNK, 277.21). Şâir, sen üzüldükçe ve öldükçe yaşarsın! (HD, 57.18). Kadehim kadehim dediğin şey/Dudağımı değdirmedikçe kadeh değildir (CSBŞ, 141.18). Bu kravat ben bağladıkça güzeldir (CSBŞ, 179.6) ...kendileriyle birlikte gelmedikçe bir yere gitmeyeceklerini... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 44.22). Mutasavvıflara göre, insan, "kendi benini", yaratıcı iradenin Sahib'inde "tüketmedikçe" hürleşmenin yolunu

bulamaz (DVE, 91.30). Bir san'atkâr gibi, bir medeniyet de kendine has üslûbunu korudukça ve san'atta şahsiyet sahibi oldukça canlılığını ve dinamizmini ayakta tutabilir (DVE, 103.4).

"-dıkça"lı zarf-fiilin kalıplaşmış şekline örnekler: Açtık oldukça güzel medreseler, mektepler (SF, 165.21). Güneş oldukça kızışmış, beni yormuştu sıcak (SF, 281.14) ...Bursa'nın hayatına oldukça garip bir şekilde girer (BŞ, 118.3). Ev oldukça haraptı... (BŞ, 198.26). Vücut oldukça düzelmiş... (AN, 84.28) ...ve oldukça didaktik konuşmak... (MNK, 276.16). Vakit oldukça geçti (MK-HB, 51.19). Ol-dükça sade bir dilin... (TBTC, 427.27).

-dıkta'lı zarf-fiil

Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Kendi gittikçe cânîşini olur (SF, 132.15). Azıcak rûhuma, a'sâbıma geldikte sükûn.../Döndü vaz'iyeti birdenbire, baktım, yolumun (SF, 173.32).

-mişçasına'lı zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yeniden doğmuşçasına yaşayacağım (MK-HB, 63.8) ...âdetâ bir kapı açılmışçasına, onların birbirlerine söylediklerini bize duyuran... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 16.22).

Sıfat-fiil/çekimli fiil ve çekim edatı birleşği olan:

-miş gibi'li zarf-fiil

A. Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Lâkin esrâra bürünmüş gibi imübhem görünen (SF, 159.27). Har vurur bitmiyecekmiş gibi, harman savurur (SF, 384.19). Su çekilmiş gibi rü'yâ oldu! (KGK, 116.21). Bütün ova billûr döşenmiş gibi parlıyordu (BŞ, 69.28) ...ve açık pencereden bu ecnebiyi merak etmiş gibi eliyle kendisini göstermiş (BŞ, 251.19) ...bu gözler korkudan daha büyümüş gibi bana bakıyor (AN, 21.6) ...havada uçan kuş vurulmuş gibi birdenbire sokağa düşüyor... (AN, 76.25). Kız hiç bir şey duymamış gibi ona bakıyor... (MNK, 17.23). Bu son kararının önüne çıkabilecek tereddüt engellerini itmek istiyormuş gibi ölçsüz hamlelerle koşuyordu (MNK, 88.13). Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar (HD, 4.9). Bir tehlike sezmiş gibi düşman kesilirler (HD, 70.4). sonra sanki buzlar erimmiş gibi oldu (MK-HB, 12.28) ...beni görmüyormuş gibi yerine oturuyordu (MK-HB, 52.33). Bir torba tutmuş gibi boşlukta bir el güya/Gülen, ağlayan başlar düştü aynı torbaya (CSBŞ, 61.12) ...Hâmid, bu meselelerle âdeta ilk defa kendisi karşılaşmış gibi davranır (KVD, 123.29) ...kendilerini anlıyormuş gibi hitap ederler (KVD, 184.13).

Yüklem ismi olabilmektedir: Cedlerin mağrifet iklimine girmiş gibiyim (KGK, 5.6) ...bir nevi "semâvât" rüyası kurmuş gibidirler (BŞ, 23.2). Hattâ meşale biraz da onun eline geçmiş gibidir (BŞ, 237.13). Bütün otobüs halkının dili tutulmuş gibiydi

(AN, 50.4) ...fakat söyleyeceğini söylemiş gibiydi (MNK, 61.27). ...ve onun "kavramları ile yorum yapmayı" prensip edinmiş gibidirler (DVE, 16.26).

"gibi"nin, çekimli fiille birleşik zarf-fiil teşkil etmeksizin "sanki"ye yakın bir anlamda zarf gibi kullanımına örnek: Şaka ediyorsunuz, diyorlar, okuyup yazma bilmediğimi itiraf etmişim gibi şüphe gösteriyorlardı (AN, 280.34).

B. Ulama zarf-fiili olarak:

1) Çekimli fiil yerinde bulunmakta ve ana cümle çekimli fiili ile üsteleme ifadeli yan yana bağlantı kurmaktadır: Bu da yetmezmiş gibi müritleriyle cihada işti-rake kalkar ve orduya doğru yollar (BŞ, 121.2) ...bizi bekletitği yetmiyormuş gibi şimdi de şoförü lâkırdıya tutuyor... (AN, 44.15).

2) Fonksiyonunu yüklediği fiilimsi ile üsteleme ifadeli ulama grubu oluşturmaktadır: Adamcağızın kafeste görülen bir hindi kadar rahatsız bir vaziyette seyahat etmesi yetmiyormuş gibi bir de üstelik sakalıyla, sarığıyla alaya uğramasına... (AN, 45.18).

"-mış gibi"li şeklin, birleşik sıfat-fiil olarak kullanımına örnekler: ...bir şeyler dinliyormuş gibi bir dikkat... (BŞ, 139.9) ...hayaletler görüyormuş gib iürkek ve yabani bir dikkat (MNK, 9.29). Nefes alamıyormuş gibi bir hali... (MNK, 30.17)... Türkçe bilmez gibi bir ;ey (MNK, 248.35) ...ona dik dik bakarmış gibi bir halde... (MK-HB, 12.10).

Olumlu ve olumsuz sıfat-fiil birleşimi olan:

-(a)r...-maz'lı zarf-fiil

Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda derhal gerçekleştiğini (gecikmesiz zamanhdışlık) ifade eden bir zarf durmunda bulunmaktadır: Neyse, değnekçi gelip, "Meydan açılın, savulun!"/Der demez başladı kalbi, sesi yırtık davulun/Güm güm ötmek ne gezer! Tıknefes olmuş kasnak (SF, 381.9). Ben görür görmez öten zurnayı bir irkildim... (SF, 406.4) ...fakat tahta geçer geçmez yaptığı... (BŞ, 13.7) ...kahvecinin ben gelir gelmez attığı... (BŞ, 137.2) ...hocanın on sekiz yaşında kız aradığını duyar duymaz niye yüzüne bakıp gülmeğe başladınız... (AN, 488.7). Gelir gelmez karşı mahalledeki kulübesini buluyor... (AN, 274.20). Çocuk ağrısı geçer geçmez uyumaya başlamıştı (MNK, 18.3). Fakat bir seferinde, babasını görür görmez bayılıyor (MNK, 243.29). Görür görmez kapında yere devrildiğimi (HD, 106.7). Vurur vurmaz duvara kapının kanadını/karşımda ürperecek halı, sedir ve perde (HD, 155.8). Sütçü dükkânından çıkar çıkmaz, demir kapıdan girerken kovduklarım yeniden etrafımı mı alacaklardı? (MK-HB, 63.30).Sabahleyin kalkar kalkmaz okudum (MK-HB, 203.18). Kuşlar gibi azat olmuşular/Toprağa düşer düşmez ilk cemre (CSBŞ, 151.10). Vapur mu tren mi kalkmalı/Ben biner binmez (CSBŞ, 164.4) ...gelir gelmez bir entrikanın içinde rol alır (MKMPVMSSAMİİBKZ, 30.7) ...ordusu konağa geçer geçmez, hemen o gün

yanına süvâriden seçme bir kuvvet alarak harekât sahasını keşfe çıkmış... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 36.21). Ses, söylenir söylenmez havad kaybolan bir unsur olduğundan... (KVD, 168.18). Hümâ, resmi görür görmez wâşık olur (CHVHM, 287.21).

Kalıplaşmış şekline örnekler: Ki saklı durmayacak, ister istemez akacak (SF, 341.10) ...ister istemez çekememezliğe büyük bir hıncın da karıştığını düşündürüyor (BŞ, 14.23). San'atkârın dünya görüşü, ister istemez eserine yansıyacaktır (DVE, 138.25).

Zarf-fiil (isim çekim ekli) ve çekim edatı birleşği olanlar:

-ıncaya dek'li zarf-fiil

Bitim ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Gecedan tâ şafak söküneceye dek/Yükselir perde perde içli sesi (KGK, 111.4). Şu yeşilliğin tâ sonuna gideriz/Ne olduğumuzu unuttuncaya dek (CSBŞ, 156.19). Fakat gerçektir seviştığımız/Vapur kalkıncaya dek (CSBŞ, 168.19).

-ıncaya kadar'lı zarf-fiil

1) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi gerçekleşinceye kadar sürdüğünü (bitim) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: ...yeni, verimli bir iş hayatı şehre hususî çehresini iade edinceye kadar, hayatımızda yaratıcı olacağımız güne kadar İstanbul halkı tek başına eğlenecektir (BŞ, 158.8) ...makine veya tekerleğini tamir edinceye kadar etrafta bolasırim (AN, 9.16) ...tren kalkıncaya kadar münakaşa yapıyor (AN, 112.19) ...ve eller yorulup da öfkelenen sabunu zaptedemeyecek hale gelinceye kadar hayalî kirleri temizleme ameliyesi devam ederdi (MNK, 13.5). Kamarada oturuncaya kadar konuşmadılar (MNK, 270.19). Yolumun üzerinde denize girinceye kadar hiç bir şey görmediğimi sanıyordum (MK-HB, 22.40). Gözden kayboluncaya kadar uçu (MK-HB, 110.25) ...Hamza Bey'e varıncaya kadar süratli hareket etmiş olan... (MKMPVMSSAMİİBKZ, 36.16). ..."yazılan tarih"i, "yaşanılan tarih"i her yönüyle kucaklayacak hale getirinceye kadar durmadan çalışmak... (KVD, 67.7).

2) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketinden önce gerçekleştiğini (öncelik) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Sonnefesine gelinceye kadar nasıl kimsenin dikkatini çekmemiş (AN, 210.1) ...gayet soluk bir akis halinde oraya varıncaya kadar baygın düşüyordu (MNK, 36.25). ...müddeiumumî muavini gelinceye kadar cinayet odasına kimsenin giremeyeceğini... (MNK, 166.6) ...mânâsı kesinlik kazanıncaya ve kedileri yaygın hale gelinceye kadar aradan bir hayli zaman geçer (KVD, 205.14).

3) Bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi sürdüğü sırada gerçekleştiğini (devamda gerçekleşme) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Onu da ben gözümü açıncaya kadar başkaları kaptı (AN, 129.2). Vafi Beyi uyandı-

rıp onu merdivenin ortasına çıkarıncaya kadar çıplak oradan uzaklaşabilirdi (MNK, 38.11). Fakat ben yakınıncaya kadar çay soğurdu (MNK, 55.20).

4) Bağlandığı fiil hareketinin, başka fiil hareket(ler)inin -örneklerden ilki hariç, diğerlerinde gizli durumda- gerçekleşmesinin yanı sıra on(lar)ın beklenmeyen bir ilâvesi olarak kendi (zarf-fiil) hareketinin de gerçekleşmesiyle gerçekleştiğini (beklenmezlikli ilâve) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Şems-i Tebrizî'de adından başlayarak -.....- ölümüne varıncaya kadar her şey muamma ve sırdır (BŞ, 94.31). Feyzullah Efendi vak'asından sonra ailesinden, hattâ kedilere varıncaya kadar alınan... (BŞ, 136.22) ...hudutlara varıncaya kadar her şeyin yerli yerine oturduğu... (BŞ, 169.27). Fakat insan hayatına varıncaya kadarn her şeyi para ile satın almağa... (AN, 61.5). Bunlardan biri ve en önemlisi, gramere varıncaya kadar toplumun bütün basma kalıp kaide ve hükümlerine karşı baş kaldırma cesaretini göstermesi... (KVD, 123.4). Piyeslerine varıncaya kadar Hâmid'in bütün eserlerinde, inançlarını kaybetmiş, duygu ve düşünce anarşisi içinde bocalayan insanlar görülür (KVD, 123.32).

5) Bağlandığı fiil hareketinin, başka fiil hareket(ler)inin -örneklerde bunlar gizli durumda- gerçekleşmesinin yanı sıra on(lar)ın yetinilmeyen bir ilâvesi olarak kendi (zarf-fiil) hareketinin de gerçekleşmesiyle gerçekleştiğini (yetinmezlikli ilâve) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Bugün yapılacak şey, Türkiye'de Türklere ait sanat eserlerinin il il, ilçe ilçe, en küçük parçasına varıncaya kadar tesbiti ve korunmasıdır (KVD, 76.25). Çok canlı güçlerinuyandığı çağdaş Türkiye, en eski kasabalarına, köylerine varıncaya kadar geliyor (KVD, 105.21).

Zarf-fiil ve isim çekim eki birleştiği olan:

-araktan'lı zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Hâlâ görünmüyor diyerekten sabırsızım (KKGK, 62.16). Avuçlarımızı koklayarak uzaklaşırız (MK-HB, 69.33). Uçarak gidiyorsun sılıya (CSBŞ, 148.19). Öyle severekten gideceğim ki (CSBŞ, 160.18).

Çekimli fiil ve çekim edatı birleştiği olanlar:

-dı diye'li zarf-fiil

Sebeplere ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Araya gitti diye içlenme bahârına (HD, 6.2). Kız kardeşini kötü yola sürükledi diye babası reddetmişti (MK-HB, 13.20). Akşam oldu diye yakma lâmbayı (CSBŞ, 175.1).

-dı gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Artık nefes almıyordu gibi geldi bana (MNK, 255.31). Şimdi size aynayı kırmanın sebebini buldum gibi gelir (MK-HB, 23.20). Köpek ona tuhaf tuhaf baktı gibi geldi bana (MK-HB, 137.9).

Yüklem ismi olabilmektedir: O devir, Gölgeler Tiyatrosu'nun/Kararan perde-sinde bitti gibi (KGK, 156.11).

-miş diye'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Acı duymuş diye aşkın ta-dını/Hepimiz sevdik o solgun kadını (KGK, 140.3). Yas tutma, dağılmış diye kuş-larla çiçekler (HD, 112.6). Gözümü kan bürünmüş diye benden çekinme (HD, 156.3).

-sın diye'li zarf-fiil

Gaye ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...yaratılışın büyük rüyaların-dan biri gerçekleşsin diye, onları bu ovaya kadar göndermişti (BŞ, 52.20). Pencere-lere bakarım, açık kalmasın diye (MNK, 28.29) ...baş taraftan araba geçmesindiye bir işaret filân koymamışlar (MNK, 244.19). Çölde ölen bahâra bir mezar olsun diye/ Yeşilin hasretini Türk işledi çiniye (HD, 48.14). En güzel mâbedi olsun diye en son dînin/Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin (KGK, 4.12). Türkler, karlı sa-halarda güneşin parıltısı gözlerini kör etmesin diye at kılından gözlük yapar ve ta-karlanmış (KVD, 13.15). İlim dilini halk anlasın diye sadeleştirmeye kalkışmak... (KVD, 205.19).

Yüklem ismi olabilmektedir: Saat çalınca öldüğümüz bir bir/O yemiş kemale ersin diyedir (CSBŞ, 98.7).

-yor diye'li zarf-fiil

Sebeup ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...eski halk ve klâsik Türk mu-sikisine uymuyor diye onu ret ve inkâr mı edeceğiz? (KVD, 71.9). Fakat hasta anla-mıyor diye, doktor, reçetesini ebegümece, nane ruhu gibi herkesin bildiği kelime-lerle yazamaz (/KVD, 176.6).

-yor gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: ...uzanıp gidiyor gibi görünen... (AN, 17.7). Gidiyor gibi yaparak... (AN, 82.27). Fakat o, seviniyor gibi görünmedi... (AN, 156.29) ...cevap arıyor gibi düşünüyordu (MK-HB, 13.9) ...cebime bir şeyler saklıyor gibi yapıyorum (MK-HB, 53.37). Hayvanın başını kaşıyarak ona anlatıyormuş gibi söylendi (MK-HB, 202.16).

Yüklem ismi olabilmektedir: ...biraz da onun namına yapıyor gibiydi (BŞ, 22.14). Fakat benzorladıkça o benden kaçıyor gibiydi (BŞ, 132.7). Âdeta ben bun-ları dinlerden biliyor gibiyim (MNK, 271.17) ...adam arıyor gibiyim (MK-HB, 31.32). Beş milimetrelik sakalı titriyor gibiydi (MK-HB, 52.8).

Birleşik sıfat-fiil olarak kullanımına örnekler: Bir arslan esniyor gibi engin va-kar ise (KGK, 85.7) ...konuşuyoruz gibi bir vaziyet... (AN, 269.10).

Çekimli fiil ve zarf-fiil birleşği olan:

-dı...-alı'lı zarf-fiil

Hareket zaman başlangıcı ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Ben buraya geldim geleli iki bin üç yüz doksan iki Âyeti Kürsî okudum... (MNK, 95.10). Bildim bileli bahar başımın belâsıdır (CSBŞ, 117.12) ...Haleb'e gitti gideli kendisinden bir ses çıkmayan... (NKİSPBSSİM, 22.37). Kendimi bildim bileli, organizmam gibi, ruhumun da, şuurumun da, sahip olduğum kavramların da yenilenip durduğunu müşahede etmekteyim (DVE, 73.19).

İmek fiili çekimli şekli ve çekim edatı birleşği olanlar:

-dır diye'li zarf-fiil

Sebep ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Kendileri veya adları yabancıdır diye bunlardan vazgeçebilir miyiz? (KVD, 49.26). Son asırda halkçılık akımının tesiri ile Divan edebiyatı bir "saray edebiyatı"dır diye hakir görülmüştür (KVD, 145.16).

Kısaltmalı şekline örnek: İçlerinde Arapça ve Farsça kelimeler var diye bunları yabancı saymak... (KVD, 199.10).

-dır gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak -örnekte kısaltmalı şekli, yani "-dır" eki düşürülmüş şekli kullanılmıştır- fiile bağlanmaktadır: Bana bu işte bir sakatlık var gibi geliyor (KVD, 236.30).

"-dır"ın, çekimli fiilin sonunda yer alışıyla oluşan şekle örnek: ...balığa çıkmışlardır gibi gelir... (MK-HB, 147.14).

-imiş gibi'li zarf-fiil

Tarz ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Benimle de hakikaten öyleymiş gibi konuşmuştu (BŞ, 47.17). Bir yığın sezisler arasında geniş, karanlık bir suda imişim gibi, bu su ile beraber akıyorum (BŞ, 67.19). Bazen ben o imişim gibi geliyor bana (MNK, 272.3). Kahveci farkında değilmiş gibi yana dönerek uzaklaşırken (MK-HB, 12.24). Kederimi unutmak için sanki kedersizmişim gibi yaparım (MK-HB, 212.21).

Kısaltmalı şeklinin zarf ve yüklem ismi olarak kullanılışlarına örnekler: ...hiç bir şeyin farkında değil gibi görünen... (AN, 25.4). Fakat ölenler arasında hali vakti yerinde bir insan yok gibi... (AN, 81.16).

Çekimli fiil ve ünlem edatı (soru ünlemi/soru eki) birleşği olanlar:

-dı mı'lı zarf-fiil

1) Şart ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Galeyan geldi mi, mantık savuşmuş...Doğru (SF, 176.11). Gül biter aşk ile vurduk mu... (SF, 365.25) ...oraya

saptı mı büsbütün cezbelenirdi (BŞ, 213.8). Bir kere bir isimle birleşti mi bir daha muhayyilemiz de ondan ayrılmaz (BŞ, 243.16). Siliverdin mi gider... (AN, 25.16). Parasını verdi mi keyfi istediği yerde yatarı (AN, 191.3). Kanları gördüm mü erkeklğim uyanır (MNK, 181.7). Bir geçti mi hür boyna, asırlar kıramazmış (HD, 25.5). Mazlûma nişan aldı mı, bir mısraa değmez (HD, 201.4). Onu gördüm mü toparlanıyor; hayret, sevgi ve saygı ile bakıyorum (MK-HB, 48.9). ...posta müvezzii arkama geçip de müthiş kulağını verdi mi, beynim atıyor (MK-HB, 137.26). Bir kere öldün mü dirilmenin/Sırrını öğrenirsin belki de (CSBŞ, 96.8). Can yoldaşı olmadı mı n'eylersin/En güzel tabiat manzarasını? (CSBŞ, 175.20). Bir kere anlaşıldı ve zevkine varıldı mı, eski Türk edebiyatı gözlerimizin önünde yeni ufuklar açar (KVD, 58.20). Bizi birleştiren dili ve edebiyatı yok ettik mi ne hale geliriz... (KVD, 223.29). Cemiyet bu dönemi idrak etti mi, dâhiler, peş peşe sökün etmeye başlarlar (DVE, 123.13).

2) Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Görüyor şimdi nazar girdi mi derhal içeri (SF, 158.18). Gece oldu mu posta geliyor... (AN, 54.1). Ortalık kararmağa başlayıp çarşının kapanma vakti geldi mi esnaf bu kapanları sokağa çıkarıyor... (AN, 207.28). Gece oldu mu korkunç/Şekiller alan eşya (GSBŞ, 75.1). Sular başladı mı sığlaşmaya/Bir bir sönerdi yıldızlar (CSBŞ, 92.4).

-maz mı'lı zarf-fiil

Zamandaşlık ifadesiyle zarf olarak fiile bağlanmaktadır: Öğle olmaz mı, cemâatla kılarlar namazı (SF, 385.22). Önce peşrev yaparak, sonra tutuşmazlar mı/Güreş artık kızışır, hasmını tartar hasmı (SF, 386.14). Akşam olmaz mı, kızın benzi uçuktur mutlak... (SF, 433.21).

TEKLİFLER

1. Bizce fiilimsi grupları, hem cümle bahsinde hem de kelime grupları bahsinde ele alınmalıdır. Tabii cümle bahsinde, fiilimsiler, grup teşkil etmeseler de ele alınacaktır. Fiilimsilerle fiilimsi gruplarının cümle bahsinde ortak adı, "cümlemsi" (önceden kullanılan bir terim olup isim durumundadır); fiilimsi gruplarının unsurları olduğu hâlde -çekimli fiille ulama yapmış, yani çekimli fiil yerinde ve unsurları bulunan ulama zarf-fiilleri buna dahil değildir- kelime grupları bahsindeki ortak adı ise, "cümlemsi grup" (burada "cümlemsi", sıfat durumundadır) olmalıdır.

2. Cümle unsurları bulunurken, çekimli fiil yerinde bulunan ulama zarf-fiilinden sonra bir yan çizgi çekilmeli ve ulama zarf-fiilinin altına "yüklemsi (yüklem yerinde ulama zarf-fiili)" yazılmalıdır. Meselâ "Gidip/geldi, okula kadar gidip/geldi" ulama zarf-fiilli girişik birleşik cümlelerinde "gidip"ler, "yüklemsi (yüklem yerinde ulama zarf-fiili); "geldi"-ler ise, bilindiği gibi "yüklem"dir. Fiilimsi gruplarına gelince, bunlar kelime grupları bahsinde incelenirken, karşılıklarına "isim-fiil cümlemsi grubu/sıfat-fiil cümlemsi grubu/zarf-fiil cümlemsi grubu"; grubu oluşturan fiilimsinin altına da "yüklemsi" yazılmalı, sonra bu grupların unsurları gösterilmedir.

ZARF-FİİL-İFADE LİSTESİ

A. Zarf-fiiller ve ifadeleri,

B. İfadelere göre zarf-fiiller.

A. Zarf-fiiller ve ifadeleri

- a'lı zf. Sebep, sıralama, tarz, zamandaşlık, zıtlık.
- acağı anda'lı zf. Devamda gerçekleşme.
- acağı hakkında'lı zf. İlgi.
- acağı hususunda'lı zf. Konu.
- acağı için'li zf. Sebep.
- acağına'lı zf. Konu, sıtlık.
- acağına dair'li zf. İlgi.
- acağına göre'li zf. Sebep.
- acağında'lı zf. Konu.
- acağından'lı zf. Sebep.
- acağı ölçüde'li zf. Derece.
- acağı sırada'lı zf. Devamda gerçekleşme.
- acağı üzere'li zf. Mutlak ilgi, tarz.
- acağı zaman'lı zf. Devamda gerçekleşme.
- acak derecede'li zf. Derece.
- acak halde'li zf. Hal.
- acak/-acağı kadar'lı zf. Derece.
- acak surette'li zf. Tarz.
- acak şekilde'li zf. Tarz.
- acak(-acağı yerde'li zf. Zıtlık.
- alı'lı zf. Hareket zaman başlangıcı.
- ana kadar'lı zf. Bitim.
- arak'lı zf. Bakış açısı, gaye, karşılıksız gerçekleşme, sebep, sıralama, sonralık, şart, tarz, zamandaşlık, zıtlık.
- araktan'lı zf. Tarz.
- (a)rcasına'lı zf. Tarz.
- (a)r...-maz'lı zf. Gecikmesiz zamandaşlık.
- asıdan sonra'lı zf. Sonralık.
- asıya'lı zf. Tarz.
- asıya kadar'lı zf. devamda gerçekleşme.
- dı...-alı'lı zf. Hareket zaman başlangıcı.
- dı diye'li zf. Sebep.
- dı gibi'li zf. Tarz.
- dığı anda'lı zf. Gecikmesiz zamandaşlık.
- dığı gibi'li zf. Gecikmesiz zamandaşlık, mutlak ilgi, tarz, üsteleme, zıtlık.
- dığı gün'lü zf. Şart, zamandaşlık.
- dığı hakkında'lı zf. İlgi.
- dığı halde'li zf. Zıtlık.
- dığı için'li zf. Sebep.
- dığı kadar'lı zf. derece, üsteleme.
- dığı müddetçe'li zf. Süre.
- dığına'lı zf. Konu, sebep.
- dığına dair'li zf. İlgi.
- dığına göre'li zf. Bakış açısı, sebep, uygunluk.
- dığınca'lı zf. Derece, tarz.
- dığında'lı zf. Konu, şart, zamandaşlık.
- dığından'lı zf. Sebep.
- dığından beri'li zf. Hareket zaman başlangıcı.b
- dığından dolayı'lı zf. Sebep.
- dığından fazla'lı zf. Aşırılık.
- dığı sırada'lı zf. Devamda gerçekleşme.
- dığı takdirde'li zf. Şart.
- dığı üzere'li zf. Mutlak ilgi, tarz.
- dığı vakit'li zf. Şart, zamandaşlık.
- dığı a'lı zf. Tarz.
- dığı zaman'lı zf. Sebep, şart, zamandaşlık.
- dıkça'lı zf. Artma, devam, şart, vakitlenme.
- dikta'lı zf. Zamandaşlık.
- dikten başka'lı zf. Üsteleme.
- dikten sonra'lı zf. Sonralık, şart.
- dı mı'lı zf. Şart, zamandaşlık.
- dır diye'li zf. Sebep.
- dır gibi'li zf. Tarz.
- ı'lı zf. Tarz.
- ıcı gibi'li zf. Tarz.
- ınca'lı zf. Sebep, şart, zamandaşlık.
- ıncaya dek'li zf. Bitim.
- ıncaya kadar'lı zf. Beklenmezlikli ilâve, bitim, devamda gerçekleşme, öncelik, yetinmezlikli ilâve.

- ıp'lı zf. Açıklama, karşılıksız gerçekleşme, sebep, seçmeli olma, sıralama, sonralık, tarz, üsteleme, zamandaşlık, zıtlık.
- ış gibi'li zf. Tarz.
- ışı dolayısıyla'lı zf. Sebep.
- ışı için'li zf. Gaye.
- ışı ile'li zf. Birlikte oluş, gecikmesiz zamandaşlık, karşılıklı oluş, vasıta.
- ışı ile ilgili'li zf. İlgi.
- ışı karşısında'lı zf. Sebep.
- ışına göre'li zf. Bakış açısı.
- ışına kadar'lı zf. Bitim, öncelik, yetinmezlikli ilâve.
- ışında'lı zf. Konu, zamandaşlık.
- ışından önce'li zf. Öncelik.
- ışından sonra'lı zf. Sonralık.
- ışı sırasında'lı zf. Devamda gerçekleşme.
- ışı üzerinde'li zf. İlgi.
- ışı üzerine'li zf. Sonralık.
- ışla'lı zf. Tarz.
- ış suretiyle'li zf. Tarz.
- ışta'lı zf. Zamandaşlık.
- ış yüzünden'li zf. Sebep.
- ıştan beri'li zf. Hareket zaman başlangıcı.
- ıştan sonra'lı zf. Sonralık.
- iken'li zf. Devamda gerçekleşme, zıtlık.
- imiş gibi'li zf. Tarz.
- ma amacıyla'lı zf. Gaye.
- ma bakımından'lı zf. Bakış açısı.
- macasına'lı zf. Şart.
- madan'lı zf. Karşılıksız gerçekleşme, öncelik, şart.
- madan (<-ma-dan)'lı zf. Sebep.
- ma gibi'li zf. Tarz.
- mağa/-maya'lı zf. Gaye, ilgi, konu.
- mağa/-maya kadar'lı zf. Derece.
- ma ile ilgili'li zf. İlgi.
- mak amacıyla'lı zf. Gaye.
- mak bakımından'lı zf. Bakış açısı.
- mak dolayısıyla'lı zf. Sebep.
- mak gayesiyle'li zf. Gaye.
- mak gibi'li zf. Tarz, üsteleme.
- mak hususunda'lı zf. Konu.
- mak için'li zf. Bakış açısı, gaye, ilgi, konu.
- mak kadar'lı zf. Derece, üsteleme.
- mak kasdıyla'lı zf. Gaye.
- mak konusunda'lı zf. Konu.
- makla'lı zf. Konu, sebep, sıralama, şart, tarz, zamandaşlık.
- makla beraber'li zf. Zıtlık.
- makla birlikte'li zf. Zıtlık.
- mak maksadıyla'lı zf. Gaye.
- maksızın'lı zf. Karşılıksız gerçekleşme, şart.
- mak suretiyle'li zf. Tarz.
- mak şartıyla'lı zf. Şart.
- maktan'lı zf. Sebep.
- maktan dolayı'lı zf. Sebep.
- maktan ziyade'li zf. Aşarılık.
- mak üzere'li zf. Gaye, şart, tarz, zaman yakınlığı.
- mak yerine'li zf. Zıtlık.
- mak yüzünden'li zf. Sebep.
- ması bakımından'lı zf. Bakış açısı.
- ması dolayısıyla'lı zf. Sebep.
- ması esnasında'lı zf. Devamda gerçekleşme.
- ması gibi'li zf. Tarz.
- ması hakkında'lı zf. İlgi.
- ması halinde'li zf. Şart.
- ması hususunda'lı zf. Konu.
- ması için'li zf. Gaye, ilgi, konu.
- ması ile ilgili'li zf. İlgi.
- ması itibariyle'li zf. Bakış açısı.
- ması maksadıyla'lı zf. Gaye.
- ması münasebetiyle'li zf. Sebep.
- masına'lı zf. Bakış açısı, ilgi, konu.
- masına dair'li zf. İlgi.
- masına göre'li zf. Bakış açısı.
- masına kadar'lı zf. Bitim.
- masına karşı'lı zf. Karşı durum alma.
- masına karşılık'lı zf. Zıtlık.
- masına mukabil'li zf. Zıtlık.
- masına rağmen'li zf. Zıtlık.
- masından'lı zf. Sebep.
- masından beri'li zf. Hareket zaman başlangıcı.
- masından dolayı'lı zf. Sebep.
- masından önce'li zf. Öncelik.
- masından sonra'lı zf. Sonralık.
- ması neticesi'li zf. Sonuç.
- ma sırasında'lı zf. Devamda gerçekleşme.

-ması sebebiyle'li zf. Sebep.
 -ması sırasında'lı zf. Devamda gerçekleşme.
 -ması şartıyla'lı zf. Şart.
 -ması şeklinde'li zf. Tarz.
 -ması üzerinden'li zf. Sonralık.
 -ması üzerine'li zf. Sebep, sonralık.
 -masıyla'lı zf. Birlikte oluş, gecikmesiz zamandaşlık, karşılıklı oluş, tarz.
 -masıyla beraber'li zf. Gecikmesiz zamandaşlık.
 -masıyla birlikte'li zf. Gecikmesiz zamandaşlık.
 -ması yüzünden'li zf. Sebep.
 -maya göre'li zf. Bakış açısı.

-maya rağmen'li zf. Zıtlık.
 -mayla'lı zf. Tarz.
 -mayla beraber'li zf. Birlikte oluş.
 -mazdan evvel'li zf. Öncelik.
 -mazdan önce'li zf. Öncelik.
 -maz ma'lı zf. Zamandaşlık.
 -mışçasına'lı zf. Tarz.
 -mış diye'li zf. Sebep.
 -mış gibi'li zf. Tarz, üsteleme.
 -mış kadar'lı zf. Derece.
 -r/-ar gibi'li zf. Tarz.
 -sın diye'li zf. Gaye.
 -yor diye'li zf. Sebep.
 -yor gibi'li zf. Tarz.

B. İfadelere göre zarf-fiiller

açıklama: -ıp'lı zf.
 artma: -dıkça'lı zf.
 aşırılık: -dığından fazla'lı zf., -maktan ziyade-
 'li zf.
 bakış açısı: -arak'lı zf., -dığına göre'li zf.,
 -ışına göre'li zf., -ma bakımından'lı zf.,
 -mak bakımından'lı zf., -mak için'li zf.,
 -ması bakımından'lı zf., -ması itibariyle-
 'li zf., -masına'lı zf., -masına göre'li zf.,
 -maya göre'li zf.
 beklenmezlikli ilâve: -ıncaya kadar'lı zf.
 birlikte oluş: -ışı ile'li zf., -masıyla'lı zf.,
 -mayla beraber'li zf.
 bitim: -ana kadar'lı zf., -ıncaya dek'li zf.,
 -ıncaya kadar'lı zf., -ışına kadar'lı zf., --
 masına kadar'lı zf. -acak/-acığa kadar'lı
 zf., -dığı kadar'lı zf., -dığınca'lı zf.,
 -mağa/-maya kadar'lı zf., -mak kadar'lı
 zf., -mış kadar'lı zf.
 devam: -dıkça'lı zf.
 devamda gerçekleşme: -acağı anda'lı zf.,
 -acağı sırada'lı zf., -acağı zaman'lı zf.,
 -asıya kadar'lı zf., -dığı sırada'lı zf.,
 -ıncaya kadar'lı zf., -ışı sırasında'lı zf.,
 iken'li zf., -ma sırasında'lı zf., -ması es-
 nasında'lı zf., -ması sırasında'lı zf.
 gaye: -arak'lı zf., -ışı için'li zf., -ma amacıyla'lı
 zf., -mağa/-maya'lı zf., -mak amacıyla'lı

zf., -mak gayesiyle'li zf., -mak için'li zf.,
 -mak kasdıyla'lı zf., -mak maksadıyla'lı
 zf., -mak üzere'li zf., -ması için'li zf.,
 -ması maksadıyla'lı zf., -sın diye'li zf.
 gecikmesiz zamanhdışlık: -(a)r ...-maz'lı zf.,
 -dığı anda'lı zf., -dığı gibi'li zf., -ışı ile-
 'li zf., -masıyla'lı zf., -masıyla beraber'li
 zf., -masıyla birlikte'li zf.
 hal: -acak halde'li zf.
 hareket zaman başlangıcı: -alı'lı zf., -dı...-alı-
 'lı zf., -dığından beri'li zf., -ıştan beri'li
 zf., -masından beri'li zf.
 ilgi: -acağı hakkında'lı zf., -acağına dair'li zf.,
 -dığı hakkında'lı zf., -dığına dair'li zf.,
 -ışı ile ilgili'li zf., -ışı üzerinde'li zf., -ma
 ile ilgili'li zf., -mağa/-maya'lı zf., -mak
 için'li zf., -ması hakkında'lı zf., -ması
 için'li zf., -ması ile ilgili'li zf., -masına'lı
 zf., -masına dair'li zf.
 karşı durum alma: -masına karşı'lı zf.
 karşılıklı oluş: -ışı ile'li zf., -masıyla'lı zf.
 karşılıksız gerçekleşme: -arak'lı zf., -ıp'lı zf.,
 -madan'lı zf., -maksızın'lı zf.
 konu: -acağı hususunda'lı zf., -acağına'lı zf.,
 -acağında'lı zf., -dığına'lı zf., -dığında'lı
 zf., -ışında'lı zf., -mağa/-maya'lı zf.,
 -mak hususunda'lı zf., -mak için'li zf.,
 -mak konusunda'lı zf., -makla'lı zf.,

-ması hususunda'lı zf., -ması için'li zf.,
-masına'lı zf.
mutlak ilgi: -acağı üzere'li zf., -dığı gibi'li zf.,
-dığı üzere'li zf.
öncelik: -ıncaya kadar'lı zf., -ışına kadar'lı zf.,
-ışından önce'li zf., -madan'lı zf.,
-masından önce'li zf., -mazdan evvel'li
zf., -mazdan önce'li zf.
sebepe: -a'lı zf., -acağı için'li zf., -acağına göre-
'li zf., -acağından'lı zf., -arak'lı zf., -dı di-
ye'li zf., -dığı için'li zf., -dına'lı zf.,
-dığına göre'li zf., -dığından'lı zf.,
-dığından dolayı'lı zf., -dığı zaman'lı zf.,
-dır diye'li -ışı dolayısıyla'lı zf., -ışı karşı-
sında'lı zf., -ış yüzünden'li zf., -madan
(<ma-dan)'lı zf., -mak dolayısıyla'lı zf.,
-makla'lı zf., -maktan'lı zf., -maktan
dolayı'lı zf., -mak yüz ünden'li zf., -ması
dolayısıyla'lı zf., -ması münasebetiyle'li
zf., -masından'lı zf., -masından dolayı'lı
zf., -ması sebebiyle'li zf., -ması üzerine'li
zf., -ması yüzünden'li zf., -mış diye'li zf.,
-yor diye'li zf.
seçmeli olma: -ıp'lı zf.
sıralama: -a'lı zf., -arak'lı zf., -ıp'lı zf.,
-makla'lı zf.
sonralık: -arak'lı zf., -asıdan sonra'lı zf.,
-dıktan sonra'lı zf., -ıp'lı zf., -ışından
sonra'lı zf., -ışı üzerine'li zf., -ıştan son-
ra'lı zf., -masından sonra'lı zf., -masından
sonra'lı zf., -ması üzerinden'li zf., -ması
üzerine'li zf.
sonuç: -ması neticesi'li zf.
süre: -dığı müddetçe'li zf.
şart: -arak'lı zf., -dığı gün'lü zf., -dığında'lı
zf., -dığı takdirde'li zf., -dığı vakit'li zf.,
-dığı zaman'lı zf., -dıkça'lı zf., -dıktan
sonra'lı zf., -dımı'lı zf., -ınca'lı zf.,
-macasına'lı zf., -madan'lı zf., -makla'lı
zf., -maksızın'lı zf., -mak şartıyla'lı zf.,

-mak üzere'li zf., -ması halinde'li zf.,
-ması şartıyla'lı zf.
tarz: -a'lı zf., -acağı üzere'li zf., -acak/-acağı
gibi'li zf., -acak surette'li zf., -acak şekil-
de'li zf., -arak'lı zf., -araktan'lı zf.,
-(a)rcasına'lı zf., -asıya'lı zf., -dı gibi'li
zf., -dığı gibi'li zf., -dığınca'lı zf., -dığı
üzere'li zf., -dığı veçhile'li zf., -dığı yol-
da'lı zf., -dır gibi'li zf., -ı'lı zf., -ıcı gibi'li
zf., -ıp'lı zf., -ış gibi'li zf., -ışla'lı zf., -ış
suretiyle'li zf., imiş'li zf., -ma gibi'li zf.,
-mak gibi'li zf., -makla'lı zf., -mak sure-
tiyle'li zf., -mak üzere'li zf., -ması gibi'li
zf., -ması şeklinde'li zf., -masıyla'lı zf.,
-mayla'lı zf., -mışçasına'lı zf., -mış gibi'li
zf., -r/-ar gibi'li zf., -yor gibi'li zf.
uygunluk: -dığına göre'li zf.
üsteleme: -acak/-acağı gibi'li zf., -dığı gibi'li
zf., -dı kadar'lı zf., -dıktan başka'lı zf.,
-ıp'lı zf., -mak gibi'li zf., -mak kadar'lı
zf., -mış gibi'li zf.
vakitlenme: -dıkça'lı zf.
vasıta: -ışı ile'li zf.
yetinmezlikli ilâveX -ıncaya kadar'lı zf., -ışına
kadar'lı zf.
zamandaşlık: -a'lı zf., -arak'lı zf., -dığı gün'lü
zf., -dığında'lı zf., -dığı vakit'li zf., -dığı
zaman'lı zf., -dıkta'lı zf., -dı mı'lı zf.,
-ınca'lı zf., -ıp'lı zf., -ışında'lı zf., -ışta'lı
zf., -makla'lı zf., -maz mı'lı zf.
zaman yakınlığı: -mak üzere'li zf.
zıtlık: -a'lı zf., -acağına'lı zf., -acak/-acağı gi-
bi'li zf., -acak/-acağı yerde'li zf., -arak'lı
zf., -dığı gibi'li zf., -dığı halde'li zf., -ıp'lı
zf., iken'li zf., -makla beraber'li zf.,
-makla birlikte'li zf., -mak yerine'li zf.,
-masına karşılık'lı zf., -masına mukabil'li
zf., -masına rağmen'li zf., -maya kağme-
n'li zf.

KISALTMALAR

AN	: Anadolu Notları.
BŞ	: Beş Şehir.
CHVHM	: Cemalî'nin Hümâ vü Hümâyûn Mesnevisi.
CSBŞ	: Cahit Sıtkı Tarancı, Bütün Şiirleri.
DVE	: Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz.
HBG	: Harputta Bir Gün.
HD	: Han Duvarları.
KVD	: Kültür ve Dil.
MK-HB	: Mahalle Kahvesi-Havada Bulut.
MKMPVMSSMİİBKZ	: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Mirâhur Sarı Mücadelesi İle İlgili Bir Konuşma Zabtı.
MNK	: Matmazel Moraliyanın Koltuğu.
NKİSPBSSİM	: Namık Kemal ile Süleyman Pşa'nın Bağdad Sürgünlüğü Sırasında İlk Mektuplaşmaları
SF	: Safahat.
TBTC	: Tarih Boyunca Türkçecilik Cereyanı.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Süreyya, *Mîzânü'l-Belâga*, 1303.

Ahmed Cevdet Paşa, *Kavâid-i Osmâniyye*.

Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları* (1993), 17. baskı, İstanbul: İnkılâp Kitab Evi.

Arat, R.R., Edib Ahmed b. Mahmud Yükneci (1951), *Atebetü'l-Hakayık (Notlar)*, İstanbul.

— "Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı", TD, IV, sayı: 43, Ankara, 1955, s. 396-400.

— "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bununla İlgili Tabirler", TM, XIV, İstanbul, 1965, s. 1-24.

Banguoğlu, T. (1974), *Türkçenin Grameri*, İstanbul.

Bazin, L. (1979), "Türk Dillerinin Müşterek tarafları ve Temayülleri", *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 15-29.

Bergamalı Kadri (1946), *Müeyyiretü'l-Ulûm*, yayımlayan: Besim Atalay, İstanbul: TDK yayını.

Bilgegil, M.K. (1964), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara.

Ahmet Hamdi Tanpınar (1972), *Beş Şehir*, İkinci Basılış, İstanbul: Devlet Kitapları.

Osman Horata (1993), "Cemalî'nin Hümâ vü Hümâyûn Mesnevisi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 7, İstanbul, s. 281-306.

Cahit Sıtkı Tarancı, Bütün Şiirleri (1983), 2. basım, İstanbul: Cem yayınları.

Çağatay, S., "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -n", *DTCFD*, I, sayı: 3, Ankara, 1943, s. 93-107.

— "Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar" (1944), *DTCFD*, II, sayı: 2, Ankara, s. 297-312.

- _____ "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları (III. Gerundifler)" (1948), *DTCFD*, VI, sayı: 1-2, Ankara, s. 27-47.
- Deny, J., *Türk Dili Grameri* (Osmanlı Lehçesi) (1941), tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, İstanbul.
- Duran, S., "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler" (1956), *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 1-110.
- S. Ahmet Arvası (1982), *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, 1. Baskı, Türkmen Yayın Evi, İstanbul.
- Eckmann, J., "Karamanlıca -işin'li Gerundium Hakkında" (Ocak 1950), *TDAY-Belleten*, III, sayı: 14-15, s. 45-52.
- _____ "Harezmi Türkçesi" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 183-223.
- _____ "Çağatayca" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, 1979, s. 225-262.
- Ediskun, H. (1985), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Remzi Kitab Evi.
- Emre, A.C. (1945), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: TDK yayını.
- _____ "Türkçede Cümle: I, II" (1954-1955), *TDAY-Belleten*, Ankara.
- Ergin, M. (1971), *Azeri Türkçesi*, İstanbul: İÜEF yayını.
- _____ *Türk Dil Bilgisi* (1986), İstanbul: Boğaziçi yayını, 15. baskı.
- Gabain, A. v. (1953), "Türkçede Fiil Birleşmeleri", *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 16-28.
- _____ "Eski Türkçe" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 31-72.
- _____ "Codex Cumanicus'un Dili" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 73-118.
- _____ *Eski Türkçenin Grameri* (1988), çeviren: Mehmet Akalın, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: TDK yayını.
- Gencan, T.N. (1975), *Dilbilgisi*, İstanbul: TDK yayını, 3. Baskı.
- Hacılova, K. A. (1970), "Türkçede İken'in Durumu ve Fonksiyonları (XIII.-XVI. yy.)", *TDED*, XVIII, İstanbul, s. 1-8.
- Hatiboğlu (Kılıçoğlu), V. (1954), "Gerundiumların Özellikleri ve -İSER Eki", *TD*, III, sayı: 33, Ankara, s. 510-518.
- Dilâver Cebeci (1996), "Harputta Bir Gün", *Türk Edebiyatı*, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, sayı: 270, İstanbul, s. 8.
- Faruk Nafiz Çamıbel (1969), *Han Duvarları*, 1000 Temel Eser, İstanbul: Devlet Kitapları.
- Yahya Kemal (1985), *Kendi Gök Kubbemiz*, 1000 Temel Eser, İstanbul: Devlet Kitapları.
- Korkmaz, Z. (1959), "Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (futurum) Ekinin Yapısı Üzerine", *DTCFD*, XVII, sayı: 1-2, Ankara, s. 159-168.
- _____ "Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine" (1960), *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 173-180.

- _____ Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları (1962), Ankara: AÜDTCF yayını.
- _____ "Selçuklu Türkçesinin Genel Yapısı" (1972), *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 17-34.
- _____ Sadrüddin Şeyhoğlu (1973), *Marzubannhame Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara.
- Kütahyalı Abdurrahman Efendi (1299), *Mikyâsü'l-lisân Kıstâsü'l-Beyân*. İstanbul.
- Mehmet Kaplan (1982), *Kültür ve Dil*, Birinci Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mansuroğlu, M. (1955), "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 59-71.
- _____ "Karahanlıca" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 141-182.
- Sait Faik (1990), *Mahalle Kahvesi-Havada Bulut*, Sekizinci Basım, Ankara: Bilgi Yayın Evi.
- Ömer Faruk Akün (1980), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Mîrâhur Sarı Mücadelesi İle İlgili Bir Konuşma Zabtu", *TM*, XIX, 1977-1979, İstanbul, s. 7-64.
- Peyami Safa (1995), *Matmazel Moraliyanın Koltuğu*, 13. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Ömer Faruk Akün (1981), "Namık Kemal ile Süleyman Paşa'nın Bağdad Sürgünlüğü Sırasında İlk Mektuplaşmaları", İstanbul: *TDED*, XXIII, 1977-1979, s. 1-36.
- Özsoy, N. (1993), *Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin Fiillerle Münasebeti*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ed. Fak. TDEB Yeni Türk Dili Anabilim Dalı: Basılmamış Doktora Tezi.
- Pritsak, O., "Kıpçakca" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 119-130.
- _____ "Ermeni Kıpçakçası" (1979), *Tarihî Türk Şiveleri*, hazırlayan: Mehmet Akalın, Ankara, s. 131-140.
- Mehmed Âkif Ersoy (1966), *Safahat*, Sekizinci Basım, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul.
- Şemşeddin Sami (1317), *Kamus-ı Türki*, İstanbul.
- Faruk K. Timurtaş (1976), "Tarih Boyunca Türkçecilik Cereyanı", *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, s. 421-445.
- Tekin, Ş. (1965), "Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme", *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 35-63.
- Tiken, K. (1993), *Eski Anadolu Türkçesinde Edat ve Zarf-Fiillerin Fonksiyonları*, basılmamış doktora tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ed. Fak. TDEB Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul.
- Timurtaş, F. K. (1981), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: İÜEF yayını, ikinci baskı.
- Tulum, A.M. Sinan Paşa (1978), *Maârifnâme* (Metin ve ki'li Cümleler Üzerinde Bir İnceleme), İÜEF Genel Kitaplığı: Basılmamış Doçentlik tezi, nr. THT. 16.
- Türkçe Sözlük 1-2*, (1988), Ankara: TDK yayını.